This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HN 23WD 4

Digitized by Google

KD57869

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE A. DEERING EG (GIANTS - CAUSEWAY) IN [illegible]

Digitized by Google

UIT DEN VREEMDE.

SCHETSEN

DOOR

W. TH. VAN GRIETHUIJSEN,

PREDIKANT TE ROTTERDAM.

TE ROTTERDAM,

BIJ M. WIJT & ZONEN.

1865.

Digitized by Google

KD 57869

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JUL 0 1960
59# 10 2

Hoe arm blijft de wereld, als wij alléén hare bergen, rivieren en steden zien.

GOËTHE.

Digitized by Google

VOORREDE.

Het bundeltje, aan mijne vrienden en aan belangstellende lezers aangeboden, heeft geen' anderen band van vereeniging, dan hetgeen ik op den titel vermeld heb. Meermalen aangezocht om een of ander uitgebreid reisverhaal uit te geven, meende ik daaraan niet te moeten voldoen. Mij ontbreekt de tijd, om aan zulk een' arbeid de vereischte zorg te wijden, want de eischen eener reisbeschrijving staan in mijne schatting zeer hoog. Bovendien, aan reisverhalen is geen gebrek:

» When every year and month, sends forth a new one."

Vraagt men mij, hoe ik dan toch tot de uitgave dezer schetsen *gekomen ben, dan heb ik het volgende te antwoorden.*

Ten vorigen jare door eene ernstige ziekte bezocht, moest ik mij, ook in de dagen mijner langzame herstelling, van alle ambtsbezigheden onthouden. Het was in dien tijd, dat ik het plan opvatte, dit bundeltje uit te geven. Uit verschillende reisportefeuilles koos ik mijne schetsen, daarbij de meest mogelijke verscheidenheid in acht nemende, terwijl

Digitized by Google

natuur en kunst, letterkunde en geschiedenis, mij de stof aanboden, om eenige omtrekken meer te doen uitkomen.

Sommige schetsen werden reeds in jaarboekje of tijdschrift opgenomen, maar door HH. uitgevers werd mij de plaatsing ook in dezen bundel bereidvaardig toegestaan, waarvoor ik hen dank.

Ik hoop, dat men bij de beoordeeling van dit werkje op den titel zal letten, het zijn geen tafereelen, *maar* schetsen. *Doch al zijn het dan ook losse omtrekken, daarom behoeven zij niet geheel onbelangrijk te wezen. Naar mijne meening heeft het ook zijne nuttigheid, in een' tijd waarin zoo veel gereisd wordt, langs dezen weg de opmerkzaamheid te vestigen op het een en ander, dat men zoo niet in reisboeken vindt.*

En hiermede breng ik mijne groete aan de aangename reisgenooten, die mij op sommige togten vergezelden; wensch ik den lezer heil, en aan mijn schetsboek een gunstig onthaal.

ROTTERDAM, Mei 1865.

W. TH. VAN GRIETHUIJSEN.

Digitized by Google

INHOUD.

Bladz.

IERLAND (THOMAS MOORE) .. .. 1.
SCHOTLAND (Een volksdichter).. .. .. 33.
Edinburg (Een merkwaardig gesprek in het paleis Holyrood). 57.
Groete aan de Schotsche Hooglanden .. .. 75.
ENGELAND (WILLIAM HOGARTH).. .. .. 79.
SLEESWIJK HOLSTEIN (KLAUS GROTH) .. .. 95.
Zons ondergang .. .. 115.
DENEMARKEN (THORVALDSEN) .. .. 119.
DUITSCHLAND (Het berggezigt).. .. .. 131.
Het weeshuis te Halle (A. H. FRANCKE).. .. .. 133.
Het Harzgebergte (de Brocken) . .. . 143.
Leipzig (Twee Monumenten) .. .. 149.
De stem der natuur .. .. 157.
FRANKRIJK (Parijs).. .. .. 167.
De Pyreneën (De Maladetta) .. .. 171.
Pau (Het vorstelijk slot).. .. .. 189.
ZWITSERLAND (Het Alpenglühen) .. .. 197.
Lausanne (Eene aandoenlijke herinnering) .. .. 201.
Zonsopgang .. .. 229.
Aan Zwitserland.. .. .. 231.

Digitized by Google

ITALIE (Meeren) .. .. 235.
Venetië (Het klooster der Mékhitaristen) .. .. 243.
Venetië (Basilica di S. Marco) .. .. 271.
De Bergstroom .. .. 291.

Plaatsing der afbeeldingen:

DE REUZENWEG, ... tegenover den Titel.
HET DAL VAN GLENDALOUGH, // bladz. 21.
DE MALADETTA, ... // // 171.
LAC D'OO, ... // // 235.

Digitized by Google

IERLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

IERLAND.

THOMAS MOORE.

Voor eenige jaren stond ik op eenen voortreffelijken zomer-morgen in de bouwvallen van een ridderslot, dat zich eens in vollen luister had verheven aan de liefelijke Murg-boorden. Er ligt iets weemoedigs in het doorwandelen van eene ruïne, in dat staren op vervallene grootheid. Langs bemoste trappen bereikt men de ridderzaal, maar het geraamte alléén is overgebleven, en ook dit nog verbrokkeld. Ginds stuit men op eene woeste steenmassa, en dáár was de ingang van de eetzaal, waar eens de meistreel bij den zachten klank der toonen, het gemoed beheerschte en ontvonkte, als hij zong van heldenfeiten, ridderdeugd en riddermoed.

Maar wat hoor ik? Is het een spel der verbeelding, en leef ik onder den invloed van die beelden uit den voortijd, of is het waarheid, dat nog zonderlinge toonen mijn oor bereiken? Neen! het is werkelijkheid. Nu eens zwakker, dan sterker dringt een vreemd accoord in mijn oor. Wie de snaren zoo tokkelt in deze verlatene

Digitized by Google

ruïne, wie deze onbestemde klanken ons toezendt, op dit tooneel der verwoesting?

Wij stijgen nog hooger langs de ongelijke treden, en telkens rust het oog met welgevallen op het schilderachtige landschap, dat zich door de opene nissen vertoont, en dat in verschillende rigtingen kan worden waargenomen, naarmate de weg zich kronkelt door die steenmassa's. Liefelijk vooral is die stroom, welke zich langs de heuvelen slingert, als een zilver lint, weerkaatsende den blaauwen hemel en het luchtig lover en de groene boorden der schilderachtige beemden. Maar telkens vernieuwt zich het zonderling geluid, en dringt er een toon door de bouwvallen.

Nog één' trap hooger, en zie, de vensterbogen verkleinen, vernaauwen zich, het landschap wordt als het ware in eene galerij van schilderstukken verwisseld, zoo is ieder gedeelte gevat in die steenen lijsten, — en ook die aanschouwing is boeijend.

Maar zie! in die naauwe nis, waardoor de togtwind blaast, heeft men eene Aeolus-harp geplaatst, en het snarenspel van den meistreel, (dat eens door de gewelven klonk, en den roem van voorgeslacht en tijdgenoot verhoogde), is nu verwisseld in het onzeker spel der koelten, die zich door de verweerde openingen een' doortogt banen en de snaren van het speeltuig doen trillen. Nu eens is die toon zacht, dan wordt hij sterk en vol; soms is het een krachtige greep in de harp, en de toonen rollen voort en sterven weg in de ruimte, gedurig door nieuwe gevolgd.

Er is waarlijk iets zeer weemoedigs in geheel deze

Digitized by Google

omgeving. Het zonlicht daar boven, het wonderschoon landschap daar beneden in het ronde, en hier die bouwvallen, die ongelijke nissen, die afgebrokkelde kapiteelen, gras en mos in die voegen, en over dit tooneel van verwoesting en vergankelijkheid de toonen van de windharp, zoo zwaarmoedig, en diep, en afgebroken; zuchten, die een' klank hebben aangenomen, en in zwaarmoedige accoorden den eenzamen reiziger van een schoon verleden, een nog niet vergeten weleer, schijnen te verhalen.

Als de kaart van Europa voor ons oog ontrold wordt, en onze blik op zoo menig gebied rust, waarvan de omtrekken zich wel scherp afteekenen, maar waar de zelfstandigheid eene onbekende zaak blijft, dan is het ons als hoorden wij het zonderlinge spel dier harpe, klinkende uit dien bouwval der nationaliteit. Zoo was het mij gedurende mijne reis in Ierland. Er is iets weemoedigs bij die ervaring, al kunnen wij Engeland geen' lof genoeg geven voor de uitmuntende inrigtingen, publieke werken, enz. Men noemt de Ieren dom, en dat er veel onkunde heerscht op het Smaragden-eiland, valt alras in het oog; maar inderdaad, het is geen onkunde alléén, waardoor de Ieren niet begrijpen, hoeveel zij aan Engeland verpligt zijn. Er is onwil, een magteloos bukken, er zijn versmoorde zuchten en klagten onder dit onttroonde volk. Duizenden hebben hun heerlijk vaderland reeds verlaten, en juist toen ik Queenstowns prachtige marine-haven beschouwde, lag er weder een fregat zeilrêe, en voerden de stoombooten tal van landverhuizers naar de kiel. Toen was het wachtwoord: naar Canada!

Digitized by Google

En vervuld als ik was met Ierlands schoonheid, staarde ik vol weemoed op die zonen en dochteren des lands, die hunne haardsteden en hunne bergen, hunne meeren en rivieren verlieten, om in het vreemde land eene onzekere toekomst te verbeiden.

Mijn oude PADDY, die mij gedurende twee dagen langs de zuidkusten van Ierland reed, had dan ook den mond vol van al de ellende, die over het volk uitgestort was; maar hij vergat, dat de luiheid en slordigheid der bewoners de ellende zeer moesten vergrooten. Waar toch vindt men meer bedelaars en meer gescheurde kleederen, dan in Ierland? Ik stond dikwijls verbaasd over de onoogelijkheid der arbeiderswoningen en over de allerzonderlingste inrigting er van. Van den grooten weg leidt het pad niet regt uit naar het huis, maar gedeeltelijk langs de woning. Dit pad is van ruwe steenen, en hebt gij het ongeluk een' mistred te doen, dan glijdt gij in den vuilnishoop, die in het vierkant vóór de woning opgeworpen is. De huisdieren wandelen op dit onwelriekend perk, en treden zeer bedaard de woning binnen. Toen wij eens verdwaald, gedwongen waren om dat pad te betreden, vonden wij in een huis de familie aan tafel, terwijl een ezel, een varken en eenige kippen als lakeijen de rondte deden in het vertrek.

Waarlijk, de puinhoopen der nationaliteit verliezen veel van het eerwaardige, als zij door zooveel slijk bezoedeld zijn. De grieven tegen Engeland zijn zeker voor een groot deel regtmatig; maar de scholen, die in Ierland zijn gesticht, de verbeteringen en hervormingen heinde en ver aangebragt, geven toch ook stof tot regtmatige hulde.

Digitized by Google

De bergweg b. v. door Kerry naar Cork is voortreffelijk; hier en daar, de Simplon-weg in miniatuur. Tal van bezwaren waren hier te overwinnen, maar Engelands volharding heeft volkomen gezegevierd. Als men eindelijk de toppen van de zwarte bergen heeft bereikt, en op de grenzen van het arme Kerry staat, als men den langen tunnel doorrijdt, in de bovenste rotsgevaarten geboord, en het rijke landschap Cork zich eensklaps zoo malsch, zoo lagchend, zoo groen vertoont, dan bemerkt men van welk eene onberekenbare waarde die heirweg voor het land en zijne producten is. De Ier wil er echter niets van hooren, » 't is maar een policieweg," zegt hij.

Het valt niet te ontkennen, dat door al die vooroordeelen, door die slordigheid en ontevredenheid, het volk weinig aantrekkelijks bezit, ofschoon men vaak ook medelijden heeft met de bewoners. Het Smaragden-eiland bezit voor het overige geheel eenige bekoorlijkheden.

Ik zal het maar bekennen: nooit zou ik er aan gedacht hebben om in Ierland te reizen. Ik stelde mij een vlak, eentoonig land voor, rijk aan regen en bedelaars. Het laatste is volkomen waar, want had ik het geluk schier ongestoord het liefelijkst September-weder te genieten, er valt jaarlijks gemiddeld het dubbele van den regen, waarmede ons vochtig vaderland wordt bedeeld, en... bedelaars zijn er ook in getale. Maar een vlak, eentoonig land? Daar gaan nog voor mijn geest voorbij die wondere schoonheden van Glengarif aan de prachtige Bantry-baai, de omgevingen van Killarney, de geheel eenige basaltformatiën van het Noorden en de liefelijkheden van Wicklow. Waarlijk onbekend maakt onbemind.

Digitized by Google

Was de reis wat gemakkelijker, duizenden zouden naar Erin henenstroomen, een land nu te schaars bezocht. Het is mij niet bekend, dat er in ons land iets oorspronkelijks over Ierland is geschreven, terwijl de reisverhalen van zeer bekende oorden elkander verdringen, en waartoe?

In de hoop dat onze letterkunde verrijkt worde met een breeder geschrift over Ierland, wensch ik slechts eenige bijzonderheden te vermelden, en daardoor den lust op te wekken om Erin te gaan bezoeken.

Ik zal mij niet streng aan de reisroute houden, maar van het een en ander slechts iets verhalen, en dan worde allereerst het eenige Ovoca-dal genoemd. Het is waarlijk of wij in Italië zijn. Eene malsche atmospheer omringt ons. Het klimaat van zuidelijk Ierland is zeer zacht, een gevolg der warme zeestrooming uit Mexico, zooals men mij zeide. Het beroemde Ovoca-dal was in feestdosch getooid, de lagchende zonnestralen speelden door het rood en bruin van het eikenlover, de tinten der bladeren waren verhoogd, en de eerste sporen van het schilderachtige herfstkleed gaven eene ongekende schoonheid aan het landschap. Men kan gerust zeggen, dat het paradijsachtige landschap Wicklow in het Ovoca-dal zijn toppunt bereikt. Twee bergrivieren vereenigen zich aan den ingang, te midden der rijke groene golvingen van woud en lover langs de bergen en van het vruchtbare land langs de oevers. Met eene kleine flaauwe bogt strekt dit dal zich uit tot de zee, en aan den oever, op de natuurlijke hoogte, ligt de stad Wicklow, terwijl de zee gestoffeerd met schepen en zeilen den trotschen achtergrond

Digitized by Google

vormt. En nu daarbij die zachte luchtgesteldheid, die liefelijke zonneschijn, dat digte lover van diepe groene kleur, met de najaarstinten geverwd, die stilte om ons henen, die nieuwe gezigtspunten aan verschillende zijden, — waarlijk het Ovoca-dal geeft onuitwischbare indrukken.

Toen wij dit wonderschoone dal binnenreden, wees de leidsman ons een' eik, en zeide: »daaronder heeft THOMAS MOORE nu gedicht." THOMAS MOORE, Engelands dichter, maar die voor zijn grootste deel toch aan Ierland behoort. O! zoo er nog toonen klinken uit de Aeolusharp tusschen de puinhoopen der Iersche nationaliteit, zoo zij nog eenigszins bestemd en sprekend zijn, MOORE heeft er klank aan gegeven. Wie eenigermate bekend is met zijne schoone poëzy, kent ook zijne Iersche melodiën, en weet, dat hij den toestand zijns volks vergeleek bij Israël in ballingschap, en soms de stem van Israëls profeten rigtte tegen Engeland, dat tranen ontlokte aan het verwonnen en vernederd Erin.

En die sympathie verwondert ons niet. MOORE was 19 jaar, toen hij van Dublin naar London vertrok. Te Dublin had hij het levenslicht gezien, in de stad, die wel menig punt van overeenkomst heeft in ligging en bouworde met Parijs, maar waar de pols wat minder snel jaagt, en waar wat meer gesloten huizen worden aangetroffen.

De jeugd en jongelingsjaren van MOORE hadden hem leeren lijden met zijn volk, en het volk vergeet dien zanger niet. Hij heeft dan ook steeds een hart behouden voor zijne broederen, en wel was die melancholische dichter, met zijne gemakkelijkheid van uitdrukking en diepte van gevoel geschikt, om voor eene wijle de harp

Digitized by Google

zijns volks te tokkelen. Zijne Iersche Melodiën worden tot de uitnemendste voortbrengselen der lyrische poëzy in Engeland gerekend, en teregt. In velerlei talen zijn ze al overgebragt, in onze taal zijn ze nog nooit nagezongen. Maar hoe zijn die melodiën ontstaan?

Dat de geschiedenis van Ierland tot een zeer ver verleden opklimt lijdt geen twijfel; menige bijzonderheid, waarvan ik straks eene enkele zal noemen, bewijst het voldingend. Zoo wist men ook, dat er vele zangen en melodiën waren, die van geslachte tot geslachte werden overgebragt. Opmerkelijk is het, hoe die oude liederen in het geheugen des volks bewaard bleven. Aan dat volksgeheugen hebben wij zeer veel te danken; daardoor kwam OSSIANS stoute poëzy tot ons, ja! wie zal ons zeggen, hoeveel daardoor aan het nageslacht werd overgeleverd? Zeer juist is de herinnering van MORIZ CARRIÈRE in zijn schoon werk over de beginselen der beschaving. »Volkspoëzy," zegt hij, »is mogelijk, zonder letterschrift, »en de ontwikkeling der sage heeft haren regten tijd, »vóór de eigentlijke wording der literatuur. Zoodra de »poëzy als kunst beoefend wordt, heeft zij schrift noodig."

FRIEDRICH AUGUST WOLFF heeft in zijne Homerische nasporingen opgemerkt, dat het gebruik van letterschrift tot het proza en zijne ontwikkeling leidt, en dat dit alzoo zamenvalt met het begin der eigentlijke literatuur. De gebeurtenissen worden opgeteekend, en in de plaats der mondelijke overlevering (de sage) treedt de historie op.

Zoo waren oudtijds de barden de eenigen, welke de gedichten bragten tot het volk, en het volk bewaarde de zangen met onnavolgbare juistheid in het geheugen.

Digitized by Google

Nu was er volgens MOORES verklaring een tijd, waarin de Iersche melodie met kracht gebannen werd uit de zamenleving, de zachte stem des lieds werd schaars meer gehoord. Het geslacht der reizende harpspelers, die sinds onheugelijke jaren zich door het land bewogen, verminderde zeer, en had Mr. BUNTING niet nog verzameld wat hij kon, zoo zou er nog veel meer verloren zijn gegaan. De revolutie van 1796 deed het volksbewustzijn schier allerwege weder ontwaken, de half vergeten melodiën kregen in Ierland ook eene vernieuwde beteekenis, en getuigden dat Erin van eene zeer vroege beschaving kon spreken. De verzameling van Mr. BUNTING deed ook bij THOMAS MOORE den lust ontwaken, om klank en beteekenis te geven aan de toonen door zijn volk aangeheven, hij werd bekoord door Erins melodie. Merkwaardig was zeker de opgang door hem gemaakt met dit genre van poesie. Zijne melodiën werden spoedig in verschillende talen overgezet. Hij had gedaan wat hij in deze woorden zegt:

Dear Harp of my Country! in darkness I found thee,
The cold chain of silence had hung o'er thee long,
When proudly, my own Island Harp, I unbound thee,
And gave all thy chords to light, freedom, and song.

Onder dien eik nu, aan den ingang van het Ovoca-dal had hij ook gedicht, dat schoone dal had hij verheerlijkt in die liefelijke melodie:

There is not in the wide world a valley so sweet,
As that vale, in whose bosom the bright waters meet;

Er is altijd voor mij iets bijzonder aantrekkelijks in den omgang met een' dichter in het land zijner liefde. Het

Digitized by Google

is alsof wij hem dan beter nog begrijpen; alsof hij (de geletterde reisgenoot) ons nog iets bijzonders heeft aan te wijzen, en tot ons hart wat heeft te zeggen. GOETHE zegt:

„Wer den Dichter will verstehn,
„Muss in's Dichters Lande gehn,"

en inderdaad er is veel waarheid in zijn woord. In Schotland vergete men niet de »Poetical works" van WALTER SCOTT en BURNS meê te nemen, en de Irish melodies mogen den reiziger in Ierland wel vergezellen, want zij zijn in zulk eene schoone harmonie met die bijzondere natuur.

Iets geheel eigenaardigs toch in Ierland is de tint van het land, vooral in het zuidwesten; en zoo wij ook in de natuur iets kunnen overbrengen van de geaardheid der menschen, dan zouden wij zeggen het melancholische vinden wij overal geopenbaard. Vergezelt mij b. v. naar Killarney's meeren, dat wereldberoemde Lake-district; slaan wij den blik daar in het rond, en als de boot ons over de oppervlakte voert, gevoelt gij waarom MOORE een goede reisgenoot is.

Men leest overal van Killarney's meeren, naauwkeuriger zou men zich uitdrukken, wanneer men van het meer van Killarney sprak. Van een zeer hoog punt gezien, is het maar ééne watervlakte, doch (en zie hier de reden waarom men in het meervoud spreekt) die oppervlakte is zoo grillig van vorm, wordt gedurig in zulke naauwe kloven zaamgedrongen, dat men in de boot zittende, eene reeks van meeren meent te bezoeken. Van de uitgebreidheid en schilderachtige ligging kan men zich eenig denkbeeld maken, wanneer men nagaat, dat er niet

Digitized by Google

minder dan 42 eilanden over de watervlakten zijn verstrooid, eilanden die allen namen dragen, want een groot aantal te klein voor een' naam, zijn er nog doorheen geworpen. Allerzonderlingst is de formatie dier kleine donkere vlekken op dat lichte gewaad, en niet onaardig was de opmerking van onzen Irish-man, dat hier en gindsch eene geheele school van walvisschen den rug boven 't water stak. Ik moest hier alleen oordeelen, naar de platen, welke ik van deze colossen gezien had, want in de werkelijkheid heb ik ze nooit aanschouwd. Wel herinner ik mij nog, dat ik, op de stoomboot naar een merkwaardig eiland der Hebriden, naast een' Oostenrijker stond, en dat hij mij eensklaps wees op een' geweldigen visch, die zich uit den Atlantischen oceaan ophief; zeggende: »Ach! welch ein Fisch, gewiss ein Wallfisch oder Dolphin", maar dit was slechts een groote bruinvisch.

De watervlakte is hemelsbreedte circa 6 uren lang, en het meer is aan alle zijden gevat in donker getinte bergen, en van die zijde geheel ongenaakbaar. Wil men dus niet tweemaal denzelfden weg gaan over het water, dan laat men zich eerst naar het verste punt brengen, achter de bergen om. Is men aan de Gab gekomen, dan moet men het rijtuig verlaten, en staan de paarden gereed om de reizigers door de rotskloven en langs de bergpaden naar het hoofd der meeren te brengen. Alles is een dag te voren besteld, om geen oponthoud te hebben, en dus vindt men de booten gereed, die reeds zeer vroeg den waterweg hebben gevolgd, en provisie voor den dag hebben meêgebragt. Zonderling was het kleine reisgezelschap zaamgesteld, daar vereenigd uit

Digitized by Google

Australië, London en Holland, maar toch was het een regt genoegelijke dag door heerlijk weder opgeluisterd.

Reeds terstond valt de kleur van het water in het oog. Is men gewoon aan de wonderschoon blaauwe en groene tinten, aan bergmeeren eigen, hier is het donkerbruin, en toch zóó doorschijnend, dat men de voorwerpen tot op groote diepte zien kan. De bruine kleur ontstaat zeker door dien kring van zwarte bergen, waardoor een donkere tint over het water wordt geworpen. Zonderling is de indruk door die zwarte gevaarten gegeven. De hoogste berglijn in Ierland is maar drie duizend voet, doch al die zwarte kloven en donkere punten vormen een gezigtsbedrog; alles schijnt veel hooger en dieper. De zwarte kleur ontstaat door de veenstof, die in digte lagen alles bedekt, tot de toppen der bergen toe, zeker een geheel bijzonder verschijnsel. Die sombere tinten, die zwarte bergen, dat bruine water, die eilanden gekroond door het diepe groen der gewassen, dat alles geeft een' melancholischen indruk, geheel in overeenstemming met de poësie van MOORE, met zijne Iersche melodiën bovenal.

Ondertusschen slaan de roeijers de riemen in het water, en het oog volgt de bogten en kronkelingen van het meer, of heft den blik naar de akelige steilte, waarop de adelaars hun nest bouwen. Nu eens varen wij schijnbaar over eene smalle rivier, die uitloopt in eene bergkloof, waar de boot over en langs de rotsen schuift, en dan weder zijn wij eensklaps in een breed meer van onpeilbare diepte. Hier wordt geen eind aan het meer gezien, door de schier ontelbare eilanden, straks wordt de breede

Digitized by Google

en effene waterspiegel door niets verstoord, en kaatsen zich de woeste gebergten alleen terug in het meer.

De roeijers leggen de riemen in de boot, en de gids laat bij eene volkomene stilte den hoorn schallen, waarop het gebergte antwoordt met toonen niet ongelijk aan een kerkorgel. Straks landen wij op eene der rotspunten, en bespieden met den verrekijker het adelaarsnest, dat tegen de rotswanden hangt, schier ongenaakbaar, en toch jaar op jaar uitgeplunderd door moedige bergzonen. Dan laten de ouden een weemoedig geschreeuw hooren, overal zoekende naar hunne jongen, en de treurige toonen, die dan luide weergalmen, zijn geheel in overeenstemming met deze weemoedige natuur. Onderhoudend zijn intusschen de verhalen van onzen gids, betreffende de wapenfeiten van den ridder O'DONNAHEU, die de held dezer omgeving is. De overlevering heeft allerlei avonturen aan dezen wonderman toegeschreven, en het volk verhaalt alles met een ernstig en effen gezigt. Die ridder berijdt nog steeds een fraai, wit, schitterend paard, waarmede hij veilig over de watervlakte rent, om al zijne schatten te onderzoeken. Zijne geheele huishouding is in rotsen veranderd. Hier ligt de ruïne van zijn slot, trotsche rotsgevaarten, ginds is de oude duiventil en het gevangenhuis, en dáár, waar de basaltschijven zoo zonderling op elkander gestapeld zijn, daar is zijne bibliotheek.

Het bijgeloof onder het volk is origineel. Op eene plaats (de naam is mij ontschoten) verrijst een berg, waar letterlijk een stuk uitgehakt schijnt. Mijlen verder ligt een stuk basalt, dat juist in die opening schijnt te passen. Welnu dit is het werk van den duivel. Toen Ierland een

Digitized by Google

beschermheilige, den H. PATRICK ontving, was de duivel zóó boos, dat hij naar hem hapte, maar ongelukkig beet hij in den berg, en een stuk er uit. Toen hij woedend wegvlood, viel het stuk ginds hem weer uit den mond. Na de opmerking, dat er tegen dit verhaal maar één ding was aan te voeren, namelijk dat de berg steenachtig en de brok vulkanisch was, had men terstond den uitleg gereed: »maar gij begrijpt toch dat dit stuk onderwijl in den vurigen mond des duivels gesmolten is, en nu ligt het daar weer afgekoeld."

De verschillende meeren, welke men overvaart op den langen schoonen togt, worden onderscheiden in het lage meer, het midden en het boven meer, waarvan de zoogenaamde rivier het einde vormt. Als men straks door het park van Colonel HERBERT den Torc-waterval gaat zien, en Drumrouck-hill bestijgt, dan is het van dit honderd voeten boven den waterspiegel verheven punt een allerprachtigst gezigt over de schilderachtige wateren, gestoffeerd, omkransd en gekroond met een' rijkdom van eilanden en lover, waarover de bergen zulke donkere schaduwen werpen. Een der schoonste eilanden is Innesfallen. Het prachtige houtgewas, de malsche weide, de merkwaardige bouwvallen en grotten, allen met klimop bedekt, geven een schilderachtig geheel. Dat MOORE aan dit eiland eene melodie wijdde vermoeden wij reeds, en wil men mijne vertaling voor lief nemen, dan volge zij hier:

Innisfallen! 'k breng u mijne groete,
Deel nog lang in kalmt' en zonneschijn;
Ieder prijz' uw schoon, wie u ontmoete,
En mijn hart zal nooit ondankbaar zijn.

Digitized by Google

Innisfallen, 'k mogt uw Welkom! hooren,
Toen 'k voor 't eerst uw lief gelaat mogt zien;
Vaak nog trilt dat welkom! in mijn ooren,
Dat ge in 't avonduur mij aan kwaamt biën.

Och! op 's levens steile en donkre paden,
In de branding van dien oceaan,
Kan een vredig Welkom! 't hart verzaden,
Dat ligt in die branding zou vergaan.

Zie! gij wekt de hoop weer in het leven,
Gij voert vrede en vreugde langs uw pad,
't Lover werpt de schaduw op uw dreven,
Gij, gij hebt des moeden hand gevat.

Innisfallen! doe mij lagchen, weenen,
'k Voel de zoetheid van dien lach, dien traan,
Want een lichtstraal dringt door 't lover henen,
Over u is 't zonlicht opgegaan.

Ik kan van Ierlands Westzijde niet afstappen, zonder nog het oog te rigten op eene melodie van MOORE, die men niet begrijpen zal, als men de sage niet kent. Langs de Westkust, in de Galway-baai liggen de Arraneilanden. Arranmore is het laatste in de rei. Nu wordt er geen land meer gevonden, vóór dat men Amerika bereikt, en dus heeft de verbeelding vrij spel. Het volk verzekert dan ook, dat bij de gelukkige vereeniging van eenige omstandigheden, een wonderschoon land uit de golven opdoemt, dit is een visioen van het Eden. Jammer is het, dat geen enkel reiziger ooit die gelukkige omstandigheden heeft getroffen, zoodat men het nu desverkiezende, op het genoemde gezag alleen kan aannemen.

Digitized by Google

Maar het verwondert ons niet, dat MOORE er eene melodie aan toewijdde, zulk een visioen moest eene snaar in zijn gemoed doen trillen, historische critiek was hier zijn fort niet. Nu ik van de melodie dit gezegd heb, vraag ik voor haar een bescheiden plaatsje.

O! Arranmore, schoon Arranmore!
Vaak leeft gij in mijn droom,
Dan dwaal ik nog uw heuvlen door,
En rust aan de oeverzoom.
Want welk een weg ik sinds betrad
En wat mijn oog ook zag,
'k Vond nergens meer uw zonnig pad,
Uw groet, uw vreugdelach.

Daar stond ik 's morgens aan uw kust,
En klom van rots tot rots,
Dan was mijn hart zoo schaars in rust
Als 't schuim en 't golfgeklots.
En zag ik straks de wolken vliên,
Gekroond met gulden wrong,
Dan meende ik 't Eden ook te zien,
Waarvan de dichter zong.

Dat Eden, waar de brave leeft;
Het land, zoo wonderschoon,
Dat in 't visioen daar luchtig zweeft,
Met bloem en bladerkroon.
O! droom zoo vol van poëzij,
Gij waart mijn jong'lingsdroom!!
Mijn luchtkasteelen schiept ook gij
Aan uwen oeverzoom.

Met eene groet aan Kerry en Galway, begeven wij ons

Digitized by Google

naar het noorden. Het is een lange weg; maar merkwaardig zijn die Irish bogs, de vruchtbare golvende akkers, en de royal Shannon (die Jordaan van Ierland).

Het reizen heeft in dat land een eigenaardig karakter. Als men de spoorwegen verlaat, komt men op zonderlinge voertuigen te land. Van Sackville-street in Dublin, tot in de verste uithoeken van het land, vindt men overal hetzelfde stelsel van rijtuigen. Ik kan het soort best vergelijken, met den imperiaal van een' omnibus (Engelsch model). Over de geheele lengte loopt de kofferbak, en daar tegen aan zitten de reizigers, zonder eenige bedekking. Zeker zonderling in een land van zóóveel regen. Men krijgt dus in Ierland altijd maar de helft van den weg te zien, want men heeft zijn' rug gekeerd naar de andere zijde, en de kofferbak vormt een ondoordringbaar beschutsel. Aan de andere zijde kan het vol reizigers zijn, zonder dat men er iets van merkt, en men heeft in Ierland deze bijzonderheid, dat men aan de pleisterplaats gekomen niet slechts een geheel vreemd gezelschap kan zien afstappen, maar elkander van denzelfden weg onderscheidene reisverhalen kan doen. Hieruit volgt, dat het van groot belang is, vóór dat men opstapt, goed te onderzoeken aan welke zijde de weg het mooist is, en des noods door eene extra fooi zich de beste zitplaats te verzekeren. De Ieren houden bovendien zeer veel van fooijen (1), en

(1) Onze roeijers op de meeren van Killarney verhaalden b. v., dat wij de eer hadden, van dezelfde manschappen te hebben die koningin VICTORIA het vorig jaar hadden geroeid, en die had £ 20 fooi gegeven. Zoo hadden wij ook de gidsen van Prins NAPOLEON; alles tot inleiding, dat eene goede behandeling eene goede fooi waard was.

Digitized by Google

bij al hunne antipathie tegen Engeland, sympathiseren zij toch zeer met het Engelsche tarief, en dit is nog al wel.

Van hoeveel belang het is, vooraf naar den weg te vragen, ondervond ik, op den langen dag van Bellycastle naar Larne, de oostkust langs. Deze weg volgt de oevers der zee, en steile rotsen verheffen zich schier loodregt langs dit breede pad. De heerlijkste zee- en strandgezigten wisselden elkander af; wij hadden geen oogen genoeg. De reizigers echter, die ons den rug toegekeerd hadden, zagen den ganschen dag bijna niets anders dan de kale rotsmuur.

Deze reismanier heeft nog een bezwaar. Heeft men geene bedekking aan de bovenzijde, aan een voetenkleed doet men ook niet. Van daar dat al wat valt, verloren is, en ik geloof dat er niet vele reizigers Ierland verlaten, of zij hebben eenig offer aan dit zonderlinge voertuig gebragt, en op den bodem van Ierland achtergelaten.

Ierland kan van een' lang vervlogen tijd gewagen. Toen ik dit met het oog op de Iersche melodiën zeide, dacht ik tevens aan eene bijzonderheid, belangrijk genoeg om haar te vermelden. Overal door het land zijn hoogst merkwaardige oudheden verspreid, geheel eenig in Europa, ronde torens genaamd. Zonderlinger gebouwen kan men zich wel niet voorstellen, — en een plegtig duister omgeeft deze bouwvallen, niemand weet het regte er van. De ronde torens wekken de belangstelling van alle reizigers in Ierland, en ieder vertrekt met eene zekere dosis van conjecturen. Over het algemeen zijn de ruïnen in Ierland zeer talrijk. Ingestorte huizen, soms velen op eene rei, treft men overal aan,

Digitized by Google

Digitized by Google

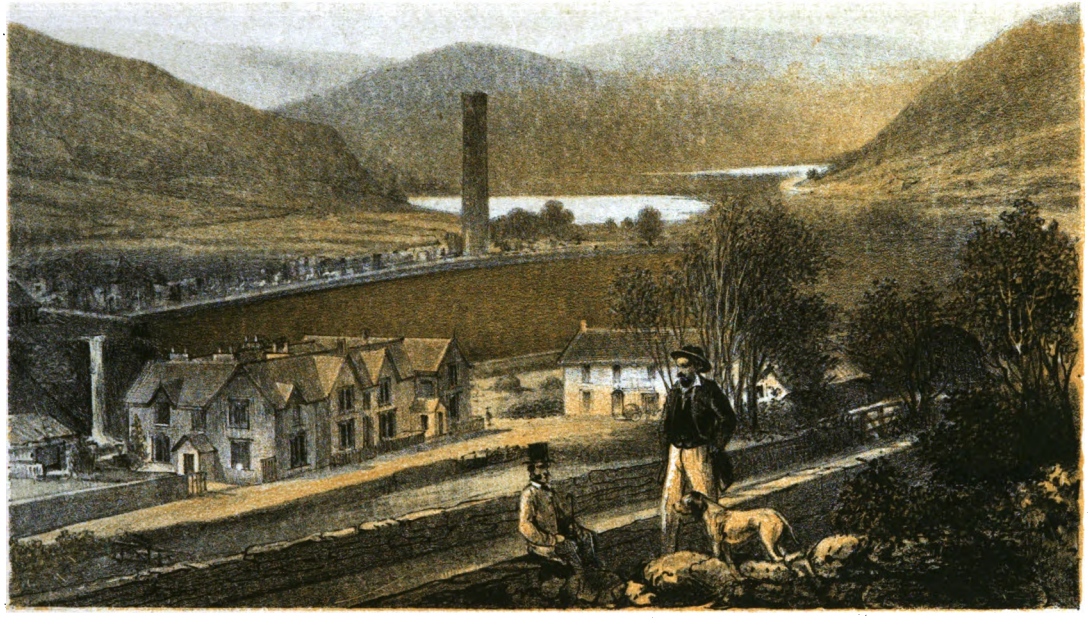

VIEW OF GLENDALOUGH, WICKLOW, IRELAND.

Digitized by Google

verder vindt men bouwvallen van kerken en kasteelen, overblijfsels van gebouwen der Druïden, zelfs der Phoeniciërs, zooals men mij verzekerde. Daar Ierland rijk aan klimop is, zijn al die steenmassa's van onder tot boven met dat groen omwonden, en dit geeft een schilderachtig gezigt.

Maar wat men nu ook vinde, de ronde torens zijn de merkwaardigste overblijfsels. Als men er niets van wist, zou men op een' afstand denken, dat het verlatene fabriek-schoorsteenen waren. Ongeveer 110 voet hoog, uit ruwe basaltbrokken opgebouwd, en toch geheel rond van onder tot boven, staan zij daar eenzaam en verlaten. De binnenzijde vormt een' zuiveren koker, en elf voet boven den grond is de ingang, bestaande uit eene opene nis. In de bovenste omgeving vindt men altijd vier langwerpige openingen, zonder fout naar de vier windstreken gekeerd. Deze ronde torens zijn ook dikwijls omgeven door allerlei bouwvallen, ruw en zonderling, klein en donker, en allen van basalt. Er is iets zoo zonderlings in die bouworde en in die vormen, dat men met verbazing die gewrochten blijft aanstaren. Men vindt ze in diepe dalen en op de heuvelen, aan de oevers der meeren en op de vlakte. Omstreeks een honderdtal dezer ruïnen bezit het land, sommigen meer, anderen minder geschonden. Te Glendalough (een bijzonder interessant plekje) (1) vonden wij er een', die tot de best bewaarden behoort. Sommige schrijvers noemen die gebouwen pilaartempels, anderen zuiltorens, maar

(1) Zie de afbeelding.

Digitized by Google

round-tower is de gewone naam. In ons werelddeel vindt men ze nergens elders (gelijk ik zeide), maar men verzekert dat ze juist zoo in Perzië gevonden worden. Een schier ongeloofelijke ouderdom wordt aan deze gebouwen toegeschreven, en zij zijn dan ook zoo hecht zaamgesteld, dat de tijd er weinig aan kan veranderen. Alleen de bliksemstralen brengen nog al eens verwoesting aan. Men heeft ze tot allerlei doeleinden al willen verklaren, zelfs tot telegraferen, maar een telegraaf, rondom door bergen omgeven, heeft toch eene rare plaatsing. Het volk zegt eenstemmig: het zijn de oude tempelen der vuuraanbidders, de oudste bewoners van Erin. Het heilig vuur heeft daar in de hoogte gebrand, en was van de vier windstreken te zien; de priester die alléén dat heilig vuur mogt aansteken, trad dien bijzonderen, eenigen ingang binnen, en een heilig donker was in het gebouw. Hoe de priester nu bij 't vuur kwam, dat in de hoogte brandde, weten ze niet te zeggen, en blijft een raadsel, want men ziet nergens eenig spoor van trappen of ladders.

Toen ik deze dingen gezien, en den verhaler gehoord had, dacht ik weder aan THOMAS MOORE. De Iersche sage van geslacht tot geslacht overgebragt, had voor hem zulk eene groote beteekenis. Wie weet, of hij niet in zijn beroemd werk, Lalla Rookh, eene plaats inruimde voor de vuuraanbidders, om zoo de Persische legende aan de Iersche sage te verbinden. Is hier eenige waarheid in, dan hebben die steenen oudvaders, den dichter voortreffelijk geïnspireerd.

Al is de weg lang van Kerry naar Antrim, het wordt

Digitized by Google

nu toch inderdaad tijd, dat wij de noordkusten bereiken. Mijne verwachting was hoog gespannen, maar zij werd door de werkelijkheid verre overtroffen, wie had ook kunnen denken, dat er zulk eene volmaakte basaltformatie op de wereld was? Al die wonderen moeten van de zeezijde gezien worden, maar de Iersche zee is woelig, en bij eenige koelte is de togt in de roeiboot niet aan te raden. Toen wij te Portrush afstapten, was het bladstil, en een liefelijke zonneschijn begroette ons op dien morgen. Binnen weinige oogenblikken waren wij met den gids en vier roeijers in de boot, en veel bedrijvigheid was er aan het strand. Daar er pas wind was geweest, zag men velen bezig om aangespoelde waterplanten te verzamelen en te verbranden; ik zag verscheidene stukken, die uitgebrand waren, en op erts geleken, het was ruwe jodium.

Weldra waren wij in zee, en klinke het ongeloofelijk, toch is het waarheid, dat binnen elke Engelsche mijl, de prachtige basalt-vormen de grootste verscheidenheid vertoonden. Nu eens is het basalt torenhoog gebouwd, en de zee stuift tegen die trotsche muren op, dan vormt de zee eene buiging, zoo zuiver en fraai, dat de baai aan alle zijden rijk gestoffeerd, een meer gelijkt van zeldzame pracht. Hier dringt de basaltlaag zich in breede pijlers tot ver in zee, daar spelen de golven over de palissaden, en scheppen fonteinen en watervallen. Gindsch schijnt eene reuzenhand met de gevaarten gespeeld te hebben, en wordt uw oog getroffen door de cyclopische formatie. De reusachtige brokken liggen daar, op en door elkander, en vormen bogen en

Digitized by Google

gangen, burgten en kapiteelen, terwijl de groene zee schuimend over de kantelingen en bogten stuift, en hare witte vlokken laat spelen over die zwarte massa's. Straks verschijnt het geheel vulkanische eiland Rathlin, dat met zijne zuidwestelijke punt naar Ierland is gekeerd, gelijk aan den boeg van een reusachtig schip. Ebbe en vloed komen nimmer tot rust in die zeeëngte; op dit punt kruisen zich allerlei stroomingen. En weder is ons oog op het vaste land gerigt, en wij zien op de rotspunten de bouwvallen van een kasteel, dat aan zee werd gebouwd, waarvan muren en poorten zich zóó vereenigden met de rotsen, dat men ten slotte niet meer weet, wat de mensch er aan gebouwd heeft. Verder staan geheel afgezonderd pilaren in zee, en de zee wil ze omwerpen en vergruizen, maar zij lagchen nog met den moedwil der baren. Toch zullen zij eens moeten bezwijken, want de zee houdt niet op tegen de kanten te woeden; zij zullen vallen, zoo als gindsche pijlers reeds gevallen, en door elkander geworpen zijn, al kan geen menschenkracht ze verwrikken, of in hunne schilderachtige ligging verstoren. Eindelijk verrijst kaap Fair head (het schoone hoofd), het eindpunt en de kroon van Ierland's noordkust.

Ziet hier een algemeen overzigt van het strand met zijne wonderen, op enkele zaken wil ik nog bepaald het oog rigten. Gelijk Killarney den ridder O'DONNAHUE verheerlijkt, heeft Antrim den mond vol van FINGAL. Schotland en Ierland benijden elkander de geschiedenis van dien reus, schoonzoon van Koning CORCAM, wiens gelijke nooit onder de zon was geweest, en wiens zonen

Digitized by Google

OSSIAN en OSCAR, door de kacht van het lied en van het zwaard uitblonken.

De noordsche kust is het tooneel van FINGAL's heldendaden geweest, daar was hij t' huis. Wij varen allereerst naar zijne grot, die alleen bij zeer stil weder te genaken is.

Men roeit de ontzettende basalt-rots om, en ziet daar verheft zich het prachtig gewelf. De boot doet enkele slagen in de grot, en nu zorgt men, door de speling der riemen, op hetzelfde punt te blijven. Hoe schoon daar boven en daar achter, het hooge en donkere gewelf zoo kunstig gebouwd, en daar vóór de zee! Telkens krult zich eene groene golf aan den ingang, zij dringt door, ligt de boot op, en buigt zich door het gewelf, terwijl de boot daalt. Luister, daar breekt zij bij het einde, en spat uit één. Welk een geluid! hoe liefelijk en majestueus, en daar is weder eene golf, die hetzelfde spel herhaalt, dat men niet moede zou worden. Kan men de Fingals-grot, op Staffa, tot het einde te voet bereiken, hier gaat het basalt lijnregt in het water.

Men verlaat de grot, en roeit naar den Giant's-causeway. Onder weg wijst de gids u het kerkorgel van FINGAL, en waarlijk de basaltpijlers vormen het front van een kerkorgel met afloopende pijpen. In den kersnacht, zeide de gids, komt de reus nog altijd het orgel bespelen; hij verhaalde dit met een effen gelaat.

Wat verder wijst hij ons het amphitheater van den reus. Welke lijnen! Ziet! daar vormt de kust een' zuiveren halven cirkel, en de baai is overal tusschen de pilaren besloten; maar de pilaren worden op zekere

Digitized by Google

hoogte regelmatig afgebroken, om in een' dieperen inham weder regelmatig op te rijzen, en zoo gaat het tot aan den top, 700 voet hoog.

Houdt op roeijers! haalt het zeil in, dien aanblik moet ik wat langer genieten. Welke bouwmeester heeft die zuivere marmeren zuilenrij gebouwd? Welke tapijtwerker heeft dat groene en mollige kleed over die trappen der arena gelegd? Het is slechts basalt, maar in den schoonsten vorm; het is slechts gras, maar zoo mollig en zacht op die vruchtbare hoogten!

O, ik zag de arena te Trier, te Milaan, te Nîmes, te Verona. In de laatste (geheel van marmer) is plaats voor 25,000 menschen, maar wat zijt gij, trotsche gebouwen, bij dit reuzenwerk? — Kinderspel bij deze afmetingen.

Wij gaan verder: daar ligt de Giant's-causeway, de reuzenweg. De weg, die Ierland alléén bekend doet zijn overal in de wereld, de weg die bewonderaars uit alle deelen der wereld heeft gelokt: een wereldwonder. Verbeeld u! maar neen, gij kunt u dien bouw niet voorstellen, die 40,000 pilaren, die daar oprijzen uit zee, in de grootste lengte 700, in de grootste breedte 350 voet. Eerst ziet gij dit alles uit zee, dan landt gij, en klautert over den Fingalsweg, nu eens langs de natuurlijke trappen, door de pilaarkoppen gevormd, tot het hoogste punt, dan afdalende tot het waterpas (1). Geen pijler, of hij heeft regelmatige afmetingen; van 3 tot 9 zijden worden er gevonden, en de Ieren springen u voor op de ongelijke wegen, om al de variatiën van

(1) Zie de afbeelding.

Digitized by Google

dit prachtige thema te doen zien. Het is een wonderbaar gezigt, als men van alle zijden door de kolonnaden omgeven, de zee tusschen dit steenwerk ziet spelen, en bruischen, en schuimen, en koken. Daar vliegt eene golf over een steen-terras, spoorloos verdwenen, eensklaps. Ja! maar binnen weinige oogenblikken springt het water van die golf in ontelbare fonteinen uit de digt op een gepakte pilaren. Die loodregte pijlers, met okerlagen vaak verbonden, of geheel geïsoleerd, verdwijnen eindelijk in de zee. Maar de geleerden verklaren, dat het menschelijk oog slechts het begin van dit wonderwerk ziet, want dat de afgronden der zee de volle majesteit dezer schepping verbergen, die welligt bij het eiland Staffa weder bovenkomt, om daar met de Fingalsgrot te besluiten. Het fraaije polijstsel, de stoute vormen, de zuivere zijden zouden den geoloog den wensch doen uitspreken, dat er een middel ware, om als een visch in de diepte tusschen dien wonderen bouw te kunnen dwalen; want hoe naauwkeuriger en bedaarder men alles boven water ziet, hoe heerlijker het wordt. Hoe majestueus zal dan niet het geheel zijn, nu door den groenen sluijer der zee voor altijd aan het menschelijk oog ontvoerd.

Merkwaardig is ook Carrick-a-rede, het eiland der zalmvisschers, zeventig voet van het land verwijderd, met trotsche punten en ijzingwekkende kloven. Het eiland is van het vasteland gescheiden door een' afgrond, 90 voet diep, en daar beneden is het altijd schuim en storm, over de klippen en steenen. Maar de iersche visschers, die juist in de zee daar beneden eene rijke zalmvangst verkrijgen, hebben eene brug van touw gemaakt, die het

Digitized by Google

eiland aan het vasteland verbindt, (misschien wel de eerste hangende brug van de wereld), en een touw dient tot leuning. Wee! wie er op steunt. Wee! wie van de wiegelende brug afglijdt, hij is een kind des doods. De visschers loopen ginds en weder, als ware het een rotsweg; zelfs vrouwen met kinderen op den arm gaan rustig langs dat schommelend pad. Dit zag een Amerikaan, en 't was niets, naar zijn zeggen, als men maar niet duizelig was, en dat was *hij* nooit. Hij betreedt de brug, het gaat goed, maar zwevende tusschen hemel en aarde, en het schuimen en bruisen daar beneden hoorende en ziende, wil hij de touwleuning toch krachtiger grijpen. Daardoor dringt hij natuurlijk de brug weg. Alle steun ontzinkt hem; maar krampachtig klemt hij zich aan de touwleuning vast, en schommelt boven den afgrond. Er moet hulp komen, maar veel gewigt kan de brug niet dragen. De visscher, die hem redden wil, kan 't alleen niet volbrengen; een tweede nadert aan de andere zijde, drie levens hangen letterlijk aan een' draad. Na ongeloofelijke inspanning gelukt het eindelijk den bijna bewusteloozen reiziger op de brug te krijgen, en naar land te trekken. Ik had alleen aan 't gezigt genoeg, maar het tafereel was schilderachtig en stout. Er wordt in dien afgrond zeer veel zalm gevangen, gedurig verschijnt er eene stoomboot, om de vangst in te nemen.

De togt naar kaap Fair-head is vermoeijend, maar belangrijk. De geheele noordkust vaart men niet langs met de boot. Op een zeker punt landt men, en daar wacht de iersche kar den reiziger, om hem naar Bellycastle te rijden. Gedurende twee uren wandelt men dan

Digitized by Google

over de rotsen aan zee, een schilderachtig pad, langs diepten, en afgronden, en schuimende baren. Zoo nadert men eindelijk de Kaap, die alleen aan de achterzijde te beklimmen is. De gids had ons verlaten. Voor Fair-head heeft men geen' gids noodig, zeî de voerman, alles wijst zich van zelf. Nu, het pad langs de rotsen is zigtbaar genoeg, al is het bijzonder slecht, maar toen de Kaap beklommen moest worden, eindigde elke aanwijzing. Alles werd woest en eenzaam, een onregelmatig hellend vlak strekte zich voor onzen blik uit. Het werd, over al die basaltkoppen, meer een klauteren dan een loopen, en na lang worstelen bereikten wij eindelijk den top. Welk een gezigt van die hooge trotsche rots! Het eiland Rathlin ligt daar nu vlak voor ons, de avondkoelte brengt woeling in het water en statig ruischt de zee daar in de diepte. De steile basaltmuren dalen loodregt af, om straks in eene zuivere glooijing onder de watervlakte te verdwijnen. Verschillende pilaren zijn losgeraakt, en staan als zuilen in zee, waartusschen de golven woelen. Welke krachten tegenover elkander! Dáár de oceaan met al de magt der wateren, hier de onwankelbare steenkolos, bij de 700 voet hoog. Welk een stout tafereel, wat prachtig gezigt! Daar ter zijde ligt nog een meertje, door bouwvallen omgeven, en zonderling is de geheele formatie van dit trotsche voorgebergte, met de hooge zijde, als een fort naar de zee gekeerd.

Ondertusschen begon de avond te vallen, en tot geen' prijs wilden wij het pad langs de zee terug: wij meenden, dat er toch stellig wel een pad aan de landzijde zou wezen. Wij zochten en zochten, alles vergeefs: overal

Digitized by Google

brokstukken en steilten, nergens een pad. De wind werd sterker, en de avond begon al meer te vallen, zoodat wij inderdaad niet zeer gerust waren, want nergens was een levend wezen te zien. Eindelijk daar ontdekken wij waarlijk eene rookwolk beneden; daar zullen dus menschen zijn. Wij houden het punt, van de hoogte gezien, zoo goed mogelijk in het oog, en dalen voorzigtig af, langs de verstrooide brokken. Eindelijk staan wij voor de hut, en weldra voor de verraste visschers-familie; men had in den avond geen bezoek verwacht, en begreep niet, hoe wij het huis gevonden hadden. Spoedig was men bereid, ons teregt te helpen, en nu ging het over allerlei paden, over akkers en velden, tot wij op den grooten weg kwamen, en in den zeer laten avond, maar onder een' helderen maneschijn Bellycastle bereikten, wel zeer vermoeid, maar hoogst voldaan over onzen togt.

Bij kaap Fair-head heeft men het N. O. eindpunt bereikt, en nu daalt men zuidelijk af. Het basalt is nu eensklaps in kalkrots verwisseld, en die schitterend witte kleur is verrassend. Het gaat nu per mail-coach een ganschen dag langs Cushendal en Glenarm naar Carricfergus, waar men den spoorweg bereikt. Die oostkust, met al die voorgebergten en baaijen, met al die colossen in zee is inderdaad hoogst belangrijk, en de weg langs de kust een meesterstuk van aanleg en bouw. De spoortrein bragt ons naar Belfast (1), die merkwaardige stad

(1) Over de stad Belfast, hare wording en opkomst, plaatste ik eene bijdrage in het jaarboekje van de Maatschappij van Weldadigheid voor 1865.

Digitized by Google

in Ierland, getuigende, hoeveel uit een klein begin worden kan.

Wie toch had kunnen denken, dat deze stad gebouwd zou worden in de baronie, voor ruim twee en eene halve eeuw door koning JACOBUS aan ARTHUR CHICHESTER gegeven? Het vroeger onbeduidende plekje is nu de tweede stad van Ierland geworden, en alle inwoners zijn cijnsbaar aan lord BELFAST, den grooten grondbezitter, die van zijn landgoed de trotsche gebouwen, reusachtige fabrijken en rijke havens overziet.

Liefelijk zijn de heuvelen, die zich uitstrekken langs de baai (Lough of Belfast), aan wier oevers de stad is gebouwd. Enorme linnen-etablissementen worden daar aangewezen, en naar alle oorden der wereld wordt dit nuttig artikel uitgevoerd, en dat wel in allerlei vormen, naar den smaak der volken. Eene vriendelijke introductie bereidde mij den toegang tot eene der belangrijkste inrigtingen, en hoogst merkwaardig was alles wat ik zag. De luchtgesteldheid en ligging van Belfast schijnen bijzonder gunstig te zijn, om de vereischte witheid aan deze stof te geven; ten minste hiervan heeft deze plaats den naam.

Men kan zich van de uitgebreidheid der werkzaamheden eenig denkbeeld maken, wanneer men bedenkt, dat ofschoon de stoom op allerlei wijze is toegepast, de hulp van 18000 arbeiders toch nog noodzakelijk is. De stad is bovendien ook rijk aan belangrijke gebouwen en stichtingen der liefdadigheid.

Weldra ging ik Ierland verlaten, maar ik behield de aangenaamste herinneringen van mijn bezoek. Het Sma-

Digitized by Google

ragden eiland, zoo genoemd naar de geheel eenige kleur van het groen, die zooals een schilder mij zeide, niet op doek was te brengen, — het Smaragden eiland, had mij veel doen genieten. Het volk hoe betreurenswaardig ook in menig opzigt, had mij de grootste welwillendheid en hulpvaardigheid overal bewezen. Zij zien gaarne vreemdelingen in hun land en vragen gedurig: » of men 't niet zeer mooi vindt, vooral mooijer dan Schotland."

Daar ik er niet van houd, de natuur een vergelijkend examen af te nemen, heb ik mijn oordeel daar niet over uitgesproken, maar wel gezegd: dat ik Erin schoon, zeer schoon vond, en Erins dichter was mijn vriend voorlang. Gaarne besluit ik dan ook met de woorden van den dichter CONA, die ongeveer aldus luiden:

Bij elken oogopslag een nieuw en schoon tafreel!
Valleijen, die daar groenen aan mijn voeten,
Of bergen die het wolkenfloers ontmoeten!
Cascaden, stout ontsprongen aan 't gareel!
O! land der hoogten en der diepten, gij zijt schoon,
't Smaragden land draagt d' altijd groene kroon.

Digitized by Google

SCHOTLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

SCHOTLAND.

EEN VOLKSDICHTER.

Het was in het jaar 1786, dat een jeugdig man peinzend langs de kade te Greenock wandelde. Wel was dat havenhoofd een aantrekkelijk punt voor iemand, die niet ongevoelig is voor natuurschoon. De snelle Clyde-rivier breidt hare oevers daar verre uit, en neemt de wateren van drie meeren in zich op, om daarmede de prachtige golf van Clyde te vormen, die een' weg baant van Schotland naar den Atlantischen oceaan, welke gewis een der schoonste van dien aard mag heeten. En bij die pracht der wateren, is het schilderachtige der golvende oevers niet te vergeten, die zich al hooger en hooger welven, en een' kring van heuvelen en bergen vertoonen, tegen welke welvarende dorpen leunen, of nette landhoeven zich achter het geboomte verschuilen. Maar boven dit alles, dat landschap is niet doodsch en ledig, maar door die heldere wateren snijden rijkbeladene kielen, en boven die gespannen zeilen wuiven de wimpels van allerlei landen het »welkom!" toe aan de nijvere stad. Voorwaar! wel geeft een blik van die kade stof tot

Digitized by Google

peinzen, en het oog wordt niet moede over dat liefelijk vergezigt te dwalen.

Maar al heeft de jeugdige man, van wien wij spreken, een geopend oog voor de schoonheden der natuur, en een hart, dat de taal verstaat door heuvelen en meiren en bergen gesproken, eene naauwkeurige beschouwing overtuigt ons weldra, dat hij thans niet peinst over de schoonheden der natuurschilderij, daar voor hem ontrold; maar dat eene zekere zwaarmoedigheid over dat gelaat is verspreid, en wij vermoeden dat een geheim verdriet het gemoed doet zwoegen, terwijl de blik zoo peinzend staart. En, ziet gij 't wel? Waar wij eerst meenden, dat het oog op het natuurtafereel rustte, bemerken wij thans, dat het bepaald op één vaartuig is gerigt, dat weldra zeilrêe zal wezen en dat wel in staat is, zee te bouwen. Het is naar Jamaïca bestemd. Weet gij waarom die zevenentwintigjarige zoo droef dat vaartuig aanziet? Ach! het zal hem immers over den Oceaan voeren, en hem ontrukken aan zijn dierbaar vaderland, aan zijn geliefd Schotland, het land der bergen en der meiren, zoo schilderachtig en zoo schoon, waar de natuur zulk eene wonderbare stem heeft, waar de gapende afgronden, en huiveringwekkende steilten, en donderende watervallen hunne sagen hebben, het land van OSSIAN en ROB ROY. Dat dierbaar plekje in Gods groote wereld moet hij verlaten; niet gewillig, maar gedrongen door omstandigheden; hij moet van daar, en alles, wat hem dierbaar is, moet hij achterlaten, terwijl de toekomst hem is, als een donkere nacht, waarin een enkele verlatene ster een flaauw schijnsel verspreidt.

Digitized by Google

O! wat die gevoelige man moest lijden, en hoe hij zich geweld moest aandoen, om zijne tranen te bedwingen! Want hij die daar staat is een van Schotlands wakkere zonen, met een open en teedervoelend gemoed, een kind der natuur, dat zoo roerend en natuurlijk weet weder te geven, wat er in zijn hart omgaat, een geboren dichter, al is het eenvoudige kleed der schotsche landlieden om zijne leden gehangen. Die man is ROBERT BURNS.

BURNS! zijn naam is één met Schotland. De natuur in al hare frischheid in die schoone streken, de natuur ook in al hare frischheid in de zangen van dien zoon van het noorden. Wie echter een weinig meer bekend is met het volk, dat die oorden bewoont, waardeert nog meer de zangen, die zoo diep ingrijpen in het volksleven, en de verklaring is spoedig gevonden, waarom die naam op aller tongen zweeft. Het jaar 1859 verkondigde aan de wereld, dat er in Schotland een eeuwfeest werd gevierd. Luid klonken de jubeltoonen; kransen, meijen en guirlanden werden in grooten getale zaâmgevlochten, en de geïllustreerde dagbladen gaven straks breede schetsen van de feestelijkheden, de eerebogen en de optogten. De naam, dien men overal omkransd en gehuldigd zag, de naam, dien het oog allerwege kon lezen, was die van ROBERT BURNS; want het was eene eeuw geleden, dat hij het levenslicht aanschouwd had, en dat jaar bleef merkwaardig in de geschiedenis des volks.

En nu, welk eene zonderlinge zamenvoeging! BURNS, staande op de kade, het oog op een weldra zeilreê vaartuig, en de naam van BURNS weêrkaatst door de trillende echo's der Hooglanden! Een jonge man, voortgedrongen tot aan

Digitized by Google

de grenzen des lands, tot aan één' der armen van den Oceaan, en nog na zoo vele tientallen van jaren in beeldtenis gedragen op de handen des volks! Een onbekende, toen hij wandelde langs de schepen, en nu bekend in elke stad van zijn vaderland, in ieder dorp, zelfs in den mond van dartelende kleinen!

Ik wensch in een' vrijen vorm van BURNS te verhalen, en enkele toonen van zijnen zang te herinneren.

Op de wieken der verbeelding begeven wij ons over de groote wateren, om eenige oogenblikken te verwijlen in de schilderachtige streken, waar eene stemme des lieds ons tegenkomt.

Wie op den 29sten Januarij 1759, de pachthoeve van WILLIAM BURNS in Ayrshire binnen trad, en den landbouwer ontmoette, kon van hem vernemen, dat zijne vrouw, AGNES BROWN (met wie hij in 1757 gehuwd was), eene gelukkige moeder was geworden, en dat deze hun eersteling tot zijne groote vreugd een zoon was. Dit kind was onze ROBERT BURNS. Twee zaken moeten wij hier opmerken, die reeds licht over het latere leven van dezen boerenzoon werpen. Vooreerst, dat hij bij eene zachte en liefderijke moeder, een' vader had, die uitmuntte door gezond verstand en meer dan gewone bekwaamheid. In later jaren kon hij er nooit van zwijgen, hoeveel hij ook in zijne verstandelijke ontwikkeling aan zijnen vader te danken had. Hij zelf verhaalt dan ook, dat hij op zijn 6de jaar ter school gezonden, om het Engelsch te leeren lezen en schrijven, al spoedig gedurende de winteravonden bij zijn' vader leerde rekenen, en nog het een en ander daarbij. Hoe groot het gezin

Digitized by Google

van BURNS ook werd, de vader hield zich getrouw bezig met de vorming van zijne kinderen; en vooral van zijn' ROBERT, dien aardigen, vluggen jongen, beleefde hij veel vreugde.

Maar het tweede, dat wij hier moeten opmerken, is, dat de landhoeve van dit ijverige echtpaar lag te midden van eene streek, die zeer rijk is in sagen en legenden. Niet verre van de hoeve lagen de ruïnen van Alloway-kirk, wier overlevering aan BURNS later stof gaf voor zijn stukje: »Tam o Shanter." ROBERT had een open oor voor al die verhalen, en later schreef hij aan MOORE: »Ik had een goed geheugen, maar op school kon ik nog »wel eens hardleers zijn; ik kreeg dikwijls straf, maar »werd eindelijk toch een baas. Doch weet gij, waar ik »in die dagen, o! zoo graag, heenliep? Naar eene oude »vrouw, in een gezin bekend door domheid en bijgeloof. »Maar die oude vrouw had de uitgebreidste kennis van »alle verhalen en legenden des ganschen lands. 't Was »heerlijk, als zij aan 't vertellen ging, en laat ik het »maar zeggen, aan hare verhalen dank ik de ontwikke-»ling mijner dichterlijke gave, mijne verbeelding werd er »zeer door geprikkeld, mijne phantasie er door opgewekt."

Wij zien alzoo den knaap opgroeijen te midden der natuur, geleid door zijn' vader en langzamerhand bekend geworden met fantastische verhalen, en ook met waarlijk dichterlijke legenden. Zoo komt hij zijn' vader in de hand, en moet hij de schapen hoeden, of straks den ploeg besturen. In de eenzaamheid ontwaakte de lust tot gezang, en ongevoelig vervaardigde hij allerlei liederen in de volkstaal, die hij aan huisgenooten en buren voorlas.

Digitized by Google

Wie onzer denkt hier niet aan onzen Abtswoudschen zanger HUIBERT CORNELISZE POOT, ook de zoon eens landbouwers, en gewoon zijnen vader bij den veldarbeid te vergezellen, die later te Schipluiden ter school gezonden, daar ook wel wat hardleers was, maar toch ten slotte zijne medeleerlingen overtrof? Menigeen wilde zich overtuigen, dat de Abtswoudsche zanger waarlijk het land bearbeidde, en als men in der daad zag, dat hij op het veld was, en soms in verstrooijing de jonge lootjes van de heg afplukte, dan zeide men: Hij dicht zeker weêr. Welnu, ook BURNS kon men zoo op het veld vinden, achter de schapen of achter den ploeg, terwijl de naauwlettende opmerker met reden mogt gissen, dat ROBERT soms geheel elders was met zijne gedachten. Eensklaps zond hij soms een aardig liedje langs de heuvelen.

De schilderij van CHARLES HANCOCK (naar welke WILLIAM GILLER de bekende gravure vervaardigde), stelt den jeugdigen landman dan ook voor, op het akkerveld stilstaande, en zoo verstrooid, dat de paarden (uit het gareel) eene bete zoeken in het groen en van de bladeren der boomen, terwijl de gewone schotsche, geitenharige hond, zich rustig te slapen legt. BURNS staat peinzend, papier en potlood in de hand, die op den ploegstaart rust, en men ziet wat het onderschrift ons bevestigt: »de hand »aan den ploeg, maar het hart bij de Muze."

Met welgevallen rustte het oog op de krachtige gestalte des jongelings, met dat open gelaat en dat levendig oog, terwijl de kastanjebruine lokken in breede golvingen over hals en schouders zich uitspreidden, en de blos der

Digitized by Google

gezondheid de wangen kleurde. Wie soms zijn' zang beluisterde, kon ook nog iets anders vernemen, dat op dien leeftijd niet vreemd klonk, doch dat onze ROBERT daarom toch niet gaarne beluisterd wist.

Maar zoo zijn oog soms een' traan deed aanschouwen, omdat hij verwijderd bleef van het doel, dat hij zoo vurig najoeg, weldra zou nog duisterder floers over zijn leven worden gespreid. Ziende, dat wilde hij ooit zijne wenschen vervuld krijgen, hij eerst een eigen bedrijf diende te voeren, haalde hij zijn' broeder GILBERT over om eene landhoeve zamen te huren. Wel had reeds hun vader eenige weinige akkers hun ter bebouwing afgestaan, maar ROBERT begreep, er moest wat meer op 't touw gezet worden. Het gebeurde, maar weldra trof hun de slag, dat hun dierbare vader stierf, en daarbij was in dat jaar de oogst bijna geheel mislukt. Daar stond hij dubbel geslagen; als oudsten zoon met zorg beladen, en als landbouwer zwaar beproefd. Met nieuwen moed toog hij het volgend jaar weêr aan den arbeid, maar een misgewas stelde hem andermaal te leur.

Na velerlei ervaringen en minder aangename gebeurtenissen, die wij met stilzwijgen voorbijgaan, was zijn besluit genomen, om zijn vaderland te verlaten, en naar de West-Indiën te gaan, waar hij als planter zijn fortuin hoopte te maken, en van de toekomst verwachtte hij, wat het heden hem ontzeide. Zoo zagen wij dan straks den jongen man peinzend staan op het havenhoofd van Greenock, het oog gerigt op het schip, dat hem zou overvoeren, maar het hart vol weedom, dat hij zijn Schotland, zijne bergen en bosschen en akkers zou ver-

Digitized by Google

laten, en weldra zijne moeder en nog andere dierbaren het vaarwel! zou moeten toeroepen.

Roerend is het lied, dat van zijne smart getuigt. Hij spreekt de witgekuifde baren aan, waarlangs hij zal worden weggesleurd uit zijn dierbaar vaderland, en hij verhaalt haar met weemoedig genoegen, wat hij achterlaat, wat hem voortaan niet meer gegund zal wezen, terwijl hij besluit:

En nu, mijn tijd is daar, ik zoek 't verwijderd strand,
Vaarwel, o dierbre grond! mijn dierbaar vaderland!

Doch hier juist zijn wij genaderd tot een tijdperk in zijn leven, dat een geheele ommekeer insloot. Op raad zijner vrienden had hij vóór zijn vertrek een bundeltje zijner eenvoudige volkszangen uitgegeven. Eene ruime inteekening had hem in staat gesteld, zich beter voor de reis toe te rusten. Alles was dan nu gereed, zijne pakkaadje was reeds op weg naar het schip, en hij zou spoedig aan boord zijn. En ziet! daar ontvangt hij een' brief van Dr. BLACKLOCK, om zoo spoedig mogelijk naar Edinburg te komen, en zelf eene tweede uitgave van zijnen dichtbundel te bezorgen.

De zuivere natuurtoonen van zijn lied hadden een' onbeschrijfelijken indruk gemaakt in die prozaïsche en nuchtere tijden; de bewondering was algemeen, en zijne reis naar Edinburg werd een triomftogt. Personen van rang en aanzien achtten het niet beneden zich, kennis te maken met den eenvoudigen boer, en in korten tijd was de naam van Schotland's dichter door geheel het vereenigd koningrijk bekend en geëerd. De reis naar Jamaïca was vergeten, en het ontbrak hem aan niets, in den kring der edelsten zijns lands.

Digitized by Google

Wat was het dan toch, dat zulk eenen indruk te weeg bragt? De behandelde onderwerpen waren in waarheid niet zoo bijzonder, en de lier had zulke verbijsterende toonen niet voortgebragt. Toegestemd! maar toch had ROBERT BURNS een' toon aangeslagen, die tot het geheim der populariteit doordrong.

Hoe dikwijls wordt dit woord verkeerd begrepen. Menigeen hecht er het denkbeeld aan van onbeduidendheid, gebrek aan diepte, eene zekere zoetsappigheid. Volgens dezen moet men, om populair te schrijven, eerst de gelofte doen van vrijwillige letterkundige armoede. Volgens die beschouwing gaat het populaire over de oppervlakte henen, alles moet maar zoo voor 't grijpen zijn. Een volksboek wordt dan ook dikwijls met zekere voornaamheid opzij geschoven, even als de lieve jeugd al spoedig op het boekje uit de hoogte neerziet, dat volgens den titel, bepaald aan haar is geadresseerd.

Maar deze beschouwing der populariteit is eene caricatuur. »Het instrument van den populairen toon," zeide een onzer letterkundigen teregt, »is het volledig, het welbesnaard menschelijk hart." BURNS gedichten vonden dan ook daarom zooveel weerklank, daarom maakte zijne lyrische poëzy zooveel opgang, omdat de mensch er uit sprak.

Op het land geboren en opgevoed, onbekend met de kunstgrepen van anderen, bezat hij al de bekoorlijkheden van eenen oorspronkelijken geest. Aan zijn' juisten blik in het menschelijk hart, paarde hij de kracht eener stoute verbeelding, en koos hij dien eenvoudigen natuurlijken vorm, begrijpelijk voor iedereen. Zoo zong hij van hetgeen zijn land hem te zien gaf, van wat hij in zijnen

Digitized by Google

kring opmerkte, van wat hij gevoelde, en dacht, en zocht. Teregt zegt iemand, dat de gedichten van BURNS een monument zijn, niet alleen voor den naam des dichters, maar ook als openbaring des geestes eener oude en onafhankelijke natie. (1)

De liedjes van BURNS zweven op veler tong, en aan het naïve en natuurlijke paren zij iets zangerigs, waardoor wij het gevoelen van den Brit gereedelijk onderschrijven: » die liederen zijn niet gemaakt om op muzijk gebragt » te worden, want zij zijn muzijk."

Bij het hooren van dergelijke zangen wordt het ons ook duidelijk, waarom BURNS zoo populair bleef bij zijn volk, terwijl slechts enkele stukjes van POOT, (toch ook natuurkind als hij), onder ons beroemd zijn gebleven. BURNS gaf eenvoudig zijne indrukken weder, maar POOT werd door zijne vrienden tot allerlei letterkundige buitensporigheden geleid. Apollo en de negen muzen met groot gevolg figureerden in zijne verzen, en zeer naïf zegt een onzer dichters, dat zijne Arkadische idealen,

---

(1) De Heer A. S. KOK, die in zijne English Poetry (1864) een elftal dichtstukjes van BURNS heeft opgenomen, zegt van hem: "The most brilliant figure, however, with which "this (18th) century closes is, in our humble opinion, that of the "scottish peasant ROBERT BURNS. The productions of his "extraordinary genius electrified, as it were, the new generation, "that arose at the birth of a new century, and there was none "of the subsequent poets who, though they could not imitate "him, did not admire, did not love him, and who did not clearly "see, that poetry is not the mechanical art of fabricating "correct and sweet lines," but the unforced uterance of a pure and "experienced mind, endowed with natural fancy and creative power."

Digitized by Google

op hollandsche klompen, toch eene droevige figuur maken. Een enkel staaltje uit beider zangen is genoeg, om het verschil te doen uitkomen. Beide dichters danken voor gastvrijheid en genotene weldaden. BURNS doet het eenvoudig, natuurlijk, uit het hart, met een' vrolijken kwinkslag er door. Zulk een versje is aangenaam, wordt begrepen en onthouden, maar als POOT zijne dankbaarheid uitspreekt, komt de halve bevolking van den Olympus voor het front, b. v.:

Men plaatste mij op 't hoogst der kamers menigmaal,
Alwaar in vrolijkheid gezeten,
Om 't welzijn van Parnas gedacht werd met de schaal.
Als dan Neptuin, en Pan, en Liber,
En Ceres mij vernoegd en vrolijk lieten gaan,
Kwam Plutus haastig van den Iber
Nog met zijn spaansche goud, om mijne beurs te laân.

Waarom zong onze Abtswoudsche dichter niet altijd op hollandsche wijs, natuurlijk? Hoe raakt hij ons hart als hij dien toon aanslaat!

Hoort hoe BURNS zelf in zijne opdragt der dichtwerken spreekt. »De schotsche zanger vond zijne hoogste eer»zucht, in zijn lied zijn land te dienen. De dichter»lijke geest van mijn land vond mij, evenals de profetische »zanger ELIA, ELISA vond, achter den ploeg, en wierp »zijn' bezielenden mantel op mij. Hij eischte, dat ik »zingen zou van de liefde en de vreugde, de landelijke »tooneelen en landelijke geneugten van mijn' geboortegrond, »en dat in mijne eigene taal. Ik stemde mijn' wildzang »aan; kunstelooze toonen, zoo als hij ze mij inblies."

Digitized by Google

Maar die wildzang was taal des harten, en vond zijnen weg naar de harten, en wat men las, dat had men gezien, en gevoeld, en genoten, en het lied zweefde straks op de tong, alsof het uit eigen borst was opgeweld; want bekende toestanden werden aanschouwd. Wij denken b. v. aan zijn »Zaturdag-avond in de hut", dat regt huiselijk tafereeltje. Welke die cottage was, en waar zij stond, en wie die huisvader was, en die moeder, en dat gezin? Waartoe dit alles gevraagd? Het ouderlijk huis stond den dichter voor den geest, die nederige hoeve werd door zijn' zang verheerlijkt, en wat daar geschiedde, was de type van het huiselijk leven der Schotten. Daarom is dit stukje dan ook zeer geliefd, en wordt het onder zijne beste werken gerekend.

Zie daar voor uwe verbeelding die eenvoudige hoeve, rustig nederliggend in het schilderachtige landschap, terwijl het laatste avondrood de glasruiten kleurt, en de rook naar boven kronkelt, zich afteekenende tegen het dorrend geboomte. Na de schilderachtige beschrijving van het huisgezin aan den avonddisch verzameld, vervolgt hij:

De maaltijd is ten eind. Met ernstig wezen,
Vormt heel 't gezin een' wijden kring om 't vuur.
De vader rijst, en slaat in 't plegtig uur
Den bijbel op, zijns vaders schat voordezen.
Hij ligt de muts eerbiedig af, en toont
't Eerwaardig hoofd, met graauwend haar gekroond.
Nu kiest hij een van Davids psalmgezangen
Met oordeel uit, om de eerdienst aan te vangen.
Hij zegt: „Aan God zij lof en dank gebragt!"
En 't heilig lied klinkt statig in den nacht.

Digitized by Google

Nu wordt op nieuw het zware boek doorbladerd.
Met eerbied en aartsvaderlijken klem
Leest de oude man, hoe op des Heeren stem
In de ark 't gezin des vromen werd vergaderd,

en vermeldt BURNS verder eenige bijbelsche tafereelen, door den huisvader voorgelezen.

Nu knielen zij, en tot den Hemelheer
Rigt vader nu de beê voor al de zijnen,
Dat steeds Gods licht in hart en huis moog schijnen!
Van hoop vervuld, dat ze eens in hooger sfeer,
Op de eigen wijs elkander wedervinden,
Waar de eigen band hen vaster zaam zal binden,
En waar, vereend tot eindeloos genot,
Zij 't heilig lied, tot lof van hunnen God,
Met heel het koor der zaal'ge hemellingen,
Eeuw uit, eeuw in, aanbiddend zullen zingen.

En nu gaat elk zijn' eigen weg in vreê;
Men zoekt de rust; geen leed zal die verhind'ren;
Maar 't oudrenpaar zendt nog een stille beê
Ten hemel op voor 't welzijn van hun kind'ren.
Gerust dat Hij, wiens zorg de raven spijst,
Die 't blank gewaad der lelie heeft geweven,
Die 't menschdom door beproeving onderwijst,
Hun en hun kroost het daaglijksch brood zal geven,
Hen hoeden in 't gevaar; maar bovenal
Hun zijn genaê deelachtig maken zal.

Inderdaad het is betreurenswaardig, dat de man, die zulk een hart had voor het gezellig godsdienstig huiselijk leven, later in zijne poëzy openbaart, dat ligtzinnigheid

Digitized by Google

en wulpschheid zijn karakter bezoedelden. Hij vertoont altijd den mensch, maar helaas! zoo vaak den dwalenden mensch, in eigen leven predikende: dat het sterke beenen zijn, die weelde en bovenmatige vereering dragen kunnen. Met medelijden zien wij dikwijls in den zanger den mensch aan, en wij vragen waarom hij niet getrouw bleef aan dit schoone woord van zijn hart, waarmede hij dien Zaturdag-avond besluit:

O, Schotland! gij mijn lief, mijn dierbaar land!
Voor u rijst mijn gebed steeds naar den hoogen.
't Ontbreek u nooit aan zoons, daar ge op kunt bogen,
Zoo vroom en vroed, gezegend door Gods hand!
Och! mogt de Heer dat schoon eenvoudig leven
Bewaren voor de smet van weelde en smaad!
(Verzoeking dreigt, als God zoo veel wil geven!)
Maar 't deugdzaam volk is krachtig in der daad.
Dan zal een muur ons dierbaar land omringen,
En al het volk het lied des vredes zingen.

Wij verlieten straks den dichter te Edinburg, gevierd en gehuldigd. De uitgever betaalde hem *f* 6000 voor den bundel, en toen hij dit geld in handen had, zocht hij terstond zijne moeder op, die met zijne twee broeders en drie zusters bezwaarlijk in haar onderhoud voorzag. Terstond gaf hij *f* 2500, om de zaken wat te verbeteren; en nam tevens het besluit, den landbouw weêr ter hand te nemen. Een zijner edele bewonderaars gaf hem terstond de keus, en hij betrok de hoeve nabij Dumfries, de bekende hoeve van Ellisland en ontving ook door

Digitized by Google

voorspraak een klein landspostje daarbij. Maar — hij was niet meer de gelukkige landman van vroeger dagen. Hij had vele grieven tegen het leven te Edinburg opgedaan; wij denken slechts aan zijn: »Lord Gregory."

De ongelijke verdeeling der goederen was vooral oorzaak van ontevredenheid bij hem. Het kostte hem veel, gevierd en geroemd als hij werd, gedurig bezoeken ontvangende van edelen en mannen van naam, waardoor zijne eerzucht werd geprikkeld, zich niet te kunnen bewegen in eenen kring, waarin hij zich gelukkiger waande. Hierin ligt misschien ook de verklaring, hoe hij, anders Schot van top tot teen, de beginselen der Fransche revolutie toejuichte, en er eene gewenschte omkeering van wachtte. Wrange vruchten moest hij van die ingenomenheid plukken.

Intusschen was hij gehuwd met JENNY ARMOUR, het meisje dat hij vroeger zoo vurig bemind had, maar dat hij wegens zijn voorgenomen vertrek naar Jamaica het vaarwel toeriep, daar de toestemming tot het huwelijk niet verkregen kon worden. In dat vaarwel! zeide hij:

'k Wil het niet als zwakheid laken,
  Dat mijn liefde u werd gewijd.
Wie u zag, moest voor u blaken,
  Slechts voor u, en voor altijd.
Hadden wij maar nooit zoo blind,
Nooit zoo trouw elkaar bemind,
Nooit ontmoet, of — nooit begeven,
Ach! geen rouw vergalde ons 't leven.

Maar het vaarwel was voor korten tijd, en vond de landverhuizer naar Jamaica geen genade bij vader ARMOUR,

Digitized by Google

de gevierde dichter werd nu met opene armen ontvangen, en hij zong:

De veldmadelief zag ik bloeijen,
Zoo rein, zoo eenvoudig, zoo blij.
O! beeld, riep ik uit, van mijn Bruidje!
Ze is kunstloos en zedig als gij; *enz.*

In het jaar 1791 vestigde BURNS zich in eene kleine woning te Dumfries. Hij had langzamerhand een' tegenzin gekregen in den veldarbeid, en zijn hart trok steeds naar de Hooglanden. Het ongedwongen leven in die schoone natuur was hem dierbaar. Hij zong dan ook:

Mijn hart is in 't Hoogland, mijn hart is niet hier!
Mijn hart is in 't Hoogland, bij woud en rivier!
Ach! waar ik hier dwale, en waar ik mag treên,
Mijn hart trekt naar Hooglandsche heuvelen heen.

Ik groet u nog bergen! met sneeuw op de kruin.
U, kloven en dalen en meeren en duin!
U, wouden en rotsen! zoo graauw en bemost,
U, stroomen! die bruisend langs rotsklippen klotst.

Mijn hart is in 't Hoogland, mijn hart is niet hier! *enz.*

De menigvuldige bezoeken, die hij ontving, de vele uitnoodigingen, ook van de edelen in den lande, om tot hen te komen, gaven eene zekere ongedurigheid aan zijn leven, waren voor zijne zedelijkheid verderfelijk, en belemmerden hem in den arbeid. Ofschoon de zaken daar natuurlijk niet meê vooruitgingen, gaven de bezoeken, welke hij bragt, aanleiding, om menig plekje in Schotland door zijn' zang te verheerlijken, en menigmaal toonde hij ook

Digitized by Google

hierin, dat hij een geopend oog en harte had voor de schilderachtige tafereelen, die zich ontplooiden voor zijn' blik, en wist hij eigenaardige opmerkingen te maken. Wij willen een enkel staaltje hiervan mededeelen.

Prachtig is de omgeving van Blair-Athole, de breede vallei, met die groenende heuvelen in het ronde, en de kleine stroom, als een zilveren lint daar door heen gevlochten, is in waarheid heerlijk. Op den voorgrond breidt zich het breede park van den hertog uit, en op den achtergrond verrijzen de Grampians, die de sneeuwpieken trotsch verheffen, en die u toeroepen, dat gij in die wilde natuur nieuwe schoonheden zult vinden.

En woest zijn die hooge granietblokken, waar langs de watervallen nederschieten, om bergstroomen te vormen, die weder in de diepte nederploffen, en de afgronden met donderend geraas vervullen. De scherpe klippen verdeelen de waterstroomen, die als sneeuwvlokken verstuiven of als wolken nederdalen in diepere afgronden. Eene der meest bekende en meest bezochte rijen van watervallen op dit punt zijn the Falls of Bruar. Het is eene doorloopende, ontzagchelijk ruwe, diepe en woeste bergkloof, met verbazende hellingen, zoodat er eene rij van watervallen ontstaat, zoo forsch, en schoon, en wild, dat zij teregt onder de merkwaardige van Schotland gerekend worden. En wat hier vooral de schoonheid verhoogt, is het houtgewas, dat de bergruggen bedekt, en hier en daar eene digte schaduw werpt over het prachtig spel der wateren in de diepte.

Dit is niet altijd zoo geweest; vroeger was daar alles naakt en kaal. Zoo had BURNS ook dat wondervolle land-

Digitized by Google

schap aanschouwd, dat met geheel de omgeving in het bezit des hertogs was. Zijn oog zag, wat hier gemist werd, en nu kwam hij op de gedachte, om den waterval een smeekschrift te laten indienen bij den hertog. Het luidde aldus:

Ik stort mij schuimend langs uw rotsen,
En werp mijn' stortvloed neer,
Die kokend voortijlt langs de schotsen,
En opstuift keer op keer.
Zou 't nu mijn goeden Heer gelusten,
Om naar mijn wensch te doen?
Laat dan de schaduw op mij rusten,
Van 't digt en mollig groen.
De koele spar, de hooge dennen,
Aan de oeverzoom geplant,
Doen straks u hooger schoonheid kennen,
Getooverd door uw hand.
Dan zien zij, buigend naar de kloven,
De speling van het licht,
De schaduwen gespreid van boven,
Door 't lover zacht en digt.
Plant al de heuvlen vol met berken,
En leen een luistrend oor,
Want straks zult ge in de twijgen merken,
Het zangrig voglenkoor.

Toen de hertog dit smeekschrift lagchend ontving, werd het verzoek spoedig toegestaan, en wie thans, door het wilde boomgewas, het prachtig natuurtooneel gadeslaat, hij dankt BURNS voor zijnen waardigen inval.

Een der schoonste bergpassen van Schotland is zeker die van Killiecrankie. De Garry-stroom bruischt in eene

Digitized by Google

prachtige diepte, en aan weerszijden rijzen de trotsche bergen op met digte bosschen beplant. Het is een heerlijk vergezigt, en majestueus is het tafereel, dat zich aan de overzijde vertoont, wanneer men het pad uit de rotsen gehouwen langs wandelt. De stoutste verbeelding is zeker niet in staat, om zich eene voorstelling te maken van dat heerlijk natuurtooneel. En toch, ofschoon alles hier rust en stille majesteit ademt, eens werd het wapengekletter hier vernomen: de slag van Killiecrankie is in het geschiedboek der Schotten vermeld, en — BURNS kon er niet van zwijgen, getuige zijn lied.

Waar zou ik eindigen, wilde ik mededeelen, welke natuurtafreelen door BURNS zijn verheerlijkt? Ik moet mij tot enkele grepen uit dat dichterlijke leven bepalen, dat gewis de zuivere openbaring van het geheele innerlijke leven des dichters was. Ik zeide straks, dat zijne toejuiching der revolutie in Frankrijk hem wrange vruchten droeg. En gewis, zoo hij menige dwaling te betreuren had, deze wierp een floers over zijn leven, tot aan zijnen dood niet weggenomen. Zijn liedje der onafhankelijkheid had weerklonken:

Ik ben niemands heer,
En dienstknecht van niemand.
'k Heb t'huis mijn geweer,
En vrees ook voor niemand.

'k Heb daaglijks mijn brood,
Maar krijg het van niemand.
Geeft niemand om mij,
Ik geef ook om niemand.

Digitized by Google

Maar dergelijke getuigenissen vonden wederspraak. Nijd en afgunst grepen dit middel aan, om hem tegen te werken, en zijne hoop, om een meer degelijk bestaan te erlangen, door hooger ambtsbetrekking, werd jammerlijk te leur gesteld. De vrees, dat hij geheel zou worden ontslagen, de onaangename ervaringen, die hij onder dit alles had, verzwaarden zijne krankheid, die door de zeebaden niet werd weggenomen. De koorts verhief zich, de krachten, helaas! ook door menige uitspatting ondermijnd, zonken weg, en op den 18den Julij van het jaar 1796 stierf hij in achtendertigjarigen leeftijd, eene weduwe en vier zoons nalatende.

Zoo werd hij weggerukt in de kracht des levens. Maar lang genoeg had hij geleefd, om een onsterfelijk volksdichter te worden. Zijn naam wordt gehuldigd door het Monument, dat zich op eene der rotsen rondom Edinburg verheft, en door zijn Mausoleum te Dumfries. Het laatste stelt den Genius van Schotland voor, in marmer uitgehouwen, die den dichter den mantel der poësie om de schouderen werpt.

De eer door aanzienlijken hem bewezen, gaf aanleiding, dat er ook menig struikelblok op zijn levenspad werd geworpen, en dat vele verzoekingen hem omringden. Maar hun omgang werkte eensdeels gunstig op zijne ontwikkeling, en hij zelf getuigt: dat zoo zich te Edinburg eene nieuwe wereld voor hem ontsloot, hij daar ook nieuwe karakters en levenstoestanden leerde kennen, van onberekenbare waarde voor zijne vorming. Door die hooge bescherming en hulp, mogt hij schier zijn gansche vaderland bereizen, en wat hij gevoelde, bij die wilde

Digitized by Google

en trotsche tooneelen der natuur, dat stortte hij in krachtige verzen uit.

Wat al extempore's, epigrammen, balladen en zangen, uitgebeiteld, opgeschreven, gedrukt en duizendwerf herhaald, waarin de dichter een aandenken aan zijn bezoek achterliet. De digte berkenbomen, die den waterval van Aberfeldy stoffeeren, de schoonheden van de westkust (Staffa, aan het hoofd), de prachtige Falls of Foyers bij het Caledonische-kanaal, en de groote verscheidenheid van het binnenland, die den reiziger verrukken, gaven overrijke stof aan dit dichterlijk talent. Het maatgeluid zijner stem weerklonk in de harten der trouwe Schotten, zij huldigden hun' dichter en op het eeuwfeest zijner geboorte, was er geen eind aan het gejuich der menigte.

Abbotsford, in middeleeuwschen stijl gebouwd, keurig van vorm, comfortable in de hoogste mate, herinnerde mij den man, wiens werken van hoog kunsttalent getuigen. De studeerkamer van WALTER SCOTT vooral, waarin al zijne werken in prachtband de keurige kasten vullen, wekt eerbied en bewondering voor den schrijver, dichterlijk in de hoogste mate, den roem van zijn vaderland.

Maar ook de man uit het volk verdient onze hulde. Wel bejammeren wij het, dat er eene al te groote zucht naar volledigheid in zijnen bundel is op te merken. Wij zouden liever eene bloemlezing bezitten; wie zal al zijne verzen in bescherming nemen? Maar, is het ook hier niet, alles weten is alles vergeven, wij gelooven toch, dat alles weten tot zachter oordeelvellen zou leiden.

Naast zoovele trekken, die getuigen welk een' invloed de wereld der zinnelijkheid had op zijn' geest, vinden

Digitized by Google

wij ook de duidelijke sporen, dat hij den strijd des levens kende, en de ziele niet voldaan werd door het genot, dat hij najoeg, terwijl men ook vele proeven van eene hoogere en betere levensbeschouwing kan aanwijzen.

Maar wat ook in hem af te keuren en te berispen zij, een echt populair dichter mag hij genoemd worden, die ook bewezen heeft, dat dit voor het volk is, wat het is voor den mensch. Dat komt, niet van iemand, die zich eerst er eens toe zet om voor het volk iets te dichten, maar uit de innige aandrift van den mensch. Een populair dichter zal hij blijven, wiens wensch ten minste voor een groot deel vervuld is, uitgesproken in de woorden:

"E'en then, a wish, I mind its power —
A wish that to my latest hour
Shall strongly heave my breast —
That I for poor auld Scotland's sake,
Some usefu' plan or beuk could make,
Or sing a sang at least."

Digitized by Google

EDINBURG.

EEN MERKWAARDIG GESPREK
IN HET PALEIS HOLYROOD.

Op het hoogste punt der begraafplaats te Glasgow, verheft zich eene Dorische kolom, die het eenvoudige maar schoone standbeeld draagt van een' man, wiens nagedachtenis bij uitnemendheid onder de Schotten in zegening bleef. Het is een heerlijk punt, dat te Glasgow tot rustplaats der dooden is afgezonderd. Van die schoone heuvelen, met grafteekenen in menigte overdekt, door boom- en struikgewas omgeven, kan de blik met welgevallen over die sierlijke glooijingen weiden. Nergens echter is het uitzigt zoo schoon als aan de zijde der kolom, ter eere van Schotlands hervormer: JOHN KNOX opgerigt. Daar breidt zich de volkrijke stad voor het oog uit, en aan den voet des bergs ligt de hoogst merkwaardige domkerk, met haren ranken schoonen toren, terwijl aan de overzijde de vruchtbare landen worden aanschouwd, die de hoogere Clyde-vallei vormen, en de voornaamste bezittingen van Hamilton en Bothwell insluiten. Doch als de blik op het eerwaardige gedenkteeken rust, dat zich hoog boven alles verheft, en reeds van verre

Digitized by Google

den reiziger in het oog valt, dan mag hij ook wel naauwkeurig de woorden nagaan op het voetstuk vermeld, want zij bevatten schoone getuigenissen.

Niet alleen toch wordt daarop medegedeeld, dat dit monument uit vrijwillige bijdragen vervaardigd, den 22 September 1825 werd opgerigt, maar de naam van GEORGE WISHART (vriend en leermeester van KNOX) wordt mede gehuldigd. Het wordt herinnerd, hoe deze in 1544 naar Schotland wederkeerde, waaruit hij verbannen was, en toen op verschillende plaatsen het Evangelie verkondigde; hoe hij het ook te midden van groote gevaren te Glasgow deed, en in 1547 te St. Andrews werd verbrand. KNOX, zijn uitmuntende discipel, die de taak des meesters opvatte, en moedig de zaak des Evangelies verdedigde, mogt in 1559 aanschouwen, dat de regering zich openlijk voor het Protestantisme verklaarde, en de leer aannam door hem verkondigd. Maar behalve deze geschiedkundige bijzonderheden, bevat het voetstuk deze twee hoogst merkwaardige getuigenissen.

Van hem wordt gezegd:

»Hier rust de man, die nooit voor iemand vreesde, »en dikwijls bedreigd door dagge en dolk, zijne dagen »toch in vrede en eere mogt eindigen."

En zijne eigene getuigenis luidt:

»Ik kan God tot getuige nemen, dat ik nooit ge»poogd heb, iemand te verachten. Verstandige men»schen weten, dat een waar vriend niet vleijen kan, »vooral niet als er het heil van ligchaam en ziel mede »verbonden is, en dat niet slechts van weinige personen, »maar van een geheel geslacht."

Digitized by Google

Die woorden op het voetstuk roepen ons alzoo niet slechts toe, dat de naam van KNOX in de harten leeft, maar ook dat hij zonder menschenvrees, volgens zijne overtuiging predikte. De waarheid, die naar zijne overtuiging de zielen kon zalig maken, die waarheid alleen beheerschte zijn gemoed, en bepaalde zijne levensrigting. Is dat geen grootspraak, dan is zij wel de schoonste getuigenis, die men van iemand geven kon, want ware dit op alle menschen van toepassing, dan ware de aarde in een hemel herschapen. Waarheidsliefde toch veronderstelt eene vaste en geheiligde overtuiging; waarheidsliefde is het kenmerk, dat men uit God geboren is, en CHRISTUS tot den eenigen leidsman en Heer heeft verkoren. Wie de waarheid lief heeft, vreest voor geen' mensch, en duldt geen vleitaal, al kan er ook de gunst van vorsten en grooten door worden verkregen. Wie de waarheid lief heeft, strijdt met dat wapen, en wacht van de waarheid de zegepraal. Zulk een mensch is een prediker en propheet waar hij verschijnt; hij is een getuige, die onder lage zielen schittert, als een' ster in den nacht. Zulk een mensch heeft martelaarsbloed in de aderen, hij sterft den heldendood als het noodig is, en is vaak in zijn sterven nog voor meerderen ten zegen, dan hij het was in zijn leven.

Maar zou 't ook grootspraak wezen, wat daar geschreven staat? Er liggen bijna drie eeuwen tusschen den levenstijd van KNOX en de oprigting van het monument? Dat ik een' enkelen trek uit zijn leven herinnere! Deze zal meer dan een langdurig betoog ons verzekeren, dat zijne getuigenis ook zijne lofspraak mag heeten, dat er op dien steen waarheid geschreven staat.

Digitized by Google

Het tafereel kwam mij voor den geest, toen ik mij in het paleis Holyrood bevond, dat aan de oostelijke zijde van Schotlands hoofdstad gelegen, de muren verheft in een liefelijk dal, waar achter de statige bergen oprijzen, die voor een deel tot het park behooren. Ieder die de schoone stad Edinburg, dat Noordsch Athene, met belangstelling bezoekt, rigt gewis zijne schreden naar dat eerwaardig en zwaarmoedig gebouw, dat eeuwen heugt, en zoo vele ernstige herinneringen aanbiedt. Dit paleis der schotsche koningen heeft eene zeer eigenaardige geschiedenis, en zeker is er in geheel Schotland geen gebouw, waar historie en romantiek zoo zamenwerkten, om over die doodsche steenmassa gloed en leven te verspreiden.

Veel, zeer veel is in die vertrekken, door kleine ramen verlicht, besproken, besloten en gekuipt, en vele sombere zalen roepen even sombere herinneringen voor den geest.

De oprigting van dit koninklijk gebouw klimt tot de oudste tijden op, tot het tijdperk der sagen en legenden, en onderscheidene dichters hebben hunne historische zangen vastgeknoopt aan dit antieke paleis.

De Abdy waarvan de schilderachtige ruïne ter zijde wordt aanschouwd, die door het penceel van menigen schilder is verheerlijkt, dagteekent, naar men zegt, van 1128. De legende verhaalt, dat Koning DAVID I eens in de bosschen overvallen werd door een wild zwijn. De koning, niet behoorlijk gewapend, en volstrekt op zulk een' aanval niet bedacht, maakt het teeken des kruises en onmiddelijk verdween het zwijn weder in het hout. Ter gedachtenis aan deze redding liet hij een gebouw stich-

Digitized by Google

ten: de Abdy van het heilige kruis (Holy cross) genoemd, waarnaast later het paleis gebouwd werd.

Wij willen thans de geschiedenis van dit paleis niet ophalen; maar alleen eene merkwaardige zamenkomst in eene zijner zalen in herinnering brengen, geheel te beoordeelen naar het standpunt dier dagen. Een gesprek, dat innig zamenhangt met de droeve herinnering, waarmede onze geest vervuld wordt, als onze voet een gedeelte van dit paleis betreedt. Het zijn vooral de bijzondere vertrekken van MARIA STUART, in den oorspronkelijken vorm behouden, die onze aandacht boeijen. Dáár heeft zij geleefd, wier leven een treurspel was. De ongelukkige koningin van Schotland, die haren naam heeft bevlekt, maar dien naam ook heeft gemaakt tot een voorwerp van mededoogen voor tijdgenoot en nageslacht. In die vertrekken, die het uitzigt geven over de stad en hare weelderige omgeving heeft zij bemind, en onbeteugelde hartstogten laten woelen. Dáár heeft zij hare plannen beraamd, en ook het bloed van haren gunsteling zien stroomen; dáár heeft zij als fiere vorstin hare vasallen doen beven, dáár heeft zij zelve gebeefd, dáár heeft zij geweend in de tegenwoordigheid van JOHN KNOX. Het is vooral het vertrek, door haar gebruikt bij een gesprek met den man, wiens eenig wapen de waarheidsliefde was, waarop de bezoeker wordt gewezen. Aan hoevele tragische gebeurtenissen andere zalen mogen herinneren, hoogst gedenkwaardig is gewis het feit, door dit vertrek ons voor den geest geroepen: de Roomsch-Katholieke MARIA STUART en de hervormer JOHN KNOX in zamenspraak met elkander. Laat ons zien, hoe moeijelijk

Digitized by Google

de taak van KNOX in die ure was, en hoe hij zich van haar kweet.

Na den dood van haren zwakken gemaal FRANS II, werd MARIA STUART genoodzaakt Frankrijk te verlaten, om in Schotland haren zetel te vestigen, waar zij den 19den Augustus 1561 aan wal stapte, en door de inwoners van Edinburg met gejuich werd ontvangen. Bang was voor haar die reize geweest, altijd had zij het gelaat gewend naar haar geliefd Frankrijk, waar zij de schoonste dagen harer jeugd had doorgebragt, maar dat zij nu voor altijd moest vaarwel zeggen, daar zij geroepen was om als wettige erfdochter de teugels van het bewind te voeren.

In het vorige jaar had de zaak der hervorming in Schotland gezegevierd, en verklaarde de regering niet slechts, dat zij die heilige zaak zou beschermen, maar ook, dat de Protestantsche Kerk de heerschende zou wezen. Hoogst moeijelijk werd de houding van MARIA STUART, de Roomsch-katholieke vorstin, tegenover hare onderdanen, en wel ras moest behalve dit verschil in geloofsbelijdenis, ook de weelderige levenswijze der vorstin eene grieve zijn voor de Schotten, wier ernst en naauwgezetheid van zeden een erfgoed mogen genaamd worden, nog heden ten dage te roemen.

De schoone, negentienjarige koningin, gewend aan de levenswijze van het meest wulpsche hof, omgeven door hovelingen en geloofsgenooten, die haar uit Frankrijk verzeld hadden, mogt vele pogingen wagen, om het vertrouwen en de gunst van het volk en van vele Schotsche grooten te winnen, maar zij kon slechts te meer achterdocht opwekken bij hen, die niet ophielden aanstoot te nemen

Digitized by Google

uit alles, wat zij aan het hof moesten aanschouwen. Er was slechts één middel, dat in staat zou zijn de gemoederen tot bedaren te brengen, die zich wel bij de aankomst der koningin in Edinburgs straten in gejuich hadden lucht gegeven, maar die weldra met wrevel en misnoegen en achterdocht waren vervuld geworden. Dat middel was een huwelijk der koningin met iemand, die het vertrouwen bezat der natie, en de verlorene volksgunst kon herwinnen. MARIA STUART had dan ook weldra eene keuze uit hare aanbidders gedaan, maar helaas! die keuze kon de gemoederen slechts te meer verbitteren. De man harer keuze was de ijdele, hoogmoedige, loszinnige en heerschzuchtige DARNLEY, een twintigjarige, haar van moeders zijde verwant en Roomsch-katholiek.

Heftig was de tegenstand en de ontevredenheid van het volk, en geweldig het misnoegen van ELISABETH, Engelands Koningin. Maar MARIA had vastelijk besloten, hare keuze te volgen, en zich geen gemaal te laten opdringen. De schoone DARNLEY had hare liefde gewonnen, en haar harte vermeesterd.

Het zou ons te ver afleiden, zoo wij de wegen en middelen wilden schetsen, door MARIA gebruikt, om niet slechts de heerschende Kerk voor hare plannen onschadelijk te maken, maar ook voor hare persoon een onafhankelijk standpunt te verkrijgen. Alléén mogen wij dit niet voorbij zien, dat de slimme raadslieden en vertrouwden der Koningin zóó veel uitwerkten, dat sommige edelen, schijnbaar de voornaamste voorvechters van het Protestantisme, maar in der daad de laauwste belijders en zelfzuchtige menschen, aan vorstengunst en wereldsche voor-

Digitized by Google

deelen, de onergerlijkheid der conscientie opofferden.

Met droefheid en ontzetting vernam KNOX de laauwheid van het Parlement. Wat toch ware natuurlijker en noodiger tevens geweest, dan dat de vroegere besluiten werden gehandhaafd, en de jeugdige krachtvolle Kerk werd bevestigd, in hare vrijheid en ontwikkeling. Maar in plaats, dat zulks geschiedde, werden heilig verkregene regten veronachtzaamd, werden de listige raadgevingen van MARIA's vasallen opgevolgd, zoodat er een toestand van onzekerheid geboren werd, die niet anders dan nadeelig werken kon. Door eene schijnvertooning, was den betergezinden Parlementsleden een rad voor de oogen gedraaid, en op nieuw was het gebleken, hoe magtig de inblazingen werkten van een hof, al was het ook van eene MARIA STUART, wanneer gunstbewijzen en eerambten als belooningen werden voorgesteld. Maar de Koningin zou zelve eens de waarheid van het woord gevoelen, door KNOX in die dagen aan Graaf MURRAY geschreven: » wie voortgaat, van tijd tot tijd olie in het vuur te » gieten, zal zien, hoe God het op zijnen tijd door het » water der beproeving zal blusschen."

Ernstig en zielvol waren de gesprekken, welke de dienstknecht des Heeren met de magtigen in den lande hield, en waarin hij openhartig verklaarde, dat langs zulke wegen vrede en eensgezindheid nooit in het land zouden wederkeeren. Maar ook bij die gesprekken ging den hervormer meer en meer licht op over deze zaak, en leerde hij de plannen van het hof beter doorgronden.

Hoe ernstig zijne gesprekken ook wezen mogten, het

Digitized by Google

was hem bovenal behoefte, om door de prediking des Evangelies zijn gemoed te sterken, en zijne hoorders tot geloof en volharding op te wekken. Tegenover de laauwheid van het Parlement, roemde hij in de groote genade, welke God aan het land had bewezen, door de verlossing uit de dienstbaarheid en de geestelijke slavernij. Maar was de weldaad groot en heerlijk, dan was het een heilige pligt voor allen, die er in deelen mogten, om dat voorregt te waarderen, en niet door laauwheid en onverschilligheid zich zulke zegeningen onwaardig te maken. Zonder menschenvrees te kennen, rigtte hij zich tot de grooten en edelen, en bezwoer hen voor God, dat zij verklaren zouden, of hij ooit of immer de heilige zaak te midden van gevaar en nood had laten varen, maar of hij niet altijd gedaan had wat hij nu deed, hen opwekken, om meer voor de eere Gods en de zaak des Heeren te strijden, dan voor goed en leven. Langs dien weg verwachtte hij de zegepraal.

»Ik was bij en met u" (zoo sprak hij in het vuur zijner rede) »toen uw toestand het wanhopigst was ge»worden en het gevaar ten top was geklommen. Nog »denk ik aan u, rotsen van Edinburg! in dien donkeren »en ontzettenden nacht, toen zoo velen met vreeze ver»vuld langs uwe kloven de stad verlieten. In dien nacht »heb ik tot u gesproken, Edelen uit den lande! en wat »heb ik gesproken? Maar getuigt uw leven er niet van? »Getuigt uw leven niet, dat niets onvervuld is gebleven »van hetgeen God in die ure door mijnen mond u heeft »beloofd? Niemand van u, toen met dood en ondergang »bedreigd, is omgekomen, en velen uwer vijanden heeft

Digitized by Google

»God voor uw oog weggerukt. Hoe! zal deze de dank-
»zegging zijn, die gij daarvoor Hem brengt, dat wij in
»dezen oogenblik zijne zaak gaan verraden, en dat in
»een tijdsgewricht, waarin Hij het in onze magt heeft ge-
»geven, haar voor altijd in het Koningrijk te bevestigen?
»Zal men in deze ure de vanen van CHRISTUS ontloopen,
»of zal men herhalen, wat zij zeggen, die zwak en wijfe-
»lend zijn: »maar onze zaak heeft noch wet noch Parle-
»»ment vóór zich?" Onze zaak heeft Gods gezag, Gods
»waarachtigheid vóór zich, die van geene menschelijke
»wetten afhankelijk zijn. Maar ook boven dit alles, heeft
»de regering reeds een' waarborg gegeven, die thans
»vernieuwd en versterkt had moeten zijn."

Na deze krachtige taal kon de prediker zich niet weerhouden van openlijk getuigenis af te leggen tegen het plan der Koningin, dat hem ter oore was gekomen. Kwam die echtverbindtenis tot stand, dan zou (naar zijne meening) de toestand nog treuriger, nog benaauwender worden, en ten aanhoore van allen sprak hij: dat men op zijne woorden moest letten, want dat hij de treurigste gevolgen voorspelde, wanneer de aanzienlijken des lands hunne toestemming gaven tot het huwelijk der Koningin met dien man.

Vrijmoedig, openhartig, krachtig had KNOX gesproken, als een getrouw getuige, maar zijn woord van waarheid en ijver wekte de harten van velen tot toorn, en om zich te wreken op den prediker, togen de gedienstigen naar de koningin, en met verzwijging van het groot geheel zijner rede, verhaalden zij alleen het slot, en deed men het voorkomen, als of de geheele prediking tegen haar huwelijk was gerigt geweest.

Digitized by Google

Maria siddert en verbleekt bij het hooren van deze tijding, want zij kent dien man reeds, en weet hoe groot zijn gezag, hoe magtig zijn invloed is, en dat zijne scherpzinnigheid even groot is als zijne vrijmoedigheid en waarheidsliefde. O! hoe zij zich thans eensklaps gedwarsboomd gevoelt! Zij heeft edelen en onafhankelijken voor hare zaak gewonnen, haar plan scheen wel te zullen gelukken, en nu, nu komt deze man, en hij durft haar openlijk berispen, hij durft haar tarten. Maar zij zal dien vermetele teregt zetten en straffen; hij zal voor haar verschijnen, en in het middag-uur zal hij door erskine in de koninklijke vertrekken worden geleid.

Voorwaar dat opontbod is een bang bevel voor den prediker. De Hervormer, gesteld voor de roomsch-katholieke Koningin. De eenvoudige man, voor de vorstin, die onder zijne geloofsgenooten, en wel onder de edelsten, hare aanhangers heeft weten te werven. Reeds meermalen heeft hij met haar een onderhoud gehad, maar hetgeen thans daartoe leidt, grijpt diep in het leven dezer fiere en wufte vrouw. Met kalmte en waardigheid verschijnt hij echter voor de vorstin. Hij vreest niet, want hij gevoelt zich een dienstknecht des Heeren, en mogen anderen voor vorstengunst tegen hunne overtuiging handelen, hij niet. Mogen anderen de waarheid verzwijgen, hij zal haar handhaven; wat hij van den kansel gezegd heeft, dat zal hij herhalen in de vertrekken, in de tegenwoordigheid, der Koningin.

Een toornige blik rust op hem bij zijn binnentreden, en als scherpe pijlen zendt de Koningin deze woorden op hem af:

Digitized by Google

»Nooit werd eene vorstin behandeld, zooals men dat »mij doet, en gij, gij hebt uw aandeel daaraan. Ik heb »u aangehoord, toen gij harde woorden tot mij durfdet »spreken, ik heb meer gedaan; ik heb alles in het werk »gesteld, om u voor mij te winnen, en zoo dikwijls gij »meendet mij te moeten raden en vermanen, heb ik mij »dat laten welgevallen, en toch," riep zij met hevigheid, »toch zie ik u altijd tegen mij, altijd mijn vijand; maar, »bij God! ik zal ééns regt doen" en dit gezegd hebbende barstte zij in tranen uit.

Wat was het, waardoor de Koningin zoo weende in de tegenwoordigheid van dezen man. Vanwaar die wel scherpe, maar toch omzigtige woorden, waaruit eenig ontzag, ook eenige vreeze sprak? Het schijnt toch, dat zij dien man liever tot haren vriend dan tot haren vijand heeft. Een' overmoedige wil zij vernederen; maar mij dunkt, hier wordt meer 't medelijden opgewekt, dan eene strafrede gehouden.

Wat het is? De kracht der waarheid openbaart zich aan het geweten der menschen, en onmiskenbaar is de indruk, welke de openbaring der waarheid maakt, zelfs op wufte zielen. Als een der laaghartige vleijers, al droeg hij een gravenkroon, of ook al had hij een hertogdom, zich eensklaps tegenover MARIA had gesteld, dan had haar woord anders geklonken. Maar waarheidsliefde geeft een zedelijk overwigt; er ligt diep in het harte iets, dat de waarheid ontziet en vreest, al heeft men haar zelve niet lief. En MARIA STUART heeft KNOX reeds leeren eerbiedigen.

Het is eenige oogenblikken stil in het halfdonkere vertrek, het snikken der vorstin wordt alléén vernomen.

Digitized by Google

Daar breekt KNOX het stilzwijgen af, en zegt op waardigen toon, dat hij het zich herinnert, hoe hij onderscheidene malen met de koningin heeft gesproken, maar dat hij ook weet, dat hoe verschillend zijne inzigten ook waren, zijn woord der overtuiging nooit euvel werd opgenomen door zijne gebiedster. »Ik bid van God," ging hij voort, »dat gij nog eens van de banden der dwaling verlost »moogt worden, waarvan het gebrekkig onderrigt, door u »in uwe jeugd ontvangen, de meeste schuld draagt; maar »dit weet ik, dat als gij daarvan bevrijd waart, gij de »vrijheid van mijn woord nooit beleedigend zoudt gevon- »den hebben. In de zamenleving zal ik niemand opzette- »lijk door mijn woord kwetsen, maar op den kansel ben »ik mijn eigen meester en heer niet, dan moet ik Hem »gehoorzamen, die mij bevolen heeft, vrij uit te spreken »tot de wereld, en geen vleesch op aarde te vleijen. Ik »heb geleerd overeenkomstig mijne overtuiging te spreken."

»Maar," viel de Koningin hem in de rede, »wat gaat »u mijn huwelijk aan?"

»Wat mij uw huwelijk aangaat, Mevrouw?" was zijn antwoord, »mijn heilig ambt roept er mij toe, om te »waken over de zielen. Als prediker heb ik heilige pligten »te vervullen, die zwaar wegen op mijn gemoed. Vraagt »gij mij dan, waarom ik dat teeder punt op den kansel »heb aangeroerd, het was..."

»Maar wat gaat u mijn huwelijk aan?" zóó vroeg de vorstin nog eens, terwijl zij juist het woord van KNOX afbrak, waarin haar de geheele verklaring zou gegeven worden, waarvoor zij beefde; en onmiddellijk hierop liet zij met een' verachtelijken glimlach deze vraag volgen:

Digitized by Google

»Maar wat beteekent gij ook in den staat?"

»Ik ben" zoo klonk de waardige stem »ik ben door »mijne geboorte een onderdaan in dezen staat, en ofschoon »ik mij graaf noch edelman noem, zoo heeft God mij »toch tot een nuttig lid dezer maatschappij willen maken, »hoe nederig, hoe veracht ik in uwe oogen ook schijnen »mag. Ja, Mevrouw! mij staat het niet minder dan een »der edellieden vrij, om te waarschuwen tegen alles, wat »ik verderfelijk houd voor den staat; daartoe gevoel ik »mij evenzeer door mijn ambt, als door mijn geweten »geroepen. En daarom wil ik ook thans in tegenwoor- »digheid van uwe majesteit zeggen, wat ik openlijk van »den kansel heb gesproken. Als de adel dezes lands »ooit zijne toestemming schenkt, dat gij u met iemand »in den echt zoudt begeven, die tegen onze belijdenis zóó »vijandig is, zoo zal dit in mijn oog hetzelfde zijn, alsof »de christelijke waarheid uit het land verbannen, en de »vrijheid des lands verraden werd, en ik vreeze, dat dit »voor u, Vorstin! ten slotte tot groote schade zou wezen."

Groot was de indruk, dien deze krachtige, onbewimpelde taal op het gemoed der Koningin maakte. Na eenen diepen zucht barstte zij in tranen uit, maar het waren niet de tranen die van terugkeer getuigden, omdat zij gevoelde wat zij allereerst aan haar volk verpligt was, de tranen eener verslagene, die het opzet der ligtzinnigheid wil laten varen, om zich door den ernst der waarheid te laten beheerschen; het waren tranen van spijt, van hartstogt en woede. Doch KNOX vreesde niet, al aanschouwde hij dien storm der aandoeningen; hij bewaarde zijne kalmte en zweeg, terwijl op zijn aangezigt niet de

Digitized by Google

hardvochtigheid, maar de ernst der liefde en des medelijdens te lezen stond. Zóó rustte zijn oog op de weenende vorstin, en toen na eene lange pauze, waarin alleen MARIA's snikken gehoord werden, de storm scheen te bedaren, vatte hij andermaal het woord op, en zeide:

»Mevrouw! ik kan geen schepsel ter wereld zien lijden, »zonder zelf smart te gevoelen. Als ik de tranen van »mijn zoontje zie, nadat ik hem ernstig bestraft heb, dan »wordt mijn harte reeds week, en zij zouden mij bijna tot »zwakheid brengen; bedenk dan, wat ik gevoelen moet, »nu ik de tranen mijner vorstin zie stroomen. Maar ik »heb het bewustzijn, dat ik mijnen pligt heb vervuld, en »hoezeer ik onder uwe droefheid lijde, wil ik toch liever »het gezigt dier tranen verdragen, dan mijn geweten »bezoedelen door mijn vaderland te verraden en mijne »overtuiging te verzaken."

Zóó klinkt de taal van een' man, in wiens ziele dit woord leeft: »wie mijne vrienden ook zijn mogen, de »waarheid is mijne uitverkorene vriendin." Zoo klinkt de taal van een' man, die zich niet door de aanschouwing eener opgewekte aandoening laat beheerschen, maar getrouw den weg der waarheid bewandelt. Doch dit was te veel voor Schotlands Koningin.

»Weg! uit mijn oog!" riep zij uit, terwijl zij haar gelaat afwendde »verlaat dit vertrek terstond, en wacht »hiernaast mijne bevelen af."

Hij boog, en begaf zich in de aangrenzende zaal.

In dat vertrek vond de eenvoudige prediker de hofdames, allen in den schoonsten weelderigsten dos, toch gevoelde hij zich alléén. Het was hem daar (zoo heeft

Digitized by Google

hij later verklaard) of hij gansch verlaten was, en geen vriend hem meer zou troosten. Maar zijne ziele was gerust, want hij had het bewustzijn, goed gehandeld te hebben. Eindelijk wendde hij zich tot de hofdames, en zeide: »hoe vrolijk zou het leven zijn, dat gij leidt, als »er maar geen einde aan kwam, en als gij maar zeker »waart, dat gij met dien schitterenden dos ook eens »den hemel kondet binnen zweven." En als hij verder met haar sprak, en menig ernstig woord deed hooren werd hem ten slotte de boodschap der Koningin gebragt, dat hij zich vooreerst naar zijne woning mogt begeven, totdat hare majesteit een besluit omtrent hem genomen had.

Weldra waren de raadslieden der kroon om de vorstin verzameld, en met gespannen verwachting verbeidde zij het antwoord op hare vraag, of zij niet eene aanklagte tegen KNOX mogt instellen, voor hetgeen hij van den Kansel aangaande haar voorgenomen huwelijk had gesproken. Na langdurige beraadslaging kwam de Koningin echter zelve tot de overtuiging, dat zulks niet raadzaam was, en scheen de woede van MARIA onheilspellend voor den wakkeren hervormer, de arm der Koningin was niet bij magte te volvoeren, wat in het hart der gekrenkte vrouw reeds vast besloten was. De waarheid had gezegevierd, maar niet in haar harte.

Op den 29sten Julij 1565 trotseerde MARIA STUART, Engelands Koningin; trotseerde zij het gevoelen haars volks; trotseerde zij de stem van den prediker der waarheid, en het huwelijk met den man harer keuze werd voltrokken. En, haar liefelijk visioen was werkelijkheid

Digitized by Google

geworden? Ach! ontzettend was het ontwaken, uit den droom harer ijdelheid en ligtzinnigheid. De namen van DARNLEY, RIZZIO en BOTHWELL herinneren vreeselijke feiten in haar levensboek. Rampzalig is de aaneenschakeling van afdwaling en onheil in dat leven, hetwelk aan dichters de stof tot treurspelen schonk, een leven, dat op Fotheringay-castle zoo geweldadig werd afgesneden. Met weemoed wordt ons hart vervuld, als Holyrood (nog geheel in het antieke kleed) ons die bloedige tooneelen herinnert, en er de sporen van aanwijst.

Ach! had MARIA op Holyrood geluisterd naar de stem der waarheid, had zij niet haren hartstogt gevolgd, maar eerst en vooral het heil bedacht van het land, waarover zij den scepter voerde; had de stem der waarheid haar niet tot toorn, maar tot nadenken geleid, en zij voor het minst eerst naauwkeurig onderzocht, of DARNLEY hare hand waardig was, hoe geheel anders ware ligt dat leven geweest. De jeugdige, schoone, de wufte erfdochter, reeds weduwe, vóór zij twintig zomers had beleefd, stond op den tweesprong des levens. Zij was vorstin, en vrouw, en — levenslustig. Zij hoorde naar de stem van haar harte, en zij liet zich medeslepen door die verleidelijke woorden, zij joeg haar droombeeld na, ofschoon haar volk mismoedig van haar week.

Zij had gekozen. Ach! hoe haar de keuze heeft berouwd! De arme MARIA! wie zou geen' traan van medelijden aan hare nagedachtenis wijden?

Als ons de kroonsieraden en kleinoodiën van Schotlands Koningin in de burgt van Schotlands hoofdstad worden getoond, zouden wij dan niet de gedachte van

Digitized by Google

KNOX aldus wijzigen: »De gekroonde, doof voor de stem »der waarheid, hield niet op, telkens olie in het vuur te »gieten; de onttroonde heeft gezien, dat God het op zijnen »tijd door het water der beproeving weet uit te blusschen?"

Maar welke lage vleijers voor en na het hof van MARIA bezoedelden, JOHN KNOX is daar ten minste getuige der waarheid geweest. Hij heeft zijne zaak, de zaak des Heeren, gehandhaafd, al moest hij de gunst der edelen verliezen, al werd hij door MARIA's toorn bedreigd. De protestantsche kampvechter heeft het wapen der waarheid manmoedig gebezigd.

Gelijk wij aan het hof van Frankrijk, tegenover den wuften LODEWIJK XIV, de stem der waarheid uit CLAUDE's mond begroeten, die van geen vleitaal maar van Evangelietaal wilde hooren, zoo treedt KNOX aan MARIA's hof met de banier der waarheid te voorschijn, hij wondt, maar om te genezen.

Stare ons oog dan ook belangstellend op het eenvoudig spreekgestoelte des hervormers, in Edinburgs museum bewaard; op den bijbel door hem gebruikt; of laten wij ons gaarne te Stirling naar de KNOX-bron leiden, waar aan den voet van zijn marmeren standbeeld eene frissche wel den wandelaar kan verkwikken, meer dan die herinneringen zijn mij de getuigenissen waard op Glascow's Necropolis gevonden, aan het begin door ons medegedeeld. Het tafereel, door de vertrekken van Holyrood ons voor den geest geroepen, vervult ons hart met eerbied voor den Apostel der waarheid, in wiens gezelschap wij ons eene wijle verplaatsten.

Digitized by Google

GROETE AAN DE SCHOTSCHE HOOGLANDEN.

Ik groet u, Schotland! schoone oorden
  Hebt gij voor onzen blik ontplooid;
Uw bergen, die ons oog bekoorden,
  Uw hills, met mollig groen getooid.
Gij wildet ons uw meiren toonen,
Die als de paarlen in de kroonen,
  In uwen krans zijn neêrgevleid;
Wij stonden bij uw waterstroomen;
En over 't lover van uw boomen,
  Was lentes feestkleed uitgespreid.

Nog toont gij, op uw breede toppen,
  De velden, wit van sneeuw en ijs;
Gij kleinst uw' stroom tot waterdroppen,
  Die bruisen op ontzetbre wijs.
Hier opent gij uw diepe kolken,
Dáár, huwt ge uw bergen aan de wolken,
  Die rustig leunen op 't graniet;
En verder, roept ge uw bergrivieren,
Die wonderschoon 't tafreel versieren,
  Dat gij aan onze blikken biedt.

Vaak dalen over rots en boomen
  De digte witte nevlen neêr;
Ontlasten zich in regenstroomen,
  Of keeren tot de wolken weêr.
Maar ook dat spel is schoon t' aanschouwen;
Het werpt een waas op uw landsdouwen,

Digitized by Google

Van 't zachtste en diepste hemelsblaauw;
Het spreidt zich al uw beemden over,
En siert het frissche lentelover,
Met d'uchtendglans van 's hemelsdauw.

Soms toovert gij met zonnestralen,
En schept het heerlijkst coloriet;
Hier is het donker in de dalen,
Ginds felle lichtglans in 't verschiet.
Gij teekent wouden in uw meeren
En laat uw trotsche schets stofferen
Door rots en burgt en kapiteel.
Gij werpt uw eilandgroepen neder;
Zij spiegelen zich in 't water weder,
En afgewerkt is 't schoon tafereel.

'k Gevoel het, Schotland! hoe uw zonen,
Soms weggevoerd naar 't verre strand,
Al mogten ze onder palmen wonen,
Weêr smachtten naar hun vaderland.
Waar zullen zij hun Highlands vinden,
Die zij van de eerste jeugd beminden?
Hun heengaan kostte rouw en smart.
O, land! zoo vol aantrek'lijkheden,
O, volk! zoo goed, zoo rein van zeden,
Gij leeft voor immer in mijn hart! —

Digitized by Google

ENGELAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

ENGELAND.

WILLIAM HOGARTH.

Als men in Engeland reist, verwondert men zich vooral over drie dingen: 1° Over de reusachtige industrie; 2° over de prachtige gazons, in de parken der Lords, en 3° over de verbazende ongezelligheid van het volk.

Niet ligt zou ik mij wagen aan eene breede reisbeschrijving door Engeland. Boven de gewone eischen, aan zulk een' arbeid in het algemeen verbonden, heeft dit land zooveel eigenaardigs, dat men het zien moet, om vele toestanden regt te begrijpen. Een enkel woord over mijne drieledige verwondering.

Honderden malen is er reeds geschreven over de engelsche industrie, de reuzenwerken daar uitgevoerd, de menigte der altijd rokende schoorsteenen. Toch overtreft de werkelijkheid de stoutste voorstelling. Als ik de namen noem van Manchester, Sheffield, Birmingham, dan duizelt het mij nog. Uren in het rond fabrijken, fabrijken, fabrijken. Het is inderdaad of hier de werkplaatsen voor heel de wereld zijn.

Eene gewenschte introductie bragt mij in een der

Digitized by Google

grootste etablissementen van Manchester, een uur van de stad gelegen. Welke machinerie! Welke menigte van gebouwen! Welk eene orde, welk eene snelheid bij den arbeid! Wat kunstig gevondene hulpmiddelen!

Maar noemde ik slechts drie namen, met hoeveel zou ik ze kunnen vermenigvuldigen! De digte rook en smook roepen u in het oosten en westen, in het zuiden en noorden toe: »hier ziet gij de wonderen van den stoom!"

Vindt men in Engeland de reusachtige werkplaatsen, waar de ovens gloeijen en VULKAAN als Cesar heerscht, men vraagt gedurig zich zelven af, waar blijft al dat goed? Doch hetzelfde land geeft u tal van proeven, hoe veel men daar doet aan groote werken. De wereldberoemde kettingbrug, die Wales aan Anglesea verbindt, waaronder zeeschepen ongehinderd doorzeilen, is alweder in de schaduw gesteld door de spoorwegbrug, die op dezelfde ijzingwekkende hoogte, als een' ijzeren koker, in de lucht hangt, waarin de treinen elkander passeeren, als ware het op den vasten bodem. Maar op het gebied der engelsche spoorwegen ga ik geen' stap verder; want de verbazendste kunstwerken zou men bij dozijnen kunnen opnoemen.

Te Liverpool staat gij verbaasd over den aanleg der dokken, meer dan een uur gaans in de lengte, een reuzenwerk, waarvan zeker geen tweede voorbeeld bestaat. Door al de colossale werken, die men ziet, zijn er honderde interessante zaken, die elders hooge bewondering zouden wekken, maar thans het buitengewone karakter verliezen.... Genoeg, de engelsche industrie wekt onafgebrokene verbazing.

Digitized by Google

Een tweede punt van verwondering is het gazon: dat donzig tapijt, uitgestrekt over die glooijingen en in de parken. Het is zuiver gras, vrij van al de planten, die anders zich ligt een' doortogt banen, en weldra het oppergezag bekleeden. Maar weldra bemerkt men, hoeveel zorg aan het grasperk wordt besteed; hoe dikwijls het wordt afgemaaid, en gerold, en bewerkt, zoodat ook hier de arbeid alléén tot zulk eene uitkomst leidt Het is daar juist het tegenovergestelde van Duitschland, waar men u gedurig vervolgt, met een: »bitte, nicht über die »Rasen!" terwijl men in Engeland u gaarne in alle rigtingen over het donzig tapijt ziet loopen, dat zich soms zelfs tot in de lanen uitstrekt.

Hoe bekoorlijk is de aanschouwing van dat fijngetinte, reine grasveld! Het is schier niet mogelijk, er het oog van af te wenden, zoo voelt men zich aangetrokken door dat frissche en mollige kleed, uitgespannen voor de villas en kasteelen, waarin de Brit al de genoegens van het huiselijk leven smaakt. Het is maar gras, doch zoo fijn en zoo zacht van kleur! Het roept u gedurig voor den geest, hoe juist de naauwlettende zorg aan het eenvoudige besteed, de schoonheid er van doet uitkomen. Schilderachtig rijzen de fraaije bloemperken uit dat groen te voorschijn, en de donkere schaduwen, door het geboomte hier en daar over dat tapijt geworpen, doen het lieftallige van dit tafereel nog te meer uitkomen. Menig park heb ik met verrukking gadegeslagen, en ziet men overal, welk een' strijd het kost, om het onkruid te beheerschen, de moeite wordt dubbel beloond door de schoone uitkomst.

Digitized by Google

En nù nog een woord over de ongezelligheid van het volk. Niemand ter wereld, die eenige notitie van u neemt, waarvan al zeer zonderlinge tooneelen het gevolg zijn. Men neemt plaats op den expres-trein, waarvan de Heer KNEPPELHOUT, in zijne »Zondagen", zulk eene juiste beschrijving gaf. Uren lang moet men in zijn hoekje (1ste klasse) doorbrengen, want eene andere klasse is in Engeland, bij een' eenigszins langen rid, onbruikbaar. De coupé wordt gevuld, niemand spreekt. Juist wilt gij trachten met uwen overbuurman, een oudachtig heer, een gesprek aan te knoopen, want de groote snelheid waarmede gij zult weggevoerd worden, maakt dat men niet zeer op zijn gemak zit. Doch juist steekt de overbuurman de hand in zijn' borstzak, en de Times komt voor den dag, die ijzingwekkende courant met zijne duizenden letters. Binnen eenige seconden is de geest van den Engelschman verzonken in de ontelbare kolommen. Uw andere buurman heeft reeds de houding aangenomen van hem, die den slaap verwacht, een derde.... maar waartoe meer? Ieder reist voor zich zelf.

Uwe verwachting is nu gebouwd op het oogenblik, dat de geest van uwen overbuurman uit de afgronden van den Times zal opduiken. Het oogenblik komt, het raampje wordt neêrgelaten, de uitgediende Times wordt aan de winden prijs gegeven, zelfs geene vraag: »of men die eens even wil inzien." Nu is er dan kans op een gesprek. — Helaas! De jas opent zich weder bij de borst, en courant N°. 2 komt te voorschijn, en straks, op een hoofdstation, is er 5 minuten oponthoud, door den Engelsch-

Digitized by Google

man gebezigd om een' lunch te gebruiken, en den jaszak van nieuwen voorraad te voorzien.

Waar komt men in Engeland zonder er eene courant aan te treffen? Ik zag een' couranten-lezer, zelfs bij een luisterrijk concert in St. George-hall te Liverpool. In de hotels is het eenerlei; nergens ter wereld is het ongezelliger, dan des avonds in den grooten salon. Het is, als of het verboden ware overluid te spreken. Couranten, reisboeken, kaarten vindt men er, menschen ook, men ziet ze ten minste, maar men hoort ze bijna niet. Zoo is het in de hotels. op de spoorwagens, en stoombooten, en overal. Reizigers gaan met reisboeken, maar niet met menschen om.

Ik herinner mij nog een dwaas tooneeltje op het eiland Wight, gevolg van die ingetrokkenheid. Wij waren des morgens met de stoomboot van Southampton naar Cowes gegaan, en daar wij the Needles en Alumbay op den eersten dag wilden zien, en toch te Cowes terug zouden komen, vertrokken wij onmiddellijk naar Yarmouth met een ander stoomschip, en plaatsten ons verder op den imperiaal van de coach, die naar Freshwater-bay reed. Op dat geheele traject, schier altijd aan onze zijde, vergezelden ons een heer en dame, wel zeer druk sprekende over the Needles, maar die volgens gewoonte handelden, als of zij geen gezelschap hadden. Vooral als men op ééne bank zit, en nog wel op den imperiaal, komt men ongevoelig tot opmerkingen en vragen, maar onze buurman had geen ooren voor ons, en antwoordde altijd kort af.

Wij kwamen aan het Albion hotel; onze reisgenooten

Digitized by Google

trokken terstond af, en terwijl men ons eenige verfrissching bereidde, begaven wij ons naar het strand, en zagen daar de schilderachtige kusten, en vooral the Arched rock, een' eenzaam' strijder tegen de baren, reeds half doorboord. Het was een liefelijk tafreel aan zee, het vrolijk zonlicht gaf heerlijke tinten aan het geheel. Nadat wij ons lang vermeid hadden in deze aanschouwing, en van verschillende punten dit tooneel hadden opgenomen, begaven wij ons in het hotel, om ons te verfrisschen voor den togt naar the Needles. Men gaat het glooijende terras op, dat zich over de kalkrotsen langs de zee uitstrekt, tot men het eindpunt bereikt, waar men dan langs trappen afdaalt naar het strand. De wandeling viel niet mede, de weg is veel langer dan men denkt. Toen wij gedurende een' langen tijd fiks doorgestapt hadden, zagen wij eensklaps in de verte onze reisgenooten, en niet lang duurde het, of wij hadden hen ingehaald, en zagen hen blazende, hijgende en zeer vermoeid. Wij waren nu bijna bij het eindpunt, maar het wekte onze verwondering, dat genoemd echtpaar in plaats van af te dalen, al heen en weder liep, met uitgerekte halzen gedurig in de diepte ziende.

Nu kwam eindelijk de tong los, en mijnheer, regt op ons afgaande, vroeg: »wel mijnheeren! is er geen hotel »aan 't strand?"

»Een hotel?" zeiden wij, »waar zou dit kunnen staan, »en waartoe zou het dienen? Wij hebben er pas een »verlaten, en hierboven zou 't slecht geplaatst wezen, »daar beneden is er geen plaats voor."

»Maar ik begrijp er niets van," hernam hij, »men

Digitized by Google

»heeft ons te London gezegd: gij moet op Wight the »Needles gaan zien, en gij vindt daar een zeer goed »hotel. Wij zijn onmiddelijk na aankomst van de coach »opgewandeld en nu zeer vermoeid, wij wilden hier een' »lunch nemen, en wij vinden hier niets."

Wij verhaalden, dat wij eerst op ons gemak Fresh-water-bay gezien, en toen ons gesterkt hadden voor dezen togt, waaraan wij eenige uren wilden wijden, omdat wij ook goed the wonderfully colonred cliffs of Alum-bay wilden opnemen. Het genoemde logement was natuurlijk geen ander dan Albion hotel.

Wij hadden inderdaad medelijden met onze reisgenooten. Waarom waren zij ook zoo zwijgend geweest? Maar wat zouden zij nu doen?

Tot overmaat van smart zette juist eene stoomboot van Portsmouth tal van menschen beneden aan het strand af, die zich daar eenige uren kwamen vermaken, om weêr even zoo afgehaald te worden. Het was van onze hoogte een alleraardigst gezigt, die bonte menigte daar op het strand, klauterende tegen de rotsen en in de holen der rotsgevaarten verdwijnende.

»Het ergst van al," zeî onze Brit, »is, dat wij zoo »gaauw weer weg moeten; over anderhalf uur gaat de »coach al terug, ik moet weêr naar huis. Maar ik »durf zoo niet naar beneden, en mijne vrouw durft nog »veel minder; wij zijn moe, en warm, en flaauw."

Wij wilden onzen tijd niet langer verpraten, en waren hier in de onmogelijkheid om te helpen, zoodat wij hen nu maar raadden, onmiddellijk terug te keeren; te meer daar men in het hotel nu niet meer op hun bezoek

Digitized by Google

rekende, en er tijd noodig was, om het begeerde gereed te maken; bovendien hadden zij niet veel tijd over.

Het echtpaar ving dan ook onmiddellijk den terugtogt aan, en gelijk wij, in het hotel wederkeerende vernamen, hadden zij nog even tijd gehad om wat te gebruiken, maar het was zeer haastig, en maar ter helfte geweest, want de coach wachtte niet. Van Freshwater-bay en the Arched rock hadden zij nu door vermoeidheid even min iets kunnen zien, als van the Needles en Alum-bay. Geld en tijd, alles was verloren. Het spreekwoord: »help »your self," had deze Britten van den wal in de sloot gebragt. Waarom had men aan het eind der Needles, in plaats van den vuurtoren, ook geen hotel gebouwd?

Alleraangenaamste uren bragten wij onder de vrolijke menigte aan het strand door. Aardig was het te zien, hoe ieder van de veelkleurige rotsen, een aandenken trachtte af te slaan, om het als een zegeteeken meê te voeren. De stoomboot kwam weder, om de bezoekers af te halen, en wij keerden hoogst voldaan naar het Albion hotel terug, waar de coach ons weldra afhaalde, om ons dieper het schoone eiland in te voeren.

Toen het genoemde echtpaar weer te Cowes kwam, zal het zeker niet met H. JONES gezongen hebben:

> „No more to foreign baths shall Britain roam,
> But plunge at Cowes, and find rich health at home."

Het bezoek aan Cowes heen en terug was waarlijk niet voor hen, om rich health at home te vinden, maar zeer geschikt om dat te krijgen, wat men noemt — de spleen.

Digitized by Google

Welk een hemelsbreed verschil bij het reizen door Frankrijk, waar men zich zoo gemakkelijk aan den reiziger aansluit; waar men zich zooveel moeite geeft om de attentie des vreemdelings op het merkwaardige te rigten! Wat al aangename reisgenooten heb ik dáár aangetroffen!

Doch alles verandert in Engeland, wanneer men maar eene introductie heeft bij eene familie; dan is het als ware men eensklaps in eene geheel andere omgeving overgeplaatst. Gulheid, gastvrijheid, vrolijkheid omringen u, in weinige uren zijt gij huisgenoot; men heeft alles voor u ten beste; men zoekt u t' huis te doen zijn (well sir, make yourself at home!), en de vriendelijke woning laat onuitwischbare indrukken achter. In het dagelijksche leven, op reis, en in de hotels bemoeije een ieder zich alleen met zich zelven, en drijve men het denkbeeld, om elkander niet lastig te zijn, wat verre, de huiselijke kringen van Engeland zijn voor den vreemdeling eene ware verademing, daar leert men den Engelschman eerst regt kennen en waardeeren.

Doch genoeg hiervan, ik wenschte nog even het oog te rigten naar een merkwaardig gedeelte van eene zeer merkwaardige galerij van schilderstukken. De laatste maal dat ik te London was, riep de wereldtentoonstelling duizenden vreemdelingen naar de stad, door millioenen bewoond. Het was de tweede tentoonstelling aldaar, en de twee reusachtige koepels, schitterend in het zonlicht, wenkten reeds van verre de bezoekers, om de wonderen der wereld te komen beschouwen. Wie was niet verrukt over al de kunstwerken daar vereenigd? Schier alle oorden

Digitized by Google

der wereld waren daar vertegenwoordigd, de vreemdsoortigste voorwerpen vond men er bij een. En dan, al die stoomwerktuigen in beweging, sommigen zoo kunstig van vinding! Die muzijkinstrumenten, welke de zuivere accoorden deden wegsterven in het ruime gewelf!

Welk een pracht en rijkdom in de schilderijen! Eerst overweldigend, maar bij naauwkeuriger beschouwing aantrekkelijk schoon. In die breede galerijen vond ik een vak, dat bijzonder mijne aandacht trok, niet wegens het uitmuntend gehalte der schilderijen op zich zelf, maar omdat ik er de origineele stukken van HOGARTH in aanschouwde, tot dusverre mij slechts uit gravuren bekend. Een belangrijk deel zijner werken was daar verzameld, en met klimmende ingenomenheid beschouwde ik de oorspronkelijke kunstwerken, wier afdrukken mij reeds zoo menig aangenaam en leerzaam uur hadden verschaft.

Hoe die man in de vorige eeuw Engeland verbaasde door zijn kunsttalent! Fijn menschenkenner, naauwkeurig opmerker, vaardig teekenaar, zwaaide hij den geesel der satyre over verschillende maatschappelijke toestanden, en stelde hij de kwalen van zijn' tijd (zonder aanzien des persoons) in al hare naaktheid ten toon. Inderdaad London mag roemen op dezen burger, in 1697 in die wereldstad geboren, zijne werken zijn in verschillende uitgaven door de geheele wereld verspreid, en van algemeene bekendheid.

Wie echter zou in den aanvang vermoed hebben, dat de onbekende, met moeite door de teekenpen in zijn levensonderhoud voorziende, een man van naam worden

Digitized by Google

zou? Zijne werken waren zeer alledaags, ja! volgens het oordeel van bevoegde regters, zelfs slordig. In 1730 gehuwd met de dochter van den historie-schilder J. THORNHILL trachtte hij, opgewekt door den arbeid van zijn' schoonvader, in dit genre lauweren te garen, maar hij was de man niet om aan die strenge eischen te voldoen en elke schrede op dit veld werd eene struikeling.

Neen! op een gansch ander gebied moest zijn talent zich ontwikkelen. Wie merkte het niet, dat zijn penseel ongevoelig in de ernstigste tafreelen hier en daar het comische aanbragt? Welnu, zijne luim zocht een gebied, waarop zij zich vrij kon bewegen. Zijn oog rigtte zich op de menschenwereld, vooral op hare dwaasheden en gebreken; de stift vormde omtrekken en schetsen vol waarheid, diep van zin, en de tijdgenooten ontvingen die tafreelen met opgetogenheid, het nageslacht blijft dien kunstenaar vereeren.

Men wil de gebreken der maatschappij gaarne geestig zien voorgesteld, te meer daar men de gebreken van de buurt, niet die uit eigen woning ziet aangewezen; doch de verstandige denkt over die tafreelen na, en trekt er leering uit, ook voor eigen haard.

Het merkwaardige in zijne tafreelen is zeker, dat hij ze zonder eenige verklaring de wereld inzond; hier en daar een opschrift, eene spreuk, maar overigens moest het doek voor zich zelf spreken. De fijnste satyre, de vrolijkste humor doen zich overal kennen, en in de met zorg aangebragte détails is de verklaring van menige bijzonderheid te vinden.

De tafreelen van HOGARTH moeten daarom niet slechts

Digitized by Google

gezien, maar bestudeerd worden, en menigmaal heeft men een' gids noodig om den weg te vinden, waar het verouderde en locale u verlegen doen staan. Maar voorwaar aan gidsen is geen gebrek, de meest vertrouwden te vinden, is de zaak. Heeft men dezulken gevonden, dan bewondert men het talent van den britschen schilder, die zooveel uitdrukking in de gelaatstrekken, zooveel sprekends, in zijne tafreelen wist te brengen.

Als STERNE, in zijn' Tristram Shandy, ons lang op de beloofde karakterbeschrijving van Oom TOBIAS heeft laten wachten, besluit hij er eindelijk toe. En hoe teekent hij nu het karakter van Oom TOBIAS? De man deed eens vermoeid zijn middagslaapje, toen eene groote hongerige vlieg zich op zijn been zette, en driftig begon te steken en te zuigen. Oom TOBIAS wordt verschrikt wakker, ziet de oorzaak van de stoornis in zijn' liefelijken droom, ziet het dier, dat hem pijn doet, en — voorzigtig strekt hij de hand uit, grijpt de vlieg, schuift het raam open, en geeft haar de vrijheid, zeggende: »dáár, de wereld »is groot genoeg voor u en voor mij."

Hiermede loopt de lang verwachte karakterbeschrijving van Oom TOBIAS af; maar STERNE heeft ons in dien enkelen trek, immers geheel den mensch geteekend?

Op deze wijs handelt HOGARTH met zijn penseel. Eenige trekken, en de mensch staat voor ons: een mensch zooals ieder onzer er een' meent gezien te hebben, een sprekend beeld; en hij bevestigt de uitspraak, dat men uit kleinigheden (zoogenaamd) vaak het best het karakter der menschen leert kennen. De kracht van HOGARTH is niet gelegen in het technische zijner tafreelen, maar in de

Digitized by Google

gedachte, de vinding en de diepe kennis, die er in doorstraalt van zijn land en van zijne omgeving. Hij heeft eene gansche rij van karakters naar het leven voorgesteld; hierin ligt zijne kracht en zijn roem.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat van onderscheidene zijden hulde gebragt werd aan dit talent, dat men zich verbaasde, over den rijkdom van zijn' geest en de vaardigheid van zijne hand. Zijne tijdgenooten verklaarden, dat zij nooit zijns gelijken aanschouwden in het wedergeven van gelaatstrekken, die hij slechts eenige oogenblikken had gezien. Als zich iets karakteristieks op eenig gelaat vertoonde, of als er eene hevige gemoedsbeweging uit de trekken sprak, in HOGARTHS tegenwoordigheid, dan wist hij door enkele lijnen er terstond eene schets van te ontwerpen, en hij bewaarde die omtrekken in zijne portefeuille, om er later in zijne tafreelen een gepast gebruik van te maken. Hierdoor gebeurde het dikwijls, dat de aanschouwer uitriep: »dit of dat gelaat »heb ik meer gezien." Maar waar het geweest was, kon men zich niet meer herinneren, het was naar het leven geteekend.

Het is altijd te bejammeren, dat HOGARTH zich nu en dan liet verleiden, om af te wijken van de fijne satire en tot de grovere te vervallen, en nog meer, dat men voor de volledigheid, ook die tafreelen onder de gravuren heeft opgenomen. Het geheel complete bevordert niet altijd de waarde der kunstverzameling.

Maar hoe fijn is bijv. de satire in het tafereel van het ei van Columbus, waarin hij tevens zijne schoonheidslijn verheerlijkt, en, om van andere meesterlijke tafreelen

Digitized by Google

te zwijgen, hoe origineel zijn de wangeluiden rondom den vertoornden musicus zaamgebragt (1).

Het vak, aan de werken van HOGARTH afgestaan, wekte dan ook zeer mijne belangstelling. Al was er veel op die schilderijen af te dingen, al misten velen de gewenschte frischheid en zuiverheid, het was inderdaad eene goede gedachte, dat de eigenaar van vele dezer stukken (een Lord wiens naam mij ontschoten is) deze kunstwerken daar voor een' tijd wilde ten toon stellen, waarbij eene verzameling, elders bewaard, was gevoegd.

Inderdaad, niet alleen het maatschappelijk leven in Engeland levert stof op voor zulk een penseel, ook in ruimer kring is er veel leering uit te trekken.

De ondeugende britsche schilder heeft menige kastijding uitgedeeld; maar de oude spreuk is ook dikwijls door hem waargemaakt, hoe nuttig het is, »ridendo, dicere »verum" (lagchende, de waarheid te zeggen).

---

(1) In het Evangelisch Penningmagazijn 1859, bl. 171 en vgg., plaatste ik eene studie over eene reeks zijner tafreelen.

Digitized by Google

SLEESWIJK HOLSTEIN

EN

DENEMARKEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

SLEESWIJK HOLSTEIN.

KLAUS GROTH.

Voor eenige jaren aanschouwde ik een' schoonen zonsopgang in Saksisch zwitserland. Wij bevonden ons op eene der hooge rotsen, die als uit de Elbe oprijzen, en verbeidden met ongeduld den oogenblik, waarin de zon achter de bergen zou te voorschijn komen. Onvergetelijk was het tijdstip, toen het zonlicht ons bereikte, en de dorpjes, daar beneden aan de Elbe-oevers, nog in schaduwen gehuld waren. Terwijl ons oog het schoone spel der zonnestralen volgde, en de nevelen daar beneden telkens ijler werden, om straks weggevaagd te worden door de dagvorstin, bemerkten wij een paar reizigers, die met ons verrukt dit natuurtooneel aanstaarden. Ongevoelig kwamen wij met elkander in gesprek, en ons onderhoud leidde tot nadere kennismaking, tot een gemeenschappelijk verder reizen, waarvan ik de aangenaamste herinneringen behield.

De Heer T... woonde te Kiel. Hij had vroeger te Koppenhagen eene eervolle betrekking gehad, maar was door de gebeurtenissen van 1848 naar de stad vertrokken, die aan zulk eene uitmuntende zeehaven gelegen is. Hij

Digitized by Google

was Sleeswijk-holsteiner van top tot teen, en gedurig werden de vragen besproken, welke in den jongsten tijd op zoo betreurenswaardige wijze werden beslist. Deze reisgenoot dweepte met een boek, dat gedurig uit zijne reistasch te voorschijn kwam, als wij gedurende een' langen rid, of op een vredig plekje over de noordsche litteratuur spraken. Het bevatte gedichten, en menige proeve van naïviteit, natuurlijkheid en diep gevoel werd er uit medegedeeld. Mijn reisgenoot verwonderde er zich zeer over, dat ik nog niets van den dichter KLAUS GROTH, zijn landgenoot, vernomen had; hij meende dat men in Holland zeer spoedig die gedichten zou hebben gelezen, omdat het dialect voor den Nederlander immers gemakkelijk te verstaan was. Hij had hierin volkomen gelijk, maar toch was de dichter, ten minste voor mij, een onbekende, en het verwondert mij zeer, dat ik sedert in geen enkel tijdschrift iets over GROTH en zijnen bundel gevonden heb. Het boekje trok mij bijzonder aan, en dat de sympathie van den Sleeswijk-holsteiner voor zijn' landgenoot niet de eenige aanbeveling was van deze gedichten, bleek mij, toen ik dit bundeltje in de verzameling der duitsche classieken opgenomen zag, en onlangs de 9de uitgave dezer gedichten in handen kreeg. Nu en dan vertaalde ik een stukje, dat mij bijzonder aantrok, en ik wil, met alle bescheidenheid, een twaalftal proeven van dezen dichttrant mededeelen, om eenige bekendheid aan GROTH te geven.

Eerst een woord over zijn vaderland en zijne persoonlijkheid.

Sleeswijk holstein is wel een uitstapje waard. Onder het geleide van genoemden reisgenoot, mogt ik een jaar

Digitized by Google

later een gedeelte van dit landschap aanschouwen. Wie in landbouw belang stelt, zal er veel eigenaardigs vinden, niemand zal zich een togtje door dit land beklagen.

KLAUS GROTH is uit het westelijkst deel van Holstein, hij werd 24 April 1819 in het dorpje Heide geboren; zijn vader was molenaar. De bevolking van die streek heeft vele eigenaardigheden behouden, en menigmalen blijken van moed en geestkracht gegeven; wij wenschen er straks een paar proeven van aan te halen. De taal dier landelijke bevolking (Dithmarsche Mundart) is ook de taal dezer liederen, en Pastor KLAUS HARMS uit Kiel, de welbekende, heeft den bundel de wereld ingeleid.

»Nooit", zegt die waardige, onvergetelijke man, »is de »taal van 't volk zóó vereerd, dan door deze uitgave. »Ik heb een onbeschrijfelijk genoegen gevonden in het »lezen dezer gedichten. De dichter is uit Noord-, ik ben »uit Zuid-Dithmarschen, en de dialecten zijn dus nog onder»scheiden. Maar naar het doel des dichters was het »nog minder de taal waarin hij schreef, dan het leven »(in zijnen vorm poësie) waarop zijn oog was gevestigd. Hij »heeft zijn doelwit uitmuntend bereikt."

GROTH toonde reeds in vroege jeugd veel aanleg en eergierigheid. Het handwerk zijns vaders trok hem niet aan, hij wilde wetenschap opdoen, en onderwijzer worden. Zijn wensch werd vervuld; op jeugdigen leeftijd stond hij aan het hoofd eener school in zijne geboorteplaats. Maar al zijné vrije uren wijdde hij aan voortgezette studie, zelfs zóó zeer, dat zijne gezondheid er blijkbaar onder leed. Onder zijne lievelingsdichters bekleedde ROBERT

Digitized by Google

BURNS eene eerste plaats, en wij zouden haast zeggen, dat die natuurlijke, gevoelvolle dichter, die zich altijd wist aan te sluiten aan de levenservaringen en toestanden van zijn volk, hem ook tot volksdichter heeft gevormd. Zijn bundel bevat dan ook vertaalde poësie van BURNS.

In het hart van GROTH ontwaakte de wensch om tot hooger standpunt te geraken. Zijn geest, met meer dan gewone kundigheden verrijkt, zocht ruimer werkkring, en daarom wilde hij zich voor het hooger onderwijs bekwaam maken. Natuurwetenschap en wijsbegeerte trokken hem aan; met kracht begon hij aan de studie, maar zijn ligchaam, reeds verzwakt, was niet bestand tegen deze inspanning, en alleen rust kon zijn leven behouden. Zes jaren bragt hij door op het eiland Femern in de Oostzee, en deze jaren van rust en stilte, aan natuurbeschouwing en overdenking gewijd, gaven de geboorte aan den bundel, waarvan wij spreken, door den dichter Quickborn genoemd. Dit woord beteekent: levende bron, bronwel, en de kritiek heeft nooit den staf over dien titel gebroken.

Sedert heeft hij ook nog andere gedichten, vertellingen, enz. uitgegeven, en begaf hij zich achtereenvolgens met der woon, naar Hamburg, Dresden en Kiel.

Wij hebben alleen op Quickborn het oog, en vonden daarin eene schoone voorstelling van het innerlijk leven des dichters, bij de oorspronkelijke opvatting van zijn verkeer met de menschen. Men heeft wel eens gezegd, dat de frissche zeelucht door deze liederen waait, en inderdaad er is waarheid in die opmerking. Nu eens verplaatsen zij ons in het stille landleven en geeft ons GROTH zijne opmerkingen in natuurlijke eenvoudige dichtstukjes, dan brengt hij

Digitized by Google

ons op het bloedig oorlogsveld, waar een traan van weemoed aan het oog ontlokt wordt. Nu eens schildert hij een tafereeltje uit de geschiedenis des volks, waaruit de onafhankelijke geest der landskinderen spreekt, en dan weder leidt hij ons naar de zee, en schetst de visschersfamilie, op origineele wijs.

Ik heb nu maar weinige stukjes van verschillend genre uitgekozen, maar ik wenschte wel, dat eene geoefende hand den geheelen bundel aan ons vaderland schonk. Men vindt ook tal van kleine gedichtjes, zoo rein, zoo schoon, zoo geestig, dat men er diep door getroffen wordt: natuurklanken, trillende door de ziel. Welligt is de dichter nog wel het grootst in dit genre.

Leest eens de vijf zangstukjes, de vier vogels, enz., en gij zult zeggen: aanvallig, eenvoudig, rijk. Groth is een meester in de taal; in allerlei maat beweegt hij zich even gemakkelijk, en zijn bundel strekt tot bevestiging van zijn versje:

„Min Modersprak, wa klingst du schön!"

Onder zijne grootere gedichten is Rümpelkammer waarlijk aangrijpend; welk eene levenswaarheid predikt hij in die voorstellingen uit het Armenhuis! Maar waar zou ik eindigen, wilde ik op alle schoonheden wijzen? Al denk ik steeds met genoegen aan den genoemden reisgenoot, ik ben hem allermeest dankbaar, dat hij mij dien dichter leerde kennen.

De bundel is verdeeld in de volgende afdeelingen: Verschillende dichtstukjes; — Uit de oude Kro-

Digitized by Google

nijk; — Wat het volk vertelt; — Uit het familie-leven; — Zang-stukjes; — Liederkrans; — Slotcoupletten. — Van het een en ander eene proeve.

AVOND-VREDE.

De wereld om mij henen
  Schijnt in een' zoeten droom.
Men hoort niet lagchen, weenen,
  't Is zwijgend, als een boom.

Soms ritselen de sprietjes,
  (Zoo lispt een slapend kind);
Dat zijn de wiegeliedjes,
  Waar 't schaapje rust bij vindt.

Het dorpje ligt in 't duister,
  't Is nevel wat men ziet;
Soms hoort men zacht gefluister,
  Maar menschen merkt men niet

Het rund slaapt in de weide,
  Het wild slaapt aan mijn' voet;
't Is stil, als op de heide,
  Wat is die sluim'ring zoet!

Digitized by Google

O, dat is hemelvrede!
  Nu zwijgt ook smaad en spot;
Thans rijz' de stille bede, —
  „Verhoor mij, goede God!" —

REGENLIEDJE.

Regen, regen, ruisch!
Wij zitten vredig 't huis!
Het vogeltje rust op den tak,
De koeijen schuilen onder 't dak,
  Regen, regen ruisch!
  Wij zitten vredig 't huis!

Regen, regen stroom!
Het geur' uit struik en boom!
Het bloempje buigt zijn kelkje neêr,
Het blaadje lacht en blinkt niet meer,
  Regen, regen stroom!
  Het geur' uit struik en boom!

Regen, regen suis!
In stralen over 't huis!
Een rijke stroom voor veld en gaard,
Verkwikking voor de smachtende aard,
  Regen, regen suis!
  In stralen over 't huis!

Digitized by Google

Regen, regen rol!
En maak de greppels vol!
Laat dan de wolken verder gaan,
De zon weêr klaar aan 't luchtruim staan;
Regen, regen rol!
En maak de greppels vol!

ZONDAGS-RUST.

De ruste trekt door huis en stal,
Waar kan het kalmer zijn?
De schaduw glijdt langs schuur en deel,
't Is buiten zonneschijn.

Dààr is de plaats van stil geluk;
Daar zit een jonge vrouw.
Zij heeft een kindje aan haar borst;
Zoet beeld, van liefde en trouw.

Geen wolkje aan de blaauwe lucht,
Geen wolkje op 't gelaat;
Geen klank, dan gindsche kerkklokstoon,
Die 't uur der ruste slaat. —

Digitized by Google

HET PLAATSJE MIJNER JEUGD.

Dat paadje langs de beukenheg,
Wel, dat was wondermooi!
'k Was altijd 's morgens vroeg op weg,
En rolde in dauw en hooi.

Daar speelde ik vaak in 't schemeruur
Met kiezels en met zand,
Grootvader haalde me op den duur,
En hield mij aan de hand.

Hoe wenschte ik dan zóó groot te zijn,
Om over 't hek te zien!
Grootvader zei: „heb maar geen pijn,
„'t Zal gaauw genoeg geschiên."

Het kwam zoo ver, ik zag den tooi
Van 's wereld wonderboom.
Toch vond ik hem niet half zoo mooi
Als in mijn' kinderdroom.

DE KRABBENVROUW.

Krabben! Krabben!
Wat slaapt dat stêevolk ongehoord!
De winkels zijn nog digt;
Wij moeten eerder op en voort,
Wij hebben 't niet zoo ligt:

Digitized by Google

Ik kom al van het koele strand,
En draag mijn koopwaar rond;
Hier slaapt men naar den steedschen trant,
Den ganschen morgenstond.

Krabben! Krabben!
Daar zie 'k er een aan 't pompen gaan,
Ko—op! Krabben, lieve kind!
Dan is mijn werk gaauw afgedaan
Kijk! of gij betre vindt?
Koop uit mijn mand, zoo goed gevuld,
't Is frissche, lekkre waar!
Zeekreeften? — Kind heb toch geduld,
't Is nog te vroeg in 't jaar.

Krabben! Krabben!
Daar zag ik laatst die juffer weêr,
Een rijke schoone, hoor!
Haar houding was zoo slank en teêr,
Zij deed zich keurig voor.
Wij moeten altijd barvoets gaan,
Van 't kille strand naar stad,
En heeft men zout op 't brood gedaan,
Men heeft al veel gehad.

Krabben! Krabben!
Wat is die markt toch ruim en schoon!
Een lust om aan te zien!
Die boomen, met heur bladerkroon,
Staan ginds als rijke liên.
Daar staat een bank naast iedre deur;
Wat zijn die ruiten licht!

Digitized by Google

Nu, kijkjes hier te kust en keur —
Wel! wat een mooi gezigt!

Krabben! Krabben!
Och! Kon ik hier eens zondags zijn,
Mijn hart zwol op van vreugd!
Dan keek ik achter 't breed gordijn,
Naar 't spelen van de jeugd,
Naar al 't gerij langs markt en straat,
Naar al dien zondags-tooi!
Dat joelt, en rijdt, en loopt, en praat —
Och! Wat is alles mooi.

Krabben! Krabben!
Maar foei, wat staat daar achter 't glas?
Een doodsbleek, ak'lig man!
'k Wou, dat 'k de markt al over was,
Daar schrik ik waarlijk van.
Neen, liever frisch, met roggebrood,
Dan rijk, maar krank in stad.
'k Ben dankbaar voor 't geen God mij bood;
Dat niemand 't slechter had!

UIT DE HISTORIE.

Graaf Rudolf van den Böklenburg.

(In het jaar 1145.)

„Rijs op, heer Graaf van Böcklenburg! de landman brengt zijn koorn;
„Rijs op, heer Graaf! ontvang den cijns, de wachter blaas den hoorn.

Digitized by Google

„De landman meende een heer te zijn, maar dit bekwam hem slecht;
„Nu komt hij als een lastdier aan, de landman is uw knecht."

Vrouw Walborg zat in 't zijden kleed, de borst met goud omboord,
De landman sleept zijn kostbre vracht door slik en modder voort.
Zoo kwamen daar de wagens aan, hoog opgetast met koorn,
Het graaflijk paar zag trots ter neêr, de wachter blies den hoorn.

„Welaan, heer Graaf! ontsluit de poort, de valbrug neêrgehaald!
„De landman buigt zich onder 't juk, de schuld wordt afbetaald."
Nu lacht de Graaf toch in zijn' baard, zijn vrouw plooit ook haar mond,
Zij rijzen op, en dalen af, en zien regt fier in 't rond.

Daar gaat de zware valbrug neêr, de wagens rijden voort,
De voerlui rijden rustig door, de laatste sluit de poort.
Hij sluit de poort, en roept nu luid: „de landman is geen slaaf!
„Strek uit uw hand, maak los den band, bedenk u ras, heer Graaf!"

Nu wordt het echtpaar bleek van schrik en wit gelijk de wand,
Er springt uit iedren zak een man, het wapen in de hand.
„Welnu, heer Graaf! ontvang den cijns, de zakken zijn gevuld!
„Zoo lost de landman bij zijn' heer een' ongeregte schuld."

Graaf Geert in Oldenwörden.

(In het jaar 1319.)

Graaf GEERT, Graaf GEERT de Groote, steekt trotsch de vanen op,
En voert in Oldenwörden den schrik en angst ten top.
Hij jaagt hen uit de huizen, de boeren met hun vee;
Het geld sleept hij de woning uit, en werpt het vuur in steê.
Zij vlugten en zij loopen, van 't erf met vrouw en kind,
Zij vlieden naar het kerkgebouw, half naakt door weêr en wind.

Digitized by Google

Daar komt Graaf GEERT de Groote, met trommel en met vaan,
En plaatst daar boven 't kerkje, den vuur'gen rooden haan!
„Laat (zegt hij) allen braden, in 't woedend vlammen-graf!"
Reeds daalt, als gloênde regen, het lood van boven af.
„Heer Graaf! ach, heb erbarmen! in dezen bittren nood!"
Het druppelt al door scheur en naad, het ijzer wordt al rood.
„Heer Graaf, erbarm u onzer, God schenkt u zegen weêr!"
Het gloeijend lood drupt langs den muur op vrouw en kindren neêr.
„Zoo hebt gij geen ontferming in jammer en in nood?
„Komt, makkers! grijpt het ijzer aan, en slaat den booswicht dood!"
De wanhoop gaf hun krachten, geen krijgsman bleef er staan.
Wat kwam Graaf GEERT de Groote beschaamd in Holstein aan!!

MIJN ANNA.

Mijn ANNA is mijn kostlijkst goed,
Zoo bloeijend als een roos;
Zij heeft een hart vol liefde en moed,
Mijn' ANNA is als melk en bloed,
Zoo zacht, zoo goed altoos.

Een ander roem zijn kostbaar pand,
Zijn' bloementuin, of gaard;
Een ander roem op bunders land,
Of boge op zijnen rang en stand,
Maar, wat is ANNA waard?

Digitized by Google

Zij is mijn roem, zij mint mij teêr,
'k Ben zalig aan haar zij.
De rozen — ach! verwelken weêr,
De stormwind werpt de vruchten neêr,
Mijn' ANNA blijft mij bij.

Met ANNA vrees ik nood noch smart,
Voor ontrouw is geen nood.
Mijn ANNA bloeit steeds in mijn hart,
Een bloempje, dat de stormen tart,
Tot aan den kalmen dood.

TOEN IK WEG GING.

Gij leiddet mij tot op den berg,
't Vaarwel! klonk uit uw' mond;
De tranen sprongen in mijn oog,
Toen ik daar eenzaam stond.

Ik zag het gloeijend avondrood,
En bleef nog weenend staan;
Ik zag weêr naar dien smallen weg
'k Zag u al verder gaan.

Daar lag het dal; ik zag de kerk,
Waarop het zonlicht scheen.
Toen daalde ik stil het bergpad af
En bleef voorts gansch alléén.

Digitized by Google

God weet, hoe vaak ik na dien stond
Aan 't uur van afscheid dacht.
Mijn hart bleef altijd op dien berg,
Waar 't dal zoo vriendlijk lacht.

DE JONGE WEDUWE.

Als 't wolkgevaarte 's avonds jaagt,
Dan droom ik me aan uw zij;
Zoo trok het leger ook daarheen,
En gij — gij waart er bij!

Als 't woud zijn dorre bladren strooit,
Dan droom ik me aan uw zij;
Zoo viel er meenge brave borst,
En gij — waart ook daarbij!

Dan staar ik droevig voor mij heen,
En droom ik me aan uw zij;
Ik eet alleen mijn avondbrood,
Maar gij — zijt niet daarbij!

DE SCHILDWACHT.

Daar staat een schildwacht eenzaam op de heide;
De oorlog riep dien krijgsman in 't geweer.

Digitized by Google

Hij is alléén met God en zijn gedachte,
  Hij wandelt in het maanlicht op en neêr.
De heide ligt daar kalm, en breed, en rustig,
  En ver, zoo ver het beste oog ook ziet,
Breidt zij zich uit, al verder in de ruimte,
  Zij geeft een breed, schier eindeloos verschiet.
De zon, de dauw, de vale avondtinten,
  't Loopt al door een, 't is doodsche stilte en vreê,
De heide, die zich uitbreidt aan zijn voeten,
  Is zachtkens golvend, als een kalme zee.

Daar staat hij, als een paal in d' aard gezet.
(Het maanlicht schittert op zijn bajonet),
Hij laat zijn' blik langs heel de heide dwalen,
Van punt tot punt, zoo ver hij 't oog kan slaan,
Tot ver daarachter, in den nacht en nevlen,
En verder nog (waar slechts gedachten gaan),
Tot aan het huis, daar bij de pastorie,
('t Is van den watermolen, maar een stap of drie,)
Daar gaat hij langs de weide, langs de beek
Tot aan het hek, den ingang van de kluis,
Nu buigt hij 't hoofd, en fluistert zacht: „ons huis!"

Hij loopt op nieuw al langzaam heen en weer.
Wat zal men doen? Gedachten blijven dwalen,
Wie kan heur vlugt in snelheid achterhalen?
De schildwacht niet, alléén met zijn geweer.
Hij vliegt naar de oude buurt op geestesvleuglen,
Van huis tot huis. O! Zie hoe snel hij zweeft;
Juist als de duiven, die hij zelf mogt voeden,
Aan wie hij nog de oude namen geeft.
Vaak volgde hij, aan grootvaârs knie gebogen,
Dáár, aan den voet van d' ouden eikenboom,

Digitized by Google

Die duiven-vlugt, met vurig starende oogen;
Zij vlogen hoog, zoo hoog als in zijn' droom.
Toen was het schoon, en alles was zoo vredig,
Toen wekte hem 't kanonschot 's morgens niet.
Hij ging eerst naar zijn' oom, dan naar den molen;
Van huis tot huis, juist als hij 't nu weêr ziet.
Sinds leerde hij te leven, en zag 't sterven,
Hij weet thans goed, hoe kort het leven is.
De stervling komt en gaat als heidebloemen,
Ontplooid, vertreden in de wildernis.
Zij bloeijen niet, als men ze soms verplant,
Zij bloeijen kort in eigen vaderland.
Hij beurt het hoofd weêr op en wandelt voort.
Wie komt met hoed en stok daar door de heide?
Wee! Had hij van die zij 't gerucht gehoord!
Nu staat hij, en ziet om, hij komt al nader,
't Schijnt nog een krachtig man, maar mat en moe.
Wat zoekt hij in den nacht wel op de heide?
Hij weet het niet, maar roept den vreemdling toe:
„Werda!" — „Mijn HENDRIK!" luidt het antwoord, en:
(„mijn vader?"
Ziet! kostte 't ook een' kogel, ook het leven,
Zij liggen borst aan borst, en weg — 't geweer.
Den oude is de hoed van 't hoofd gegleden,
Het maanlicht straalt op zijnen schedel neêr.
Nog blinken enkle zilvergraauwe haren,
En 't voorhoofd toont de rimpels van den tijd.
Och! in die blaauwe oogen blinken tranen,
„God lof! gij leeft, nu is mijn hart verblijd!"
En HENDRIK kan ontroerd schier naauwlijks spreken:
„Wat zou de band der ouderliefde breken?"

Digitized by Google

OORLOG.

Weet gij wat oorlog is?
'k Zal 't u verhalen.
Gij hebt gehoord hoe Spanjaards krijgsliên moorden;
Zij mengen gif in spijzen en in drank,
En eten meê, om zamen straks te sterven.
Bah! dat vergif, dat veinzen en verraden,
Is 't regte niet. Bij God! dat is geen krijg!
Ik wil alléén van wakkre strijders hooren,
Als leeuwen vechtend op het bloedig veld.
Wij menschen zijn geen adders en geen slangen,
Wij hebben bloed en ook een weinig gal.
Maar kookt en bruischt het soms ook in de adren,
Geen sluipmoord kleve aan eens menschen ziel.
't Is niet gering om hier den strijd te wagen,
Wij hebben 't leven lief, en dan — de dood!
(De dood is bitter, zegt het bijbelwoord)
Geen krijgsheir dan ter slagtbank voortgedreven,
Maar voor het regt zij lijf en bloed gegeven,
De lafaard keêr, wij gaan in Gods naam voort. —

Ha! toen de eerste kogel aan kwam snellen!
Langs de chaussée, als langs een kegelbaan,
Een bliksemstraal! — daar komt hij, zie, hij komt,
Hij valt en springt weêr op, en valt en springt alweder,
Gelijk een reiger doet, voor hij zijn vlugt begint.
Wij dringen allen door den schrik op zij,
't Is doodsche stilte in de breede rij.
't Wordt later anders, 't is als hoorde 't zoo.
Men ziet ze komen, wendt het hoofd ter zijde,

Digitized by Google

En ziet nog eens, op wien het was gemunt,
Wie daar blijft liggen, en wij trekken verder.
Maar 't ergst van alles is 't gejammer en 't geschrei
Van mensch en dier. 't Kommando dreunt er door,
En 't „voorwaarts" dringt den strijders in het oor.
Wij hadden eenen kleinen grijzen man
Tot kommandant, zeer mager en zeer bleek;
Zijn aangezigt leek veel op engelsch leder,
Ook had hij valsche tanden in den mond.
Maar och! Hij hád een stem om van te beven;
Het klonk zoo hol, zoo aklig in ons oor.
Hoort! Hoort! daar commandeert hij langs de rijën:
„Quarrée!" Wij dringen ons te zaam
Van wal tot wal de schoud'ren digt bijeen,
De bajonnetten schittren langs de rij:
„Houd stand! (zoo roept hij), ziet, daar komen zij!"

Zij kwamen — hemel! neen, 'k zal 't nooit vergeten,
Een vreeslijk woest rumoer van paarden,
Het knettren van 't geweer als d' onweêrslag.
Maar onze grijze schreeuwt door alles henen,
Als ware 't een stormklok: „Jongens, staat! houdt stand!"
Alarm, rumoer, getier aan alle zijden,
En toch (als waren we in een kerkgebouw bijeen)
Zoo voer de stilte soms, door al de rijën heen. —
Daar bruischt het langs den heirweg als een vloed.
't Zijn paarden, menschen, sabels, bajonnetten,
't Woelt al dooreen als golven aan het strand;
Woest krijgsgeschrei, en wolken stuivend zand.
De paarden rennen, en de menschen dwarlen,
Als bij een storm de bonte kraaijenvlugt.
Het arme volk! — Daar dreunt 't kommando:

Digitized by Google

„Vuur!" — En ach! zij vallen neder;
Nooit ziet ons oog die trouwe broeders weder.

Gelijk de wind het stroo van de akkers veegt,
Zoo heeft het lood de krijgsliën weggenomen.
Daar liggen zij. En „voorwaarts!" Dreunt het weer,
En in den stormpas voort, door dik en dun,
Door stof en hitte; — hitte is het ergst,
Als men van dorst schier niet meer denken kan.
Men stapt al verder, droomt met wakende oogen,
Men ziet in zijn verbeelding 't water staan;
Hier ruischt een beek, en gindsch een watermolen,
Daar biedt een kind een' frisschen dronk u aan.
Gij grijpt er naar, toch weet ge 't is een droom.
Loom wordt de tred, het duizelt in het hoofd,
Gij moet u sterken, en gij wilt gaan spreken.
Hoe wonderlijk, het woord stokt in de keel.
Gij zegt: „wat hitte!" — en al is 't niet veel,
't Is dof en aklig wat u dringt in de ooren,
Een graftoon, dien gij uit uw mond moet hooren.
't Is alles droog, en stijf, en stram als leder;
Daar dringt een van de makkers uit de rij
Met rollend oog, hij keert en wendt zich weder,
Hij balt de vuist, en zinkt daar aan uw zij.
God lof! dáár! dáár is water, in de weide;
Daar is een kolk, wij dringen naar den kant.
't Is drinken of verdrinken, wat kan 't schelen,
Als 't al daar binnen gloeit, en hijgt, en brandt?

Zoo gaat het in den krijg, bij 't ooreloogen,
't Is honger, dorst en dood, bij 't krijgsgedruisch,
Maar als wij 't regt van 't vaderland beoogen,
„De vaan ontplooid! de lafaards blijven t'huis!"

Digitized by Google

ZONS-ONDERGANG.

Hoch über ihm des Himmels Bogen,
Tief unter ihm das tiefe Meer.
DINGELSTEDT.

De haven van Kiel is inderdaad indrukwekkend. Zij wordt gevormd door eene baai van belangrijke diepte, waarvan de omgeving liefelijk mag heeten. Als men met den spoortrein nadert, is het gezigt op de stad, aan dien zeearm gelegen, bijzonder fraai, en langs de kaden der stad heeft men een bekoorlijk gezigt op de overzijde. Voor weinig geld brengt men u over, en daar zijn tuinen en uitspanningen voor de burgerij, waarvan men druk gebruik maakt.

Het was tegen den avond, toen de stoomboot de kabels losmaakte, en wij de russische flotille voorbijstoomden. Van die prachtige zeekasteelen werd juist het russische volkslied in krachtige toonen over de golven gezonden. Welk eene ruimte in deze haven! en naar men mij verzekerde, kostte zij bijna niets van onderhoud, daar de natuur zelve haar op behoorlijke diepte hield. Weldra waren wij in het ruime sop, en werd er een prachtig tafreel voor ons oog ontrold.

Digitized by Google

De stoomboot kliefde de wateren,

Und die Sonn' im Strahlenkleide
Tritt, ein König in den Saal,
Und beglänzt mit neuer Freude
Schiff und Welle, Berg und Thal.
Ihre letzten Strahlen krönen
Klippenhaupt und Waldesrand,
Aller Augen sehn den schönen
Felsengrund und seinen Strand (1).

Het was een prachtige dag geweest, een dag zich badende in het vrolijke licht. Nu was de avond nabij, en slechts weinige oogenblikken nog — daar raakt de gloeijende bol het vlak der zee, en het is alsof dat vurige ligchaam uitgedoofd wordt in de zilte baren. Zulk eene aanschouwing laat den mensch niet koud, zij is aangrijpend en treffend. Het oog kan niet scheiden van de plek waar het licht is ondergegaan, dat geheel den dag zulke vriendelijke stralen verspreidde.

Het is zonderling, men schijnt dien ondergang niet slechts te zien, maar ook te gevoelen. De laatste schuinsche stralen konden immers geen warmte meer geven, en toch eensklaps komt een kille adem ons tegen, de voorbode van de avondkoelte, de nachtwind schijnt eensklaps over de wateren te zweven.

Maar ziet, de plaats waar de zon onderging blijft nog een tafreel van majesteit en schoonheid vertoonen. Goud, en purper, en gloeijende kleuren worden uitgegoten over

(1) FRITHJOF-sage.

Digitized by Google

de nevelen, die opstijgen aan den horizont. Eene verborgene kracht schijnt uit één punt duizenden stralen over het luchtruim te verspreiden, telkens donkerder getint, in allerlei nuances en in vollen rijkdom.

Lang, lang blijft het oog rusten op dat tafreel van aandoenlijke schoonheid. Als de blik op het oosten rust, worden de graauwe en vale tinten aanschouwd, maar daar in het westen is nog leven, en schildering, en sprake.

Die Sonne sank, es lallten Abendwinde
Der Menschenruh', das Wiegenlied so mild;
Das Abendroth stieg auf, so leis' und linde,
Umfuhr mit rother Gluth des Himmels Schild;
Von blauen Hügeln, über blaue Gründe
Flog es hinweg — ein schön Walhallabild. —
Hier will ich träumen, schlummernd auf dem Schilde,
Von Menschensühnung und von Gottesmilde.

Zuerst lass mich beschau'n die theuren Stellen,
Die treuen Freunde meiner Kinderzeit!
Dieselben Blumen blühen um die Quellen,
Derselbe Vogel singt im Hain noch heut'!
Noch tummeln mit den Klippen sich die Wellen —
Die mich indess geschaukelt, ach, so weit!
O! glücklich, wer nie lauschte ihrem Rauschen,
Um für das Glück — das Elend einzutauschen.

In waarheid deze woorden uit FRITHJOF-sage drukken het gevoel uit, hetwelk in zulk eenen oogenblik ons vermeestert.

Als wij de zon naar den horizont zagen nederdalen, zagen wegzinken in de zee, en daarna de gloeijende tinten

Digitized by Google

aanschouwden, die het luchtruim kleurden, dan is die avondgloed ons het liefelijk beeld, der nagedachtenis. Zonnige dagen gaan voorbij, maar de herinnering aan hunne vreugde blijft leven in onzen geest.

De schoone en afwisselende tafreelen, die ons in den vreemde hebben geboeid en verrukt, verdwijnen weêr voor ons, en al te spoedig nadert de tijd, dat het einde er wezen zal.

Maar ook dat zonnetje in het leven blijft daarna nog spreken, in kleuren, en tinten, en verwen. Reisherinneringen blijven schoone bezittingen voor onzen geest, want de tijd heeft niet alles ontroofd; de aanschouwing zelve gaat wel voorbij, maar de nagedachtenis blijft gelijk, aan de gloeijende tint na den ondergang der zon.

Digitized by Google

DENEMARKEN.

THORVALDSEN.

Het Noorden heeft iets aantrekkelijks. De late avondschemering en de vroeg gekleurde ochtendnevelen spreken tot ons hart, en roepen ons lang, zeer lang naar buiten, waar wij zooveel schoons kunnen vinden. Hoe eigenaardig is ook de natuurlijke gesteldheid van dit deel van ons werelddeel. Tal van grootere en kleinere eilanden vindt men daar, omringd door zeearmen, die eene zeer gemakkelijke toenadering aanbieden, en die overal frischheid verspreiden.

Van Hamburg ving ik de reize aan. De uitmuntende haven van Kiel, de zeldzaam schoone ligging van Koppenhagen, de zeetogt naar Elseneur en naar de bevallige Zweedsche kusten bieden tal van verscheidenheden aan. Denemarken (ik bedoel hier vooral het groote eiland Seeland) is rijk aan hout; de bosschen van Friedrichsburg en Thiergarten, bij Koppenhagen, leveren ons prachtige boschpartijen op. Als ik Thiergarten schrijf, denkt menigeen aan eene diergaarde, waar de mensch de meest vreemdsoortige elementen uit de dierenwereld zeer broederlijk vereenigd ziet, doch — achter de tralies. In het noorden

Digitized by Google

zou men vruchteloos naar deze diersoorten zoeken; als men zeer gelukkig is, ziet men eene kudde herten. Het zijn groote bosschen, door de natuur aangelegd en onderhouden, waarin de mensch alleen wat lanen en wegen heeft uitgehakt. Maar welk statig hout, wat prachtige bouwkunst!

Aan zee-, aan woud- aan kustgezigten is groote overvloed, en de roem van alle Denen is Koppenhagen. Inderdaad 't is eene schoone stad, ruim, ordelijk, met schoone paleizen en prachtige havens. Ik voor mij zou het ver verkiezen boven Berlijn, waarmede men de hoofdstad van Denemarken wel eens vergeleek, maar waar men eigentlijk alles heeft gezien, wanneer men de Brandenburgerpoort doorgaande, onder de linden voortwandelt, en het plein der paleizen bezoekt. Overigens biedt Pruisens hoofdstad weinig meer aan, dan eentoonige straten en eene weinig aantrekkelijke omgeving. Een uitstapje naar Potsdam is het eenige wat het verblijf daar kan veraangenamen. Op het gebied van wetenschap en kunst worden echter rijke bronnen van genot geopend. Die koepelvormig gebouwde bibliotheek, die zooveel belangrijks bevat, de rijke verzamelingen van schilderijen, oudheden en historische gedenkteekenen, zoo rijk gehuisvest, bereiden den reiziger vele dagen van genot.

Maar Koppenhagen is inderdaad ook in dit opzigt niet misdeeld. De hoogst merkwaardige bibliotheek in Christiaansburgt, het rijke museum in Rosenstein, en vele andere verzamelingen bewijzen, dat ook deze stad het middelpunt is, waar al het merkwaardige is zamengebragt. Men leest soms, dat de schoone kunsten in Denemarken schier niet vertegenwoordigd worden; maar wie zoo schrijft heeft het zeker wel eens hooren zeggen, of een boek

Digitized by Google

uit vorige eeuwen in handen gekregen. Zoowel de letteren als de fraaije kunsten vinden hooge vereerders en beoefenaars in Denemarken.

Wanneer men van de zeezijde Koppenhagen binnenkomt, wordt het oog getroffen door die fraaije straat, eindigende in een' achthoek, waar vier paleizen de trotsche gevels verheffen. Het ruiterstandbeeld op het plein overtreft in menig opzigt veel, van hetgeen men elders in dit genre vindt. Het stelt FREDERIK V voor, den bewonderaar en beschermer der schoone kunsten. Al ras treft het statige gebouw (Thorvaldsens'-Museum genoemd) onze aandacht. Wat daarin werd zaamgebragt is Denemarkens roem; het bevat de kunstgewrochten van een' der uitnemendsten onder zijne zonen.

Wie heeft niet gehoord van die marmergroepen, inzonderheid van de Christus-zaal, of van Koppenhagen's Frauenkirche? En wie stemt niet toe, dat zijn naam onder de uitnemende beeldhouwers gerangschikt mag worden?

Het is hier mijn plan niet, om eenigszins uitvoerig over die vele zalen met kunststukken te spreken, of de voorportalen en corridors te vermelden, die het Thorvaldsen's-museum in Denemarken's hoofdstad bevat; ik wil alleen eene kleine schets ontwerpen.

Vorstelijk zijn de meesterstukken, bewaard in een gebouw, dat naast het koninklijk paleis, Christiaans-burgt, zich verheft, en waaraan, overeenkomstig de begeerte des kunstenaars, slechts steen en ijzer werden gebezigd. Op het middenplein van dit gebouw wordt zijn graf gevonden. Het behoeft wel niet vermeld te worden, dat de nagedachtenis van den edelen beeldhouwer in

Digitized by Google

Koppenhagen hoogelijk wordt geëerd, en dat men veelmalen van zijn beminnelijk karakter en edele hoedanigheden hoort spreken. De regering heeft voorts op onbekrompene wijze gezorgd, dat men bij eenig verblijf in de hoofdstad het museum herhaaldelijk vrij kan bezoeken, en het zou gewis ook eene dwaasheid zijn, het bij een enkel bezoek te laten blijven, daar alles eene naauwkeurige beschouwing eischt. Maar voor dat wij spreken over eene zijner schoonste scheppingen, zij iets van den man herinnerd, die zooveel kunstgenot aan anderen bereidde.

In het jaar 70 van de vorige eeuw zag hij het levenslicht, en valt er van zijne kindschheid weinig te zeggen, in zijne jongelingsjaren maakte hij zich gunstig bekend, en mogt hij op de kunstakademie menige medaillle verwerven. Doch den grootsten invloed op zijn leven oefende de bescherming van een' Graaf, door wiens zorg hij te Rome de werken der Oudheid mogt aanschouwen en bewonderen. Dáár ontving hij zijne vorming, zijne ware wijding tot de kunst. Van daar bezocht hij menige beroemde stad, en daar vervaardigde hij weldra kunststukken, die zijnen naam over Europa verbreidden. In het algemeen moet men verbaasd staan over Thorvaldsen's werkzaamheid. Welk eene menigte marmergroepen, standbeelden en bas-reliefs, waarbij, in het geacheveerde, zijn afschuw van alle vlugtigheid zoo duidelijk in het licht treedt. Het is waar, hij bereikte den ouderdom van 74 jaar, maar toch blijft hij ook in dit opzigt voorbeeldig, en bij het doorwandelen van het museum wordt men hiervan steeds meer overtuigd.

De staat werd door hem tot erfgenaam van al zijne

Digitized by Google

bezittingen benoemd, en op die wijze kwam het Thorvaldsen's-museum tot stand. Maar wij rigten het oog onzer lezers thans op dat gedeelte der stad, waar het gebouw verrijst, dat wij met hen willen beschouwen: de schoone Frauenkirche, eene vrucht van des beeldhouwers voortreffelijke vinding.

Het was immers zijn denkbeeld, toen aan hem de inrigting werd opgedragen, om dit Godsgebouw door eene verzameling van kunststukken, niet slechts te verfraaijen, maar te verheerlijken, en aldus eenen indruk te weeg te brengen, welke tot de ware geestelijke vereering Gods zou opwekken.

Wij bevinden ons op het plein, waar de kerk zich ter regterzijde verheft. Het eerste, wat ons oog trekt, is de breede groep, daar geplaatst boven de zuilenrei vóór den hoofdingang. Het stelt de prediking van JOHANNES den Dooper voor. De boetgezant staat in het midden op eene verhevenheid, geheel vervuld van het werk zijner roeping, terwijl hij allen met hoogen ernst tot bekeering vermaant, daar het Koningrijk Gods is nabij gekomen, aldus den weg bereidende voor Hem die komen zou. Ter wederzijde aanschouwt men de toehoorders, die zóó zijn geplaatst, dat de groep aan beide kanten afdaalt. Heeft u die waardige houding des Doopers getroffen, ziet dan dien grijsaard, aandachtig nedergezonken, het hoofd geleund op de hand, waartegen zijn lange baard zich afteekent, wat zoo zeer strekt tot verhooging van de achtbaarheid der figuur. Of rust uw blik reeds op die jonge vrouw, luisterend naar het woord des predikers, terwijl het knaapje, dat achter haar staat, zich zoo los

Digitized by Google

en ongedwongen vertoont? In waarheid, gij verlangt nog eenmaal het gipsmodel in het museum te aanschouwen, om dit schoone geheel nog in bijzonderheden gade te slaan.

Ook de prophetische stem van den ouden dag werd niet vergeten, en tegen den voorgevel, in een breed bas-relief, JEZUS intogt binnen Jeruzalem voorgesteld.

Maar reeds openen zich de breede deuren, en wij zijn verlangend, het heiligdom binnen te treden. Gewis de indruk is treffend. Gij moogt, met diep gevoel uwer geringheid, de afmetingen van de spitsbogen in den Keulschen dom beschouwen, de trotsche pilaren en gewelven van Straatsburg's hoofdkerk, of van Milaan's kathedraal gadeslaan, geheel anders is het gevoel bij de intrede van Koppenhagen's Frauenkirche.

Hier dwaalt gij niet langs zuilengangen, door een twijfelachtig licht omgeven; helder en rein is het aan alle zijden. Geen bonte pracht is om u heen getooverd, maar eenvoudigheid en waardigheid zijn hier vereenigd. Een langwerpig vierkant, tegenover den ingang uitloopende in een halfrond, ziedaar de eenvoudige gedaante van het gebouw. Aan weêrszijde rijzen zes zuilen omhoog, waarachter de galerijen zich verheffen, die wel noodig zullen zijn, maar niet dienen tot verfraaijing van het geheel.

Doch slechts één oogenblik wordt de aandacht daardoor afgeleid, die weldra onverdeeld gewijd is aan de grootsche groep, die voor uwe oogen staat.

Tegen die pilaren leunen de wit marmeren beelden der twaalf Apostelen, meer dan levensgroot, op eenvoudige voetstukken geplaatst, en in het midden van het half-

Digitized by Google

rond staart ons oog op Thorvaldsen's meesterstuk, den verrezen CHRISTUS, met den vredegroet tot de zijnen komende.

In waarheid, dat is majestueus! Zoowel de uitdrukking, als de geheele houding wekken bewondering. Men wordt niet moede het aan te staren, en al wordt het oog ook voor een' oogenblik aangetrokken door het schoone bas-relief, dat in den koepel aangebragt de aandoenlijke tafreelen uit Jezus lijden voorstelt, onwillekeurig keert het telkens terug naar het beeld, waarin de kunstenaar zijn gevoel zoo treffend heeft uitgedrukt, waaruit de zegepraal der liefde spreekt. Een weinig naar voren ligt een engel geknield, eene breede schelp als doopbekken opheffende, die mede uit één stuk marmer gehouwen is. O! wel ligt er engelenreinheid in die trekken, wel is die beeldtenis in staat, om een diep gevoel te geven van het doel der plegtigheid, als uit die schelp het water wordt gesprengd.

Die engel daar voor ons geknield, dat Christusbeeld ter regter, die Apostelrij ter linkerzijde, — voorwaar, dit punt in het gebouw is uitnemend schoon!

En zijt gij, langs de twaalve gaande, tot hiertoe gekomen, omdat dit punt u het meest moest aantrekken, hoezeer verdienen die beelden dan elk afzonderlijk eene naauwkeurige beschouwing! Hij echter, die ook eens geroepen was, met den meester te zijn, en een leerling en vriend van Hem genaamd te worden, doch die een' kus des verraads op de gezegende lippen drukte, en naar zijne eigene plaats is henengegaan, — JUDAS wordt vergeefs door u in dezen kring gezocht. PAULUS, de Apostel der heidenen, heeft zijne plaats ingenomen, hij staat aan

Digitized by Google

het hoofd der Apostelschaar. Hij heeft de hand ten hemel gerigt, gereed om het Evangelie, ten koste ook van zijn leven, te verkondigen.

Hoe schoon is dat hoofd van JOHANNES! En merkt gij wel, hoe uitnemend dat beeld van MATTHEUS is afgewerkt? Maar, zoo het geheel van dit laatste beeld mij voorkwam het uitnemendst gelukt te zijn, elk beeld heeft zijne bijzondere schoonheid, zoodat het opmerking verdient.

Het was mij vergund geweest, om in stille eenzaamheid de kunstwerken van THORVALDSEN te beschouwen en te genieten. Het heeft vaak zijn nut en zijn eigenaardig genot, om in het gezelschap van een' man van kennis en smaak kunststukken te bewonderen. Maar soms kan men ook wel onder regters verdwalen, die met eene zekere voorliefde op vlekken de aandacht vestigen; en die aangewezene gebreken blijven in onze herinnering leven.

Ik voor mij meen dan, de woorden van WINCKELMANN (1) voor den geest te moeten houden, zoo juist en waar, die aldus luiden:

»Zoekt niet de gebreken en onvolkomenheden in de »kunstwerken te ontdekken, voor dat gij het schoone »erkend en gevonden hebt. Deze herinnering grondt zich »op eene dagelijks terugkeerende ondervinding. Voor »hoe velen blijft het schoone onbekend, omdat zij de »figuren wel zien, maar zelfs nog voorlichting behoe»vende, worden zij reeds kunstregters, eer zij leerlingen »geworden zijn. Zij zijn gelijk aan schoolknapen, die er »zich zoo gaarne op toeleggen, de zwakke zijde van den

(1) Geschichte der alten Kunst.

Digitized by Google

»onderwijzer te ontdekken. Onze ijdelheid wil zich niet »gaarne tot stille aanschouwing bepalen, onze zelfvoldoe»ning wil gestreeld worden, en daarom vellen wij zoo »gaarne een oordeel. Veel spoediger bemerkt men het »gebrekkige dan het volkomene in een kunstwerk, en »het kost minder moeite, anderen te beoordeelen, dan »zelf aan te leeren."

Wij willen thans de geringere werken met stilzwijgen voorbij gaan, ofschoon onder anderen de bas-reliefs boven de offerschalen wel waardig zijn, op nieuw de aandacht tot zich te trekken. Wij hebben eerst het geheel overzien, en daarna in bijzonderheden alles beschouwd, en wanneer wij nu nog eenmaal bij den ingang den blik terugslaan, hoedanig is dan de indruk, waarmede wij het bedehuis verlaten?

Men is vaak gewoon, de R. C. kerken meer te beschouwen als proeven van architectuur of als galerijen van kunst, maar als in strijd met het Protestantsche begrip van Godsvereering en leidende tot kunstvergoding door de overheersching der zinnelijkheid. Met pietistische gestrengheid worden beelden en schilderijen uit onze Protestantsche kerken geweerd en als gevaarlijk vermeden. Hoe? vraagt misschien menigeen, zou dan het Protestantsche gevoel aan die Frauenkirche, met hare marmerwerken, geen' aanstoot nemen, zou het daarin ooit, wat den indruk van het geheel betreft, voldoening kunnen vinden?

O! hij moet wel kleingeestig en onverstandig wezen, die dáár ergernis zamelt, waar alles zoo zeer strekt, om op het ware godsdienstige gevoel den diepsten indruk te maken. Wij zijn er verre af, dat wij begeeren zouden,

Digitized by Google

om onze eenvoudige kerkgebouwen met eene pracht en een' luister te versieren, waaraan de aanbidding in geest en waarheid geen behoefte kan hebben. Wij begeeren geen kruiswegen in de kerken, die het gevoel vaak meer pijnigen dan verheffen en menigmaal bespottingen van de kunst mogen heeten. Wij willen niets, dat het hart zou aftrekken van Hem, die alleen aanspraak op dat harte heeft! Maar, waar wij dit alles toegeven, daar vragen wij toch: heeft THORVALDSEN verkregen, wat hij wilde? Is de kerk, door hem versierd, geen Protestantsch heiligdom gebleven? Wij voor ons althans meenen op die vraag volmondig ja! te kunnen zeggen. Zelfs in de verte denkt niemand er aan, verder te gaan dan aanschouwing, er ligt in het geheel veel hartverheffends. Het opgeslagen woord getuigt, dat de geest der Evangelieprediking alléén aan het hier opgewekte gevoel van behoefte kan voldoen. Wij weten het niet beter uit te drukken dan door te zeggen: de rijkdom die in dit gebouw heerscht, is de majesteit van den eenvoud. Dat heldere licht, dat gemis van kleuren, die waardige gestalten vormen een geheel, dat bij elke beschrijving misschien niet geheel in zijne waarde gekend, maar toch bij aanschouwing gevoeld kan worden. En daarom, al zijn wij tevreden met onze eenvoudige bedehuizen, al verlangen wij vooral geene aangebragte sieraden, die slechts vertooning van kunst zijn, niemand breke den staf over mijn' wensch: dat menig Protestantsch kerkgebouw een geheel mogt vormen, als dat der Frauenkirche, gedenkteeken van het zuivere gevoel, de studie en de werkzaamheid van den edelen THORVALDSEN.

Digitized by Google

DUITSCHLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET BERGGEZIGT.

Voor de eerste maal in het leven bergen te zien, voor de eerste maal die golvende lijn te aanschouwen die zich afteekent tegen het luchtruim, voor de eerste maal die bergwereld te zien blaauwen in het verschiet, welk een onuitsprekelijk genot!

Ons goede, maar vlakke vaderland heeft ons van der jeugd af gewend aan onverstoorde vergezigten, waarover bergbewoners weder verbaasd worden. Geen wonder, dat de aanschouwing van een gebergte ons gemoed ontvonkt.

Daar ligt die wereld voor ons oog, met die blaauwe donkere tinten en met die ronde vormen en schoone buigingen. Alles is zoo zacht, zoo vriendelijk en zoo schoon! Niets anders dan genot, als men die tooverwereld binnen zal treden.

En gewis er is genot, onuitsprekelijk genot in het dwalen door een gebergte, met die verrassende vergezigten en stoute partijen. Maar dat die bergtogten zóó vermoeijend waren, de paden vaak zóó steil, de afgronden zóó gevaarlijk, en menig tooneel zóó woest, neen! dat kon men te voren niet denken of vermoeden.

Digitized by Google

Zoo, dacht ik, gaat het ook in het menschelijk leven. In onze jeugd ligt de nieuwe wereld onzer toekomst daar heerlijk voor ons.

De blaauwe bergen, waaraan alles even liefelijk en schoon schijnt te wezen, bieden het zinnebeeld aan van het rijke menschenleven, het werken en streven der volwassenen, zoo als zich dit spiegelt in het geestesoog der jeugd. Maar daarna, als de ure komt waarin men het maatschappelijk leven binnentreedt, daarna ziet men eerst wat de blaauwende bergen in hunnen kreits besloten hielden. Lijden en strijd, worsteling en afmatting vertoonen zich, de golvende lijnen spanden zich over huiveringwekkende steilten en afgronden uit.

Maar als men een hart heeft voor de schoonheid der natuur, klaagt men niet, en na volbragten togt is de geest verrijkt, men zou niets uit de herinnering willen missen. Men groet met weemoed straks de bergen, die zich al te snel aan het oog weêr onttrokken; en die een gemoed heeft, dat iets van het leven begrijpt, zal ook over het leven met zijn' strijd en zijne moeite niet klagen. Het droombeeld alleen is verdwenen; de rijkdom der werkelijkheid was geheel anders dan de voorstelling, maar toch van onschatbare waarde.

Digitized by Google

HET WEESHUIS TE HALLE.

AUGUST HERMAN FRANCKE.

Het weeshuis te Halle! Ik mag veronderstellen, dat dit voor niemand mijner lezers iets onbekends zal zijn. Die stichting, welke een FRANCKE tot roemvolle nagedachtenis, Halle ten zegen en het Protestantismus tot eere verstrekt, is teregt wijd vermaard geworden. Maar zoo men ook weet, dat die stichting van reusachtige grootte is, dat zij uit kleine beginselen is ontstaan, maar eene geregelde werking deed en blijft doen, toch acht ik het van belang, er de aandacht bij vernieuwing op te vestigen.

Het is echter mijn plan niet, eene beschrijving van de gebouwen te geven, met lengte-, breedte- en hoogte-maat, want wien het lust hieromtrent naauwkeurige kennis te verkrijgen, vindt bronnen in overvloed, waaraan hij zijnen dorst lesschen kan.

Mijn doel is eenvoudig, rekenschap te geven van den indruk, dien ik bij mijn bezoek aldaar mogt ontvangen, en alzoo bij de voorstelling van dat gewrocht des geloofs, mijne lezers op de kracht van dit uitnemend beginsel te wijzen.

Digitized by Google

Wie alleen schoone steden wil zien, stoome Halle gerustelijk voorbij, dat aan de Saale gelegen, met hoekige vormen en antieke gebouwen, een stratennet uitbreidt, waarin de naauwte met de onzindelijkheid wedijveren. Maar wie liefde heeft voor de wetenschap en een hart voor het christelijk leven, dringt door den bolster henen, om de kostelijke vrucht daar bewaard, hoog te leeren schatten.

Men zegt, dat deze stad haren naam ontleende aan de zoutbereiding; maar hoe dit zij, met het woord des Meesters voor den geest: »gij zijt het zout der aarde" wijzen wij op Halle, waar men de uitnemende kracht des Evangelies bewonderen kan.

Wij begeven ons door straten en stegen, naar eene der voorsteden (want Halle telt er vijf), en hebben spoedig de voorstad, Glaucha, gevonden. Wiens hart zou niet kloppen, als hij daar eensklaps die gebouwen mag zien, met straten doorsneden, en door groen omzoomd; die gebouwen, waarvan de steenen blijven spreken: dit is het, wat de wereld overwint, namelijk het geloof? En met eerbied denken wij aan den man, die de grondlegger, de werkmeester dezer stichtingen was. Maar vóór wij binnentreden, willen wij ons iets van dien man herinneren, opdat onze bewondering des te hooger stijge.

August herman francke werd in Maart 1663 te Lubeck geboren, en ontving zijne eerste opleiding te Gotha. Reeds in zijne vroege jeugd kon men vermoeden, dat hij een man van uitnemende bekwaamheid en beminnelijke hoedanigheden worden zou; en de godsdienstige ernst, het innige gemoedsleven deden hem vroeg tot de piëtis-

Digitized by Google

tische rigting overhellen. Een bewijs van zijne behoefte aan practische werkzaamheid openbaarde hij reeds, toen hij als docent te Leipzig werkzaam, de eenvoudige bijbelverklaring voor geleerden en ongeleerden hield. Welk een' opgang dit maakte, bewijst de krachtige tegenwerking zijner vijanden; want toen hij den bijbel tot leering en stichting gebruikte met gemoedelijke trouw en ernst, bleek het dat hij een vijand van het orthodoxisme was, en de kampvechters voor deze partij waren de vijanden van FRANCKE. Het werd hem daar bang, en de laster maakte zijn werk onvruchtbaar. Hij verliet de stad, en zwierf van plaats tot plaats; maar hoe ook bestreden, zijne leerredenen werden door velen gezocht en gewaardeerd, zelfs trok die gemoedelijke evangelische prediking vele Roomsch-katholieken aan. Ook van die zijde werd hem vervolging bereid, als of proselietenjagt zijne bedoeling ware. Doch werd hem ook het langer verblijf ontzegd, elders zocht men zijn bijzijn blijvend te genieten.

Het liefst verbond hij zich aan de jeugdige akademie te Halle, en in 1692 ontving hij niet slechts een' werkkring bij het hooger onderwijs, maar nam hij ook gaarne het herder- en leeraarsambt in de voorstad Glaucha op zich.

Nu opende zich een werkkring voor hem, zoo uitgebreid en zoo moeijelijk, dat ieder, die slechts op eigen kracht en wijsheid bouwde, vol vreeze zou zijn teruggedeinsd. Naauw had hij zich daar gevestigd, of de gemoedelijke, godvruchtige man zag bittere armoede, naast diepe onkunde en verbastering; hij zag eene gansch verwaarloosde schare, waarover hij tot herder gesteld was.

Maar in zijn hart woonde geloof, en het ware geloof is

Digitized by Google

vruchtbaar in goede werken. Nog kon hij de mate der ellende niet peilen, alle behoeften niet berekenen, maar zijn geloovig gemoed plaatste zich vóór zijne verstrooide kudde; hij sloeg het oog vertrouwend naar boven, en het geboorteuur der stichting had geslagen.

Wij schreven aan het hoofd dezer regelen, het Weeshuis te Halle, om den meest bekenden naam te behouden; doch een vlugtige blik op die gebouwen geslagen overtuigt ons al spoedig, dat veel meer dan een weeshuis binnen die muren besloten is.

Wij zullen dit straks ook zien, maar daarom verdient de stichting boven alles dien naam, omdat arme weezen de aanleiding tot de oprigting gaven. O! het was mij aandoenlijk, toen ik die welingerigte spijszaal van het weeshuis bezocht, een bord met brood, een glas met helder water van een der meisjes te mogen ontvangen, met de eenvoudige toespraak: »Mag ik u ook der weezen brood en water aanbieden?" En toen ik, van het een ander iets nuttigende, een gesprek aanknoopte met dat kind, en mij liet verhalen van levenswijs en onderrigt, hoe mij het harte warm klopte voor den man, wiens liefde des geloofs het eerst aan die plaats de weesjes in de armen sloot!

Ziet! het waren allereerst en allermeest de ouderloozen, waarop FRANCKE zijn medelijdend oog liet vallen; zij hadden immers boven allen ondersteuning en opvoeding van noode, en als zij aan zijne eenvoudige woning eene aalmoes vroegen, werd zijn hart met innerlijke ontferming bewogen.

Het was in zijne ziel, de geestelijke leidsman,

Digitized by Google

de verzorger en vader der weezen, der armen, der verwaarloosden van de voorstad Glaucha te worden. Maar de begeerte is niet genoeg, de wil niet voldoende, daar moeten ook middelen tot uitvoering wezen, en die middelen bezat FRANCKE niet, en de weg ter verkrijging dier middelen was voor hem niet effen en gebaand.

Wat hij besteden kon voor die talrijke, hulpbehoevende kudde, bestond in eene gift, aan zijne zorge toevertrouwd, die jaarlijks veertig gulden rente afwierp. Die jaarlijksche rente was het mostaardzaadje, dat FRANCKE in de voorstad wegborg, en ziet welk een boom het geworden is! De wasdom is van boven gekomen, het geloof is bekroond.

Veertig gulden in het jaar! Maar wat daarvan te doen? Het besluit werd opgevat: de meest hulpbehoevende wees moest worden opgezocht en opgevoed. Doch, nu de omstandigheden worden onderzocht en overwogen, vindt hij er vier, die niet langer buiten verzorging kunnen blijven. Zullen er drie worden weggezonden en wegkwijnen? Neen! in den naam des Heeren neemt FRANCKE ze allen op, want zegt hij: God zal mij niet in den nood laten, Hij zal mij medelijdende zielen doen ontmoeten.

En God beschaamde hem niet. Het getal der verpleegden neemt toe, maar niet minder de onderstand, dien hij ontvangen mag. Reeds begint hij de grondslagen van het weeshuis te leggen, waarin zij verzameld zullen worden, opdat zij niet meer in verschillende huizen besteed, maar onder bepaald toezigt gesteld mogen wezen.

Was dus zijn oog allereerst op de Weezen gevestigd, zijn blik reikt verder. Hij overziet de onkundige jeugd

Digitized by Google

der lagere standen; ook de gebrekkige opvoeding der hoogere ontging zijn oog niet. In zijn gemoed overtuigd, dat dit werk uit God is, en dat zijn Heer hem niet verlegen zal laten, legt hij telkens nieuwe grondslagen voor heilrijke inrigtingen. Zóó onwankelbaar vast werd zijn vertrouwen, dat hij vaak de werklieden aan den arbeid hield, ofschoon hij tegen den betaaldag geene gelden kon aanwijzen, verzekerd dat God weder uitkomst geven zou vóór dat die ure dáár was.

En kennelijke bewijzen der goddelijke zorge heeft hij mogen ontvangen. Personen, wier stand mij een waarborg voor de geloofwaardigheid was, verhaalden mij, dat de geloovige man dikwijls op ongedachte wijze ruime giften ontving, en dat hij op zekeren tijd, ten einde raad, daar de ure van afrekening naderde, en hij niets meer bezat, aan zijne woning een' brief ontving, waarin, met eene belangrijke som gelds, eene groete van zijne vrienden in Holland vervat was.

Maar het waren niet alléén giften waaruit deze gebouwen verrezen. Was FRANCKE de man des geloofs, die vast vertrouwde, dat God hem niet verlaten zou, hij was ook de man, die door gedurig nadenken hulpbronnen zocht voor zijne stichting.

Het waren geneesmiddelen voor het ligchaam, het was voedsel voor den geest, die gemeenschappelijk de pogingen van dien onvermoeiden menschenvriend schraagden. De vermaarde apotheek en de bekende boekhandel der stichting hebben schatten naar het weeshuis doen vloeijen.

Den hoofdingang binnentredende, vindt men de eerste ter linker-, den tweeden ter regter zijde. Aan de voor-

Digitized by Google

zijde ligt de breede straat, die van beide zijden de schoone inrigtingen doet aanschouwen.

Behalve het weeshuis voor kinderen van beiderlei geslacht, vindt men de verschillende scholen; als de lagere in vele klassen verdeeld, de latijnsche, en het paedagogium. Voegt men daarbij de gebouwen, die ingerigt zijn voor spijziging, reiniging, enz., de plaats van godsdienstige zamenkomst en de woningen voor opvoeders en regenten, dan valt het in het oog, dat deze stichting op zich zelve eene kleine stad schijnt.

Maar wij mogen het opschrift niet gedachteloos voorbij gaan; dat opschrift, hetwelk ons op de verspreiding des Evangelies wijst. Dáár werkte de man, die zich zoo innig aan FRANCKE verbond, de edele CANSTEIN, die zijne overtuiging aldus uitsprak: »den armen moet het Evangelie »verkondigd worden, en daarom moet de christelijke liefde »hun het bezit van een' bijbel, zoo gemakkelijk mogelijk »maken."

De druk, door hem gereed gemaakt, werd door tal van bijdragen weder gesteund, en nu zijn, sedert die eerste oplage, over de vier millioenen bijbels uit het weeshuis te Halle verspreid. Wat was op aarde toch zoo vruchtbaar als het geloof in de liefde werkende?

Zou het onze bevreemding wekken, dat vele aanzienlijken, die de godsdienstige opvoeding op hoogen prijs stelden, zeer begeerden hunne kinderen onder FRANCKE's leiding onderwezen te zien? Zijn naam toch leefde op veler tong; zijne rigting trok velen aan, en de onaanzienlijke voorstad Glaucha mogt straks kinderen van edele geboorte in haren kring ontvangen, om later weder de

Digitized by Google

bijdragen, giften en erfmakingen van de dankbare leerlingen te verkrijgen.

Welk een aantal weezen werd sedert de vestiging verpleegd en tot nuttige leden der maatschappij gevormd! Hoe vele leerlingen werden dáár onderwezen, en ontvangen nog steeds onderwijs! Voor duizenden was FRANCKE ten zegen. Zoo lang hij leefde, zocht hij de gansche stichting met zijnen geest te bezielen, of liever, wenschte hij allen in eenen evangelischen dampkring te doen ademen. Voortgaande in zelfstandig onderzoek, zocht hij allen de waarheid te doen kennen en liefhebben, en tot een leven te leiden, dat waarlijk godvruchtig was. Sedert heeft de stichting ook dagen gekend, waarin eene andere rigting zich van haar trachtte meester te maken; maar naar men getuigde, bleef de geest des Evangelies overwinnen.

En na het bezoek der gebouwen, plaatsen wij ons nu voor dat waardige en schoone standbeeld, door den dankbaren nazaat opgerigt. Daar staat hij, in slepend gewaad, die dienstknecht van CHRISTUS, met een weesje ter regter- en ter linkerzijde. Zijne hand rust zegenend op de ouderlooze, en terwijl de andere verweesde opziet naar hem, wijst zijn vinger ten hemel, van waar de hulpe komen moet.

Hij geloofde in God.

Zietdaar het eenige schrift, gebeiteld ter eere van dien man. Hij geloofde in God, dat was zijne levensgeschiedenis, mag het zijne blijvende lofspraak niet heeten?

In vertrouwen is hij begonnen, en God wrocht mede; in vertrouwen ging hij voort, en God beschaamde hem

Digitized by Google

nooit; in vertrouwen voleindigde hij, en wij zien van de beeldtenis op naar den hemel, waar de edele de kroon des geloofs zal hebben ontvangen.

Wel had hij ook zijne gebreken. Zijn ijver ging soms te verre; dan laadde hij vijandschap op zijn hoofd; maar FRANCKE is ons ook geen heilige, maar een man des geloofs, wiens vruchtbaar leven ons tot nadenken, tot navolgen roept.

Wat hij gedaan had, dat was door het geloof, uit den drang des geloofs, door de kracht des geloofs verrigt. Zijn geloof was levend, daarom droeg het vruchten der christelijke liefde. Zijn geloof was redelijk, daarom zocht hij naar middelen, waarop hij Gods zegen kon wachten. Zijn geloof was onwankelbaar, daarom vertrouwde hij op de uitkomst, ook als zijn oog geen lichtpunt zag. Edele man! Toonbeeld van een Christen, die lief heeft; die door het evangelisch licht bestraald, in evangelischen geest heeft gearbeid, gij zijt ons een Apostel des christelijken levens.

»God heeft mij van dag tot dag het brood toegebrokkeld," was zijne taal geweest, maar hoe ruim had hij van die brokskens weêr uitgedeeld; naar het apostolisch woord zocht hij zich zelven niet, maar wat eens anderen was.

En plaatsen wij nu de voorstad Glaucha van voorheen voor het oog onzer verbeelding, zien wij dan wat er van haar geworden is, welk een verschil!

Eens waren daar armoedige kluizen, in wier midden onderscheidene kroegen de verbastering hand over hand deden toenemen. Eene onkundige, onzedelijke, verwaarloosde bevolking bewoonde die armzalige verblijven, een tooneel van ellende werd daar aanschouwd.

Digitized by Google

En thans bevat diezelfde voorstad dat breede vierkant van gebouwen, waaruit de adem des christelijken levens u tegenwaait; die stichtingen, welke zoo uitnemend op de omgeving werkten, en ten zegen waren voor hen, wier aantal en namen den Heere bekend zijn.

Niet door kracht, noch door geweld, maar door mijn' geest zal het geschieden, spreekt de Heer. En als wij, bij de weldadige christelijke inrigtingen in ons midden, het oog vestigen op de reusachtige stichtingen te Halle; als wij daarbij bedenken, dat geen loonbejag of werkheiligheid de steenen heeft aangedragen, dan hebben wij het Protestantisme lief, dat uit aandrang der broedermin, door het beginsel des geloofs en met het licht des Evangelies zulke gedenkzuilen heeft gesticht: treffende openbaring des christelijken levens.

Digitized by Google

HET HARZGEBERGTE.

De Brocken.

Daar rijst de trotsche berg, in stille majesteit,
En heeft in breeden plooi, zijn' mantel uitgespreid.
Nog is een nevelfloers rondom zijn' kruin geweven,
De wolken blijven kalm langs zijnen schedel zweven.
Gegroet, o, forsche reus! O, kunstwerk van graniet!
Wie staat niet diep geroerd, als hij die grootheid ziet?

Drie duizend voeten hoog beurt gij uw schoudren op;
En zesmaal honderd voet, nog tot uw' hoogsten top.
Zoo staat gij daar alléén, als koning van de bergen;
Gij blijft der eeuwen lof en heur bewondering vergen,
Ja! Wat het Harzgebergt' ook groots en schoons vertoon,
U, Brocken! noemt de Harz, zijn sieraad en zijn kroon.

Maar, als de reiziger u slechts van verre ziet,
Dan kent hij uwen glans, uw volle grootheid niet.
Wel doet ge ons op uw' weg vermoeid, aamechtig hijgen,
Doch schenkt weêr rijk'lijk loon, aan wie uw kruin bestijgen.
En 'k weet, dat op deez' aard hij 't meest voldoening vindt,
Die tot zijn spreuke kiest: „volharding overwint!"

Digitized by Google

Daar vangt de bergweg aan, zich slingrend aan den rand,
Of kronklend langs dien rug, met statig hout beplant.
Wel zijn wij Harzburg slechts zoo even uitgetreden,
Maar 't dal verkleint zich reeds in zijn bekoorlijkheden.
Het wordt maar kinderspel, wat dáár ons oog aanschouwt;
Doch, vóór ons, schijnt een stad der reuzen opgebouwd.

Al steiler wordt het pad, en woester wordt het oord,
Waarin men slechts 't geluid van zijnen voetstap hoort.
De stad, het dal, het woud zijn uit ons oog verdwenen;
Wij zien de rotsen slechts, geworpen om ons henen;
Maar eensklaps dringt een stroom met dreunend golfgeklots,
Zich schuimend langs het pad, en beukt op rots bij rots.

O! wilt gij wond'ren zien, de wond'ren der natuur,
Betreedt dit eenzaam oord, in 't stille morgenuur!
Zie! 't zonlicht werpt zijn goud op 't witte schuim der stroomen,
Of dartelt over 't groen en door het loof der boomen.
Wat woeste eenzaamheid, wat stilte om u heen!
Gij spelt geen' and'ren naam, dan dien van God, alléén.

Snel daalt het bergpad af, maar steiler rijst het weêr,
Het landlijk Molckenhaus zinkt in de diepte neêr.
En woester wordt de weg, en steiler zijn de wanden,
Maar 't is geen bouwkunst hier, geen werk van menschenhanden,
't Zijn templen der natuur, door zonnegloed bestraald,
Zoo als geen kunstpenseel ze ooit heeft afgemaald.

Beschouw die wonderheên, voor 't oog ten toon gespreid.
Wat reuzenhand heeft hier die rotsen geplaveid?
Dát wondre zamenstel gaat mijn begrip te boven!
Wie heeft die rotsen ginds, zóó op elkaâr geschoven?
Hoe statig dringt die muur als door den afgrond heen!
Geen menschenvoet mogt ooit dien reuzentop betreên.

Digitized by Google

Ginds schijnt een ridderslot in puin te zijn vergaan,
Slechts bleef nog, hier en daar, een enkle pijler staan.
Zijn dat de ruïnen hier van lang verwoeste dorpen?
Millioenen steenen toch zijn woest dooréengeworpen.
Vergeefs zoek ik in 't rond naar zacht en mollig groen,
Ik vind slechts wit graniet, in allerlei fatsoen.

Die laatste glooijing nog! Daar zijn wij aan den top,
Hij hief voor weinig tijds den nevelsluijer op.
Ontzag'lijk vergezigt! Versterkt u thans mijn oogen!
Wie ziet die heerlijkheid, en blijft hier onbewogen?
O! gastvrij Brockenhuis! ik hoor uw noodiging,
Ik bid u, stoor mij niet, ik ben bewondering!

Mijn oog dwaalt in het rond, maar ziet geen einde meer.
De bergen rijzen, en de hemel buigt zich neêr.
Het zonlicht werpt zijn goud, zijn' gloed, naar alle kanten,
Bezaait het wit graniet met duizend diamanten.
Wat éénig vergezigt is aan den blik gegund!
Meet vijftig mijlen hier, als gij ze meten kunt!

Wat werd in vroeger' tijd, veel van dit oord verhaald!
Hoe werd toen elk verhaal met druppelen zweets betaald!
(Het was in d' ouden tijd, nog in de eeuw van ijzer,
In deez' verlichte eeuw zijn wis de menschen wijzer!)
Wie toen in 't avonduur, van u, o Bloksberg! sprak,
Leî elk het zwijgen op, geen die de stilte brak.

Of was 't niet elk bekend? Dáár brandde in 't nachtelijk uur,
In blaauwen zwavelgloed 't gevreesde heksenvuur.
Dáár kwam te middernacht het helsch gebroed te zamen,
Om tegen 's landmans deugd een' toeleg te beramen.
Dan werd het heksenkruid gevlochten tot een' krans,
En tot het morgenrood verlengde men den dans.

Digitized by Google

Wie zou in 't nachtlijk uur die danszaal ooit betreên?
Daar staat de duivels-stoel, die vreemd behouwen steen.
Ginds ruischt de heksenbron, om 's wandlaars dorst te lesschen,
En 't oog ontwaart alom de vreemde heksenbessen.
Het waschvat staat gevuld met water tot den rand,
En toch, wie waagde 't werk? Geen zwakke menschenhand.

En zag men dan 't graniet, zoo in het rond verdeeld,
Daar hadden in den nacht, de duivlen meê gespeeld.
Wel kon geen paardenkracht die reuzenkeijen wenden,
Maar dat was kinderspel voor deze heksenbenden.
Zij grepen brokken op, van meer dan duizend pond,
Geworpen door de lucht, of rollend langs den grond.

Ja! ieder had er vaak veel zonderlings aanschouwd.
En in den Walpurgsnacht (1) was 't daar wel 't minst vertrouwd.
Dan zou, van killen schrik, het haar te berge rijzen;
't Verhaal, 't verhaal alléén, was reeds om van te ijzen!
Wel was de ridderstoet getooid in stalen dosch,
Maar wie, wie drong er dan door 't donkre Brockenbosch?

O, Brocken! trotsche berg! Gij, hemelhooge rots!
Getuige van de magt en van de grootheid Gods,
Gaaft gij eens ruime stof aan kranke geestesvlagen?
Moest men u tot een oord van spokerij verlagen,
Bevolken, met een heir van geesten, groot en klein,
Moest gij, de heksenberg, der duivlen woonplaats zijn?

Ik weet het, nimmer zijn uw raads'len opgelost.
Uw vraagstuk heeft, o berg! veel onderzoeks gekost.
Men tracht en zoekt nog steeds uw wording te verklaren,
Nog blijft men vaak verbaasd op uwe vorming staren.

---

(1) Van 30 April op 1 Mei, een nacht, berucht door de heksenvaart.

Digitized by Google

Men ziet het zonderling, het treffend schouwspel aan;
Men peinst, men overdenkt, en zwijgend blijft men staan.

O, Brocken! grijze reus! ik weet niets van uw lot,
Maar gij verkondigt mij de grootheid van mijn God.
Hij, die zijn schittrend ijs daar henen werpt als stukken,
Hij kon het wit graniet uit 's afgronds kolken rukken,
En driemaal duizend voet verheffen in de lucht.
Ja, God! oneindig God! uw naam is hier geducht.

Gij! zijt het, Gij alléén! die zijt en eeuwig waart,
Uit U alléén de pracht en heerlijkheid der aard.
Gij leefdet, eer èn berg, èn rots geboren waren,
Gij grondet voor deez' aard, die vaste steunpilaren.
Gegroet dan, trotsche berg! gegroet, o vaste rots!
Gedenkzuil van de magt en van de grootheid Gods!

Spreek, trotsch gevaarte! spreek, wat heeft uw oog aanschouwd,
Sinds u de Hemelheer zoo prachtig heeft volbouwd.?
Gij heft uw' breeden top, tot in den damp der wolken,
Gij ziet aan uwen voet het wemelen der volken.
Ja! hoeveel eeuwen ook als nevelen zijn vergaan,
Gij blijft met fiere kruin hier onbeweeglijk staan.

Maar ach! wat is de mensch, bij al uw woest graniet?
Men merkt den wandelaar op uwe zijden niet,
Die door uw steenwoestijn, zijn eigen weg moet kiezen,
Vol vreeze, dat hij soms zijn gidsen zal verliezen.
Ach! wat, wat is de mensch, al is hij vorst en heer,
Bij u, o steenkolos?... Een stofje — en niets meer.

Maar neen! ik voel mij mensch, ook op den Brockentop,
Ik hef blijmoedig 't oog naar mijnen Schepper op.
Hij heeft het stof der aard, de bergen zelfs gewogen,
Maar vestigt ook op mij, zijn' trouwe vaderoogen.

Digitized by Google

In Hem verheugt zich 't hart, bij zooveel rijk genot,
Hij kent ons levenspad en heel ons levenslot.

Ontplooi, o berg! uw pracht en blijf nog eeuwen staan,
Eens zal uw majesteit, uw trotsche glans vergaan.
Ik weet niet welk een kracht dit praalgebouw zal sloopen,
Maar 'k vrees die magten niet, de mensch blijft biddend hopen.
Voor hem een toekomst nog, God schenkt hem de eerepalm,
Zelfs op der bergen kruin zingt hij een' zegepsalm.

Wie de Brocken bezocht, heeft bij de lezing dezer dichtregelen geene verklaring noodig, en het is ook van algemeene bekendheid, dat de Brocken, of Bloksberg, in vroeger' tijd door de verbeelding bevolkt werd met duistere magten en woeste luchtgeesten, zoo gevreesd door het bijgeloof. GÖTHE's FAUST vermeldt allerlei heksentooneelen op dezen bergtop, en de zonderlinge granietformaties gaven aanleiding tot benamingen, nog heden ten dage herhaald, en door mij aangeduid.

De heksenbron ontspringt op den top, geeft helder water en in genoegzame hoeveelheid voor de bewoners van het Brockenhuis en de kudden. Het heksenkruid is de Brocken-anemone, een fraai gepluimd gewas, onder den naam van heksenbessen bekend, en groeijende tusschen het mos en het schrale kreupelhout. Als men (gelijk ik het geluk had) op den top helder weder heeft, is de omgeving gelijk aan eene reusachtige landkaart. Het vergezigt is prachtig. Men ziet de graafschappen Stolberg en Mansveld, de vorstendommen Blankenburg, Halberstadt en Anhalt, een deel van Schwarzburg en Hessen en de bergen van de verwijderde streken. Men onderscheidt den Inselberg, den Rammberg bij Quedlinburg, den Petersberg bij Halle, de Wilhelmshöhe bij Cassel; de steden Halberstadt, Maagdenburg, Quedlinburg, Blankenburg, Elbingerode, enz. enz., terwijl de Elbe als een zilver lint door de vlakte kronkelt.

Om het panorama goed te genieten, beklimt men den toren, waardoor de oneffenheden van den bergtop (die een half uur in omvang is) niet meer hinderen, en men naar alle zijden ongehinderd het oog kan wenden.

Digitized by Google

LEIPZIG.

TWEE MOMUMENTEN.

Leipzig is eene fraaije stad, wij zouden het bijna 't Parijs van Duitschland noemen. Ruime straten, luchtige pleinen, schoone gebouwen en een groene krans van liefelijke wandeldreven. Leipzig en Dresden zijn een paar steden, niet zoo groot om ons te overweldigen, en toch groot genoeg om er belangrijke dagen in door te brengen, zij bezitten beiden veel opwekkends en velerlei, om het verblijf te veraangenamen. Klassiek is de grond van Leipzig. In het gezigt dier stad is een beslissende strijd gestreden, waarop eens de oogen van geheel Europa gevestigd waren. Wiens hart wordt niet bezield als hij het slagveld aanschouwt, nu wel bedekt met golvend graan, maar inderdaad een breede Godsakker, waar duizenden zijn gevallen voor de zaak van vrijheid en onafhankelijkheid.

Maar de stad zelve biedt ook herinneringen aan, herinneringen ontleend aan een ander gebied, aan het rijk des geestes. In den grooten strijd voor godsdienstige vrijheid ontsloot ook Leipzig eene kampplaats, en

Digitized by Google

twee gebouwen in de stad staan daar als monumenten, getuigende van strijd en zegepraal. Het is opmerkelijk hoe krachtig gebouwen tot ons spreken, als de historie hun eene stem heeft gegeven. Ik herinner mij nog hoe de Wartburg in Thüringen mij zóóveel te zeggen en te herinneren had, dat ik maar noode kon scheiden van dien eerwaardigen oude, wien men bezig was een nieuw kleed te vervaardigen, dat (hoe schoon ook op zich zelf) toch voor het oude moest onderdoen.

Ook Leipzig heeft gebouwen, waar men eene stem der geschiedenis verneemt, wel waardig met aandacht vernomen te worden, terwijl men veel stof tot nadenken ontvangt.

Zijt gij bij de Rossplatz gekomen, waar THAER's monument wordt gevonden, en ligt de Königsplatz voor u, met het gedenkteeken van koning FRIEDRICH AUGUST I, dan ziet gij op de Peterspoort, en ten westen verheft zich boven de wandeldreven de oude en eerwaardige Pleissenburg. Dit gothische gebouw, in de nieuwere geschiedenis vermaard, wegens den strijd onder zijne wallen beslecht, zag drie eeuwen vroeger een' strijd binnen zijne muren, een' strijd van bijna 20 dagen, gevoerd over de waarheid des levens. Het is de 27ste Junij 1519. De straten van Leipzig zijn met digte menschenmassa's bedekt, want de stad is tot eene zeer merkwaardige bijeenkomst gekozen. Daar trekt op het bestemde uur een plegtige optogt door de straten. Hertogen, graven en ridders, een schitterende stoet, op fiere rossen gezeten, openen den trein. Dan verschijnen de godgeleerden, in het achtbare kleed en eene breede schare heeft zich aan den stoet aangesloten. Zoo bereikt men de Thomaskerk,

Digitized by Google

en na de godsdienstoefening vereenigt zich de gansche schitterende schare, in de ridderzaal van den Pleissenburg. Twee spreekgestoelten zijn in die zaal aangebragt, en alles duidt aan, dat hier een hoogst gewigtig gesprek zal gevoerd worden; reeds leest men de regelen voor, waaraan de partijen zich zullen moeten houden. Maar wie zijn het dan, die hier, ten aanhoore van allen, te zamen zullen redetwisten? LUTHER zal staan tegenover Dr. ECK van Ingolstad; de strijd der Hervorming riep die kampvechters hier. De Augustijner-monnik heeft, door de waarheid getroffen, den moed gehad, Rome's oppermagt aan te tasten, en de schandelijke misbruiken, in de kerk geduld en zelfs voorgestaan, ten toon te stellen. Hij heeft zijne stellingen tegen den aflaat aangeplakt, en zij zijn heinde en verre verspreid, terwijl allerwege het oog op den monnik is gevestigd, die zoo iets durft te wagen. LUTHER is ook reeds naar Augsburg gereisd, om zich dáár voor den kardinaal CAJETANUS te verantwoorden, en door de woeligheid zijner vijanden werd een mondgesprek te Leipzig voorbereid.

Dr. JOHANNES ECK, een scherpzinnig en geleerd man, wenschte zeer den monnik tot zwijgen te brengen; en, zou hij in den aanvang den strijd wagen met CARLSTADT, LUTHERS ambtgenoot en vurig vereerder, het was hem goed, dat hertog GEORGE eindelijk er in bewilligde, dat ook LUTHER als kampvechter tegenover hem mogt staan. Nu is de lang verbeide ure dáár. In de rijke zaal van den Pleissenburg zal de strijd over het levensbeginsel der kerk worden gevoerd.

Het is ons doel niet, een breed verslag van het ge-

Digitized by Google

voerde gesprek te geven, zooals ons dit werd bewaard. Hoofdzakelijk gold het de strijdvraag over de oppermagt van den Paus, toen LUTHER zelf het spreekgestoelte betrad, waarop CARLSTADT, tot den 4den Julij, zijne zaak tegenover ECK had bepleit.

Met warmte werd er gestreden, want stond LUTHER vast op den bodem der Schrift, ECK zocht door fijn gesponnen' redenering zijnen vijand te vangen. Met mannelijk krachtige taal sprak LUTHER; sterk in zijne overtuiging, deed hij soms woorden hooren, die de gansche vergadering ontroerden, zoodat hertog GEORGE eens opstond, met den uitroep: »dat gaat te ver, al te ver!!"

Het was een strijd, maar strijdende moest men scheiden. Van beide zijden had men veel gesproken; beide partijen waanden overwinnaars te zijn, en voor vele getuigen was over het levensbeginsel der kerk geredetwist; maar voor de zaak der Hervorming scheen geen voet gronds gewonnen.

Doch hoe weinig vruchtbaar de strijd ook schijnen mogt voor de wereld, er was goed zaad geworpen in de verborgenheid van het hart, en de tijd zou van de ontkieming getuigen. Daarom blijft de Pleissenburg een gedenkwaardig monument voor Protestanten. De vrijheid van het geweten is ook dáár bevochten, en LUTHERS naam blijft er onafscheidelijk aan verbonden. Zoo staat die burgt voor ons oog als een kostbaar gedenkteeken, waarvan de steenen nog getuigen: Protestanten! de vrijheid van het geweten heeft uren van bangen strijd gekost; waardeert uwe voorregten, en houdt wat gij hebt, opdat niemand u de kroone ontroove.

Vijf en twintig jaren zijn voorbijgegaan. Jaren, rijk

Digitized by Google

aan gebeurtenissen; jaren die in het geheugen van alle Protestanten bewaard moeten blijven.

Even als van de toppen der bergen de sneeuwvlok zich losmaakt, en door gedurige nieuwe verbindingen in zijnen val tot eene reusachtige massa geworden, als lawine nederstort, om straks door de zonnewarmte ontbonden, in beeken uit te vloeijen; even als deze al verder en verder dalen, tot waar de bergstroom zich met majesteit een' weg baant door de rotsen, en de spleten, en de scheuren, en voortbruist met statigen gang, om zegen te verspreiden over beemden en velden, tot zelfs in de verst verwijderde landen, – zoo was het geweest met de zaak der Hervorming. De stem uit Wittenberg, de stem van den eenvoudigen monnik, had weêrklank gevonden in veler hart, en mogt de strijd op den Pleissenburg voor de wereld van geene zegepraal getuigd hebben, diep was de indruk geweest, op veler gemoed daardoor te weeg gebragt.

Niet slechts gevoelden mannen als CELLARIUS en CRUCIGER zich door de zaak der Hervorming aangetrokken; niet slechts klopte een vorstenhart voor den stoutmoedigen kampvechter der waarheid; maar zelfs in Boheme werd het verslag van dien strijd het middel om de kwijnende krachten te schragen van hen, die den grooten voorlooper der Hervorming, den edelen martelaar HUSS, hoog bleven vereeren.

En wat wij vooral niet mogen vergeten, aan LUTHERS zijde was de edele PHILIPPUS MELANHTON geleid, wiens geleerde en zachtaardige omgang den voortvarenden hervormer ten zegen mogt gedijen.

Digitized by Google

Ziet! hoe langer hoe meer bleek het, dat de zaak der Hervorming niet uit de menschen, maar van God was. Hetzij dat wij den onverschrokken strijder voor de waarheid de pauselijke bul zien verbranden (10 Dec. 1520); of hem op den rijksdag te Worms (in 1521) aanschouwen, waar hij voor den jeugdigen keizer en de rijksgrooten de waarheid plegtig beleed; of hem volgen, toen hij op den Wartburg het reusachtige werk der bijbelvertaling ging aanvangen; wij rigten het oog met eerbied op den man des geloofs, zoo sterk door de waarheid. En dat God met hem was, dat de Heer der kerk zijne pogingen zegende, mogt hij vooral ondervinden, toen op den 25sten Junij 1530, bij den rijksdag te Augsburg, door KAREL V uitgeschreven, de gewigtige evangelische belijdenis plegtig voorgelezen, en daarna den keizer overhandigd werd.

Onuitsprekelijk was de indruk geweest, door die belijdenis teweeggebragt. Het licht des Evangelies werd gezocht, ontvangen en op hoogen prijs gesteld; vorstendommen en koningrijken traden tot de Hervorming toe; een nieuwe dag verscheen, en als gedenkteeken van den nieuwen dageraad verheft zich de Paulinerkirche te Leipzig, want op den 25sten Mei 1544 mogt LUTHER daarin het Evangelie prediken, en was het voor hem bewaard, die kerk tot eene evangelische te wijden.

Hoe? zouden wij dien dag niet een' dag van zegepraal mogen noemen? Dáár stond hij op den kansel in diezelfde stad, waar men hem verguisd had, waarin hij als ketter, slechts onder vrijgeleide had mogen binnentreden. O! wat er al in de ziel des grooten Hervormers moest opkomen, toen zijne stem (de stem des Evangelies) klonk

Digitized by Google

door de gewelven, en dat niet als die des roependen in de woestijn, maar met belangstelling gehoord, gehoord door de talrijke schare, vereenigd in de belijdenis der waarheid, in de gemeenschap des geestes!

Had hij daar ginds op den Pleissenburg de oppermagt van den paus bestreden, hier mogt hij het luide verkondigen: één is uw meester, en gij zijt allen broeders! CHRISTUS zal heerschen, tot hij al zijne vijanden overwonnen zal hebben! Had hij ginds bewezen, dat het fundament der kerke JEZUS CHRISTUS was, op dien grondslag mogt hij nu de evangelische gemeente wijzen, een' grondslag, die niet wankelen of wijken zou.

Had hij ginds aflaat en vagevuur verworpen, nu mogt hij prediken, dat de mensch alléén geregtvaardigd wordt door het geloof, en dat de geloovige, door CHRISTUS in hope zalig geworden, opziet naar het vaderland. Ja! wij stellen ons voor, dat die dag door hem in Leipzig gevierd, rijk was aan hartverheffende aandoeningen.

In diezelfde stad had de haat tegen zijnen persoon zich geweldig geopenbaard. De geschiedenis zegt ons, dat toen hij in 1519 eene der kerken bezocht, de monniken terstond de vlugt namen, het sacrement des altaars verborgen, en al het heilige wegsloten, opdat het zelfs niet door den blik des gehaten verontreinigd mogt worden. O! dat moest hem zwaar vallen, die zich bovenal hierin oefende, dat hij eene onergerlijke conscientie mogt hebben voor God en de menschen. Er waren bange dagen van strijd geweest.

En nu, zijn levensavond was daar, maar gekroond door Gods goedheid, gekenmerkt door de zegepraal der

Digitized by Google

waarheid. De schoone kerk, aan de Akademie verbonden, een gebouw uit de dertiende eeuw, was vernieuwd en verfraaid, en LUTHER zou de inwijdingsrede houden.

Ziedaar de evangelische zegepraal. LUTHER had in Leipzig hoon, en spot, en haat ondervonden, nu kwam hij met den vollen zegen des Evangelies. En wel verre, dat zijn mond den vijand vloeken of verdoemen zou, werd door dien mond een gebouw der onderlinge zamenkomst geheiligd tot een huis des gebeds, waarin het Evangelie des vredes verkondigd zou worden.

Zou de vereeniging van die twee namen, Pleissenburg en Paulinerkirche te Leipzig, ons niet treffen? Strijd en zegepraal worden ons gepredikt, een strijd voor de waarheid, eene zege der liefde. Bange dagen heeft de groote hervormer doorleefd, de Pleissenburg heeft veel verschrikkends voor hem gehad, maar hij heeft moedig volgehouden. De dag van zegepraal, de dag der wrake is daar, maar welk eene wrake? De openlijke verkondiging van het Evangelie des vredes — de wraak der liefde!

Leipzig blijve in de geschiedboeken vermeld als eene stad, merkwaardig in den grooten wereldstrijd, door den veldslag, schier onder de poorten en wallen voleindigd; datzelfde Leipzig blijft ook in de geschiedenis van den strijd voor godsdienstvrijheid merkwaardig. De golvende velden blijven verkondigen: de onafhankelijkheid is hier herwonnen; maar ook gebouwen in de stad getuigen: wij kunnen van de zege der evangelische vrijheid gewagen.

Digitized by Google

DE STEM DER NATUUR.

George sand legt (in Mad^e. La Quintinie) aan emile deze woorden in den mond: »Ik stond daar gansch en »al vervuld met dat onmetelijk gevoel van liefde, het»welk de geheele natuur met een oneindig verlangen »bezielt." Emile stond bij het spreken dezer woorden op de helling van eenen schoonen berg, en de pracht van die omgeving vervulde zijne geheele ziel met dit verheven gevoel. Deze gedachte is waar en schoon. De heerlijkheid rondom ons uitgespreid mag door den mensch niet worden beschouwd als een kabinet van zeldzaamheden en kostbare juweelen, waarvan de natuur de eenige bezitster is, waarin zij ons slechts enkele blikken vergunt. Neen! de pracht der natuurtafereelen moet ons hart met een onmetelijk gevoel van liefde vervullen, dit is het antwoord der ziele op de stem der natuur.

Duitschlands groote dichter friedrich von schiller stortte in zijn voortreffelijk lied, de goden van Griekenland, de volheid zijner smarte uit over de prozaïsche natuurbe-

Digitized by Google

schouwing zijner eeuw, zoo geheel in strijd met het aesthetisch religieuse gevoel van den voortijd. In tal van voorbeelden wijst de dichter het verschil aan, tusschen de tooverachtige omgeving van vorige tijden en de naakte waarheid, die men heden aanschouwt, en alleen aanschouwen wil. Als het zonlicht de velden bestraalt, dan wijst men thans slechts op dien grooten vuurbol, die heinde en ver het licht uitzendt. Men ziet stroomen en bergen, boomen en velden, en wil van geene andere opvatting hooren.

Hoe gansch anders was dat in vroegere dagen, te midden van Griekenlands rijke natuur. Daar schitterde ook het licht des daags, maar men sprak van den gulden zonnewagen door Phoebus bestuurd, die met statigen gang zijne baan door het hemelruim koos. Men zag de wouden, en beken, en stroomen bevolkt door Nymfen en Najaden, en de bezielde natuur vlocht een' band tusschen menschen en goden. Toen ging er eene stem op uit de meiren en uit de gaarden, de gratiën betooverden de zinnen, en kluisterden het hart. O! hoe zoet was het voor den mensch aan dien betooverenden leiband voort te treden, en zich te bewegen in eene natuur, die niet slechts tot de zinnen, maar ook tot het diepe gevoel des harten mogt spreken. Er was eene levensvolheid alom, alles werd der ziele nader gebragt, want de natuur was bezield.

En nu, al dat schoone, dat liefelijke, dat aantrekkelijke, dat poëtische in de natuur, is verdwenen. Dit alles is ons ontroofd, sinds Griekenlands goden zijn onttroond en verbannen. Al dat aesthetische en religieuse,

Digitized by Google

alle kleuren en levenstoonen hebben zij met zich weggevoerd. Daarom klaagt de dichter, en hij stort zijn gevoel ten slotte in deze woorden uit:

Schoone wereld! waar zijt gij gebleven?
  Bloeitijd der natuur, keer weder, keer!
Ach! nog moogt ge in 't rijk der lied'ren leven,
  Maar geen ander aanzijn rest u meer.
Uitgestorven, treuren de landsdouwen,
  En geen Godheid toont zich voor mijn oog,
'k Mag de donkre schaduw slechts aanschouwen,
  Waar het levend beeld me ontvloog.

Maar wat is er wel van die klagt des dichters, wat zullen wij daarvan zeggen? O! wel weet hij door die schoone woorden een zeker heimwee naar het verledene op te wekken, wel zou hij bijna ons oog vol weemoed rigten naar dien poëtischen voortijd, naar Griekenland, met den wensch: Och! dat ook ik de wereld zóó gekend had, bezield door zooveel goddelijks! Zoolang wij die roerende en schoone regelen lezen, zijn wij als onder de magt des dichters, en voert hij ons midden in het feeënland, om ons te doen zien, hoe schoon het daar is.

Doch als het boek is gesloten, en de idée des dichters overwogen wordt, zullen wij dan nog klagen met hem? Ook onze grieven uitspreken tegen het Christendom, waardoor alle natuurbeschouwing zoo naakt, zoo koud, zoo prozaïsch is geworden? Is het waarheid, dat de Christen alleen boomen, en beken, en velden ziet, omdat Nymf noch Najade zich meer plaatst voor het oog der verbeelding, omdat wij Philomele's stem niet meer hoo-

Digitized by Google

ren, als de nachtegaal ons verrukt en Iris niet zien, als de regenboog hare lichtguirlande weeft in de wolken? Is de natuur daarom onbezield, en moeten wij klagend getuigen, dat het goddelijk leven verdwenen is?

Met al onze innige hoogachting en liefde voor dien edelen dichter, achten wij dit besluit zeer eenzijdig, en uit volle overtuiging meenen wij te mogen verklaren, dat het christendom ons tot eene natuurbeschouwing leidt, die oneindig ver van dat prozaïsche verwijderd is. Het christendom toch, vijandig tegenover alle natuurvergoding, leert in de natuur de heerlijke openbaring van God te aanschouwen. Het schepsel leeft, beweegt zich, en is in God; Hij vervult hemel en aarde. Het christendom verwerpt de gansche fabelleer der oudheid, maar de grond-idee wordt op verhevene en heerlijke wijze uitgewerkt. Zonder de Godheid te vereenzelvigen met de wereld, beschouwt de Christen het goddelijk wezen niet afgescheiden van de stoffelijke wereld, maar alles bezielende door zijnen adem, door zijne kracht, door zijnen geest. Het godsbegrip des Christens is van overwegenden invloed op zijne natuurbeschouwing; en de God des Evangelies, de Vader door Christus geopenbaard, is niet verre: te midden der natuur wandelen wij te midden van Gods openbaring. Wanneer nu de mensch, levende onder het Evangelie, in de natuur alleen boomen ziet, en bergen, en rivieren, dan is dat niet aan zijne godsdienst, maar aan zijn onontwikkeld aesthetisch religieus gevoel te wijten. Zulk een mensch is gelijk aan een' reiziger, die op zijnen togt paleizen bezoekt, en zalen doorwandelt, hem vreemd en onbekend, met sieraden

Digitized by Google

opgevuld, die hij verbaasd aanschouwt, maar waaruit hij even rijk vertrekt, als hij er in kwam.

Doch het beeld des Christens is dat van den zoon, die in het vaderlijk huis zich beweegt, 's vaders rijkdom overal ziet, 's vaders geest in alles ontwaart, en zich als zoon van dien vader gelukkig gevoelt. Hoe? Het zou eene prozaïsche natuur zijn, die den Christen omgeeft, eene natuur, die hem met kille waarheid zou ontmoeten, om zijn gemoed koud als ijs te laten? Maar leest hij dan niet in vonkelend sterrenschrift, 's Vaders naam aan den hemelboog? Als zijn voet de bergen betreedt, is er dan niet een onuitsprekelijk gevoel in hem, dat hem Gods naam met eerbied doet noemen? Stroomt het nieuwe leven niet door zijne aderen, als de verjongde natuur hem de liefde des Vaders verkondigt? Hoort hij zijne stem niet in het gemurmel der stroomen, in het gebruis des oceaans, en leest hij des Scheppers naam niet in de kelken der bloemen? In waarheid als de Christen zich bewegen mag in de lagchende en schoone natuur, dan gevoelt hij zich nooit alleen. Christelijke natuurbeschouwing is een leven met God.

Het schoone vers van SCHILLER mogt eene dichterlijke weerlegging zijn van een leerstuk, waarbij God alleen als een gebieder op oneindigen afstand van deze aarde voorgesteld werd, alleen zijne bevelen uitzendende, naar de vier windstreken; maar deze is de evangelische voorstelling niet, niet die God in Wien wij leven.

De gansche natuur met al hare heerlijkheid zendt eene stem der liefde tot ons, de stem des Vaders, sprekende tot zijne kinderen, en alleen dan niet verstaan, als het verstand is beneveld en het harte bezoedeld.

Digitized by Google

Maar is Christus de onze, dan is alles het onze, wij zijn zijne medeërfgenamen, en gevoelen ons rijk, gevoelen het eeuwige leven in ons, omdat wij God kennen. Zijn adem waait ons tegen, zijne stem klinkt in ons oor, zijn geest bezielt ons hart.

Verrukt staren wij de wonderen der natuur aan, wij gaan henen; maar door het gezigt zijn wij rijker geworden, niet slechts door de aanschouwing van iets nieuws, maar door de nieuwe en heilige indrukken door ons ontvangen. Wij zijn op nieuw vervuld, met dat onmetelijke gevoel der liefde, hetwelk de geheele natuur met een oneindig verlangen bezielt.

Digitized by Google

FRANKRIJK.

Digitized by Google

Digitized by Google

PARIJS.

Parijs, Parijs! gij stad der weelde,
  Verschijnt gij eind'lijk voor mijn oog?
(De stad, die menig drama speelde,
  Dat eensklaps gansch Euroop bewoog!)
Gij zijt omzoomd door heuvelklingen,
Die u met lagchend groen omringen,
  Wat is die aanblik nieuw en schoon!
Gij kust de frissche Seineboorden,
Die vaak, 't kanongebulder hoorden,
  Ten val of steun van Frankrijks troon!

Ik heb gewandeld langs uw pleinen;
  Ik heb uw straten-net bezocht,
Dat uitgestrekt in breede lijnen,
  En kronkelend bij bogt, op bogt,
Zich uitspant, voor mijn' starende oogen,
Tropheën, die uw' roem verhoogen,
  Verheffen haar metalen kruin,
En 'k blijf verbaasd de rij aanschouwen,
Dier eeuwenoude praalgebouwen,
  Die kunstkolossen van arduin.

Digitized by Google

Ik zag uw wijdberoemde zalen,
  Die rijk versierd, met kostbaar doek,
Ons Frankrijks heerlijkheid verhalen,
  Ons dringen tot herhaald bezoek.
En wie kan mij de schatten noemen,
Waarop, Parijs! ge u moogt beroemen,
  In Louvre's galerij bewaard?
Waar 't oog vermoeid van 't eind'loos staren,
Het west en 't oosten, 't werk van jaren,
  In bonte pracht ziet zaâmvergaard?

Maar uit uw' Elyseesche velden,
  Waar langs de frissche Seine stroomt,
Kwam ons de Faam een' tijding melden,
  Die nooit een stervling had gedroomd: (1)
Dat in de stad der barricaden,
De wereld hare puiksieraden,
  In rijken tooi te zamen las;
Dat daar een strijdperk was ontsloten,
Doch dat de leus der strijdgenooten,
  Slechts kunst, en smaak, en vinding was.

Straks op'nen zich de wijde deuren;
  En uit het groote voorportaal
Zie ik een tooverrijk van kleuren,
  Langs ranke zuilen van metaal.
Hier schittren Frankrijks diamanten,
En ginds en ver, naar alle kanten,
  Staar ik verwonderd op het schoon'.
Een breede rij van vlagguirlanden
Vermelden steden, volken, landen,
  Als medestrijders om de kroon.

(1) 1855, het jaar der wereldtentoonstelling.

Digitized by Google

Ik zag! — maar neen! geen stift of veder
  Vermelde wat het oog aanschouw'.
Geen woorden, geven d' indruk weder,
  Ontvangen in dit kunstgebouw.
Langs onafzienbre vensterbogen,
Werp ik mijn blikken, maar mijn oogen
  Vertrouw ik niet, in wat ik zie.
En Frankrijks maagd ten troon verheven,
Heeft reeds, de lauwren zaâmgeweven,
  Den zegekrans der industrie.

Maar ik verlaat die trotsche zalen.
  Ginds, langs de lijn der Boulevards,
Zie ik uw' weidschen opschik pralen,
  Zoek ik de plaats der martelaars.
Uw catacomben zijn me ontsloten,
Die grafgewelven uwer grooten,
  Ik dwaald' er rond door gang en cel.
En bij 't verlaten mijner guiden,
Zocht ik den Dom der Invaliden,
  Met Bonaparte's grafkapel.

Straks doolde ik door de breede paden,
  Van uw' beroemden plantentuin;
Waar bloemen zich in 't zonlicht baden,
  En dieren dartelen door het duin.
'k Zie schoone vormen, woeste krachten,
De soorten, rassen en geslachten,
  In vorm en kleuren wijd verdeeld.
Ziet! hoe in 't donkre loof der boomen,
Of in der vijvers frissche stroomen
  Het voglenheir al dartlend speelt.

Digitized by Google

En zou 'k uw Luxembourg bestijgen,
De trappen van uw rijk Cluny,
En van uw Tuileriën zwijgen,
Of van uw statig Rivoli?
Maar, wie voldaan u moog verlaten,
Ik zoek het eind der breede straten,
Waar mij, uw Père la chaise roept.
't Walhalla van der Franken zonen,
Waar steeds de dood zijn' magt blijft toonen,
Waar sombre kruisen staan gegroept.

En nu, gegroet gij stad der steden!
'k Ben uw geraas, uw woelen moe,
Ik rigt naar stiller oord mijn schreden,
Natuur lacht mij zoo vriendlijk toe.
Ik ga langs bergen, door valleijen,
Mijn geest in kalme rust vermeijen;
Maar, wuft Parijs! 'k beef voor uw lot,
En 'k zeg (wat op mijn lippen speelde)
Gij ruimt te groote plaats — der weelde,
Gij geeft te weinig plaats — AAN GOD,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE PYRENEËN.

De Maladetta.

Niet ligt zal ik dien prachtigen September-morgen vergeten, toen de togt naar de Port de Venasque zou worden aanvaard. Het had des nachts op het hooggebergte sterk gesneeuwd, maar nu vloden de laatste nevelen weg, alles werd helder, en het luchtruim werd uitgespannen als eene tent, waarover die blaauwe tinten worden geworpen, welke men alleen in berglanden vindt. Reeds vóór den opgang der zon was de gids mij komen wekken, om te zeggen, dat het een voortreffelijke dag voor den Maladetta worden zou. Doch hij vond mij reeds reisvaardig, want een blik op de bergtoppen had goede hoop in mij gewekt. Onmiddellijk stegen wij dan ook te paard, terwijl alles schier nog rustte in het hotel en daar buiten. Weldra hadden wij Bagnères de Luchon achter den rug, en reden wij de bergwereld in.

Zoo er ééne plaats in de Pyreneën is, waar de schilderachtige ligging, de rijkdom van natuurtafereelen en de omgeving den reiziger opgetogen maken, het is Bagnères de Luchon. In een der schoonste dalen gelegen, biedt de eigenaardige bergformatie in het ronde zeldzaam schoone

Digitized by Google

tafereelen aan. De marmeren hotels en talrijke winkels, het ruime badhuis (ook van marmer) met eene breede colonnade, de weelde in den aanleg der publieke wandelplaatsen, alles roept u toe, dat gij u bevindt in eene der voornaamste badplaatsen, waar de verscheidenheid der bronnen jaarlijks duizenden vreemdelingen zamenroept. Het is een hoogst aantrekkelijk punt, een middelpunt waarvan tal van wandelingen, kleine excursies, en stoute bergtogten uitgaan; eene der voornaamste stations aan de grenzen van Spanje en Frankrijk. In der daad dáár zou men voor langen tijd zijne tent willen opslaan. De zoele atmosfeer wordt genoeg door de berglucht afgekoeld, om juist die liefelijkheid te bereiken, waardoor men zoo zuiver en frisch adem kan halen, en men gevoelt toch, dat een zachte luchtstroom de borst doordringt. Het badsaizoen was nu geëindigd en het gezigt eener lijdende menigte ons bespaard, die traan in het zacht en vriendelijk oog dezer schoone natuur.

Er waren thans alleen touristen in Luchon, die de frissche herfstlucht te baat namen, om vermoeijende bergtogten te volbrengen.

Op dien morgen, toen wij Luchon doorgereden waren, lag alles frisch en levend, en rijk getint voor ons; het paardengetrappel was het eenige geluid, dat ons oor bereikte. In 't verschiet schitterden de sneeuwtoppen in de zon, en weldra waren wij op den koninklijken weg, die naar de schilderachtige Vallée du Lyz, met die stoute watervallen, en naar het Hospice henenleidt. Al de bijzonderheden van dien weg te schetsen, is niet wel doenlijk. Het begin van verre en hooge bergtogten is schier altijd

Digitized by Google

vriendelijk en aangenaam; het is als de lach der natuur, die ons begroet op onzen reisweg, als wij hare ontzettende formatiën gaan bezien en eene verovering gaan maken voor onzen geest, om onuitwischbare indrukken te ontvangen. Bij dien vriendelijken groet van heuvel, stroom en lover, zou men waarlijk niet vermoeden, dat straks die breede weg, zoo effen en zoo voortreffelijk gedrapeerd, verwisseld zal worden in een pad, dat geen weg meer is, door sneeuw en rotsblokken schier onkenbaar gemaakt, zich slingerende langs gapende afgronden en grondelooze bergmeiren.

Glaire, Venasque en Picade, zijn de reuzenfiguren tusschen de berggevaarten, die zich vertoonen aan onzen blik en de stroom de la Pique schuimt als een' woesten stortvloed in de diepte, dikwijls verborgen gehouden door de rotsachtige oevers, maar altijd van zijn aanzijn getuigende, door de eigenaardige muzijk, waarin alle bergstroomen zamenstemmen.

Het bleef stil om ons henen, niets bewoog zich, en huizen zocht men te vergeefs. Die kalmte was er in de natuur, welke zich ongevoelig mededeelt aan den mensch, die dat onbestemde gevoel van weemoed opwekt in het harte, waardoor onze ziel het meest in overeenstemming schijnt te komen met de grondtoonen der natuur, en wij haar het best leeren verstaan in hare spraak.

De breede kronkelende weg langs de bergen voerde ons spoedig in het woeste woud, aan de hellingen geplant, weldra waren wij geheel door het bosch ingesloten. Opmerkelijk is het, dat men aan de noordzijde der Pyreneën schier eene lijn kan trekken over de bergen,

Digitized by Google

waar de grens van het statig houtgewas is. Geen menschenhand heeft de stekken gepoot, het zijn allen natuurwouden, waarin de mensch alleen komt zoeken wat hij ter bearbeiding, of ter verwarming kan wegkappen, als hij de waarde maar eerst aan den eigenaar (den staat) vergoedt.

Het blaauwe koepeldak werd nu vervangen door de ligte lover-tenten, waardoor het zonlicht met moeite henen drong. Als ik in zulk een natuurwoud dwaal, komt mij het lied van Claudius voor den geest:

Heb dank, gij bouwheer van 't heelal!
Voor zulk een heerlijk woud:
Voor al die vooglen zonder tal
In dat ontelbaar hout!

Soms bootsten wel de rijke liën,
Die wondre bouwkunst na:
Zij pootten dan een stek of tien,
In de aarde met een spa.

Zij kweekten dan wat heesters aan,
Wat struiken langs een pad,
En dachten dan: wat schoone laan,
Wat prachtig bosch is dat!

Dan kwam de tuinman, jaar aan jaar,
En gaf het werk zijn zwier,
En schoor de boomen met een schaar,
Gelijk een dorps-barbier.

Maar och! een ijdel poppenspel,
Was heel die kweekerij,
En gij, natuur! men zag het wel,
Gij droegt geen struikje bij.

Digitized by Google

Wij danken hier voor 't zoet genot,
Voor 't welgesleten uur,
Voor 't heerlijk bosch den goeden God,
En moederlief natuur.

Moederlief natuur weet zulk een woud dan ook heerlijk te onderhouden, te voeden en te stoffeeren. Nu en dan kwam er eene beek langs de bergen stuiven en schoot onder ons pad henen, om den bergstroom in de diepte op te zoeken, en men staat versteld over de beweging en verwoesting, die zulk een klein ding kan te weeg brengen, waarvan de sporen duidelijk worden gezien.

Het is heerlijk des morgens in zulk een woud! men zou nog wel dieper willen ademhalen, het is levenslucht die men schijnt in te drinken. Eindelijk hebben wij het einde van dit bosch bereikt, dat zich wel schier eindeloos ver over de bergen uitstrekt, maar dat wij alleen in de breedte moeten doorrijden. Bij den uitgang verrassen ons de weelderige weiden, die de voorgebergten van de Port de la Picade bedekken. Wij hebben nu een' afstand van drie uren (maar langs een' bergweg) afgelegd, en nu ligt het Hospice voor ons, een zeer gewenscht station. Wij stijgen af, vinden een zonderling gezelschap daar vereenigd en vele gezadelde muilezels op den weg. Al wat uit Spanje komt, langs dit bergpad, rust in die gastvrije woning uit. Dit witte huis, reeds van verre te zien, heeft eene wonderschoone omgeving. Eenig houtgewas vormt een' rustigen achtergrond langs de bergen, en een woeste stroom baant zich op eenigen afstand aan de voorzijde een' weg door de rotsen. Ontzettende

Digitized by Google

reuzengevaarten (eene zwarte rotsmassa, die eene breede kom vormt) verheffen zich voor het front, en geven iets indrukwekkends aan het geheel. Ik had alle gelegenheid om de verschillende gezigtspunten op te zoeken; mijn gids deed zich te goed in het gezelschap der spaansche kooplieden, van wier gepraat ik geen' enkele syllabe kon verstaan. Ik dwaalde dus in mijne eenzaamheid een half uur rond, toen de paarden weêr voorgebragt werden. Wij moesten nu allereerst den stroom doorwaden; want aan bruggen doet men nu verder niet meer. In breede slingeringen ging het langs de hellingen der rotsgevaarten, wij stegen al hooger en hooger, terwijl het Hospice bij elke wending op nieuw te voorschijn komende, eindelijk gelijk werd aan een huisje, waarmede de kinderen spelen. De weg werd spoedig zeer moeijelijk en woest. De Culette, een schoone waterval, bruist aan onze zijde, en weldra ontmoeten wij reeds kleine sneeuwvelden. De steile zwarte rotsgevaarten gaapten ons tegen, en bleven altijd dezelfde reusachtige kom vormen. Mijn gids had er veel genoegen in, dat ik maar volstrekt niet kon raden, waar wij die ondoordringbare rotsmuur zouden overgaan, want weg, noch wegsgelijke was ergens te zien. Overal zag men reuzenkammen, die dreigend naar de afgronden overbogen. Terwijl ik mij verdiepte in die zonderlinge formatie, en naar alle zijden heenzag, om toch een pad uit te vinden, hoorde ik eensklaps menschenstemmen. Ik was in die huilende wildernis gansch alleen met mijn' geleider, een klein vlug man, maar reeds op jaren. Waar ik mijn' blik ook rigtte, nergens kon ik iets ontwaren, en ik wist zeker, dat er geen reizigers uit Luchon

Digitized by Google

vóór ons waren vertrokken. Eindelijk vroeg ik mijn' gids: »hoort gij niets? mij dunkt ik verneem duidelijk men»schenstemmen, maar ik zie geen' sterveling?" Hij wees mij op de hooge rotspunten, om mij het geluid te verklaren. Eerst zag ik niets, maar toen – ja! daar bewoog zich iets langs de rotskammen, en het was inderdaad als of gevleugelde wezens langs de steilten zich bewogen. Dáár toch scheen het loopen eene onmogelijkheid. Gelijk ik zeide, waren wij in eene reuzenkom aan 't klauteren, en dus moest het geluid zich zeer gemakkelijk tot ons voortbewegen. Mijn oog was nu gerigt op die vertooning langs de rotsen, en toen wij en zig-zag elkander naderden, kon ik weldra duidelijk den stoet onderscheiden. Het was eene muilezel-karavaan uit Spanje. Die sterke, bijzonder groote dieren waren beladen met zakken, gevuld met wijn, en manden vol heerlijke druiven, en vijgen, en allerlei fruit. De Spanjaarden, die de karavaan geleidden, vertoonden zich in hunne schilderachtige kleeding. Die bonte buisjes en korte broeken, dat veelkleurig zijden doekje om de zwarte lokken geknoopt, die sandalen, met gekleurde linten om de kleurige kousen vastgemaakt, inderdaad, dat gezigt was fraai. Het spaansche volk moet men vooral op een' afstand zien, dan staat de bonte kleeding keurig, bij dat zwarte haar en donkere gelaat. Wat digter bij gekomen, gaat er voor ons oog het schilderachtige wat af, omdat water en zeep in Spanje wel duur schijnen te zijn.

Maar nu was de menigte nog op een' afstand, en voor mijn oog was de bekende schilderij van ROSA BONHEUR ontrold, nu echter in leven en werkelijkheid. Van dat penseel moet

Digitized by Google

men eene schapendrift zien, of de koeijen der Schotsche hooglanden, die door het lange haar zulk eene vreemde vertooning maken; van dat penseel ook de spaansche muilezels, met dat verstandig, goedig oog, die schoon gebouwde dieren, zoo sterk en zoo gewillig!

Waarlijk schooner kon dat zwarte, rotsachtige landschap niet gestoffeerd worden, dan door die bonte vertooning, welke ik op mijn gemak en in allerlei rigting kon waarnemen; die tijd was onbetaalbaar. Maar eensklaps ontwaakte ik als uit een' schoonen droom, en deed de werkelijkheid mij verschrikken. »Hoe moeten wij elkander hier voorbij?" – Was de uitdrukking mijner ontsteltenis. Het pad (als gij 't zoo noemen wilt) was zeer smal, wij moesten achter elkander rijden. Bovendien, wij zaten al lang in de sneeuw, en gedurig vonden wij losse rotsblokken op onzen weg. Hoe moesten wij elkander voorbij? – De reusachtige muilezels waren zeer breed beladen, en altijd was diezelfde ontzettende afgrond aan onze zijde. »Geen nood (zei de gids) maar! voorzigtig." Wij stonden tegenover elkaar, en ik moest inderdaad het beleid van menschen en dieren, in dien toestand, roemen. Mijn gids steeg af, en liet zijn paard den vrijen loop, het moest zijn' weg maar vinden, en daar ik veel te veel bezig was met mijn' eigen' klepper, verloor ik het geheel uit het oog. Later stond het heelshuids zijn' meester op te wachten. De gids sprong op eenige rotsblokken, en toen moest mijn bruintje hem naklimmen, zóó hoog, dat de opperlast der muilezels bijna onder mijne voeten was. Nu was er zóóveel ruimte, dat de beladene dieren juist voorbij konden, als zij zich op de uiterste kanten waagden.

Digitized by Google

De eersten werden bij den toom geleid, maar toen hadden de anderen er al zóóveel van gezien, dat zij zeer behendig alléén koers hielden. Toch klonk de stem der drijvers onophoudelijk in de wildernis.

Ik zal niet behoeven te verklaren, dat ik zeer verblijd was, toen de laatste mij voorbijging, en ik veilig mijn hooger standpunt verlaten had. Op een der moeijelijkste punten hadden wij de karavaan ontmoet, die wij nu zagen afdalen, straks, als eene reusachtige rups, zich slingerende langs de rotsen.

Weder waren wij een eind doorgereden, maar nergens kon mijn oog een' uitweg door de rotsen vinden. Wij waren nu in de Serra de Ven, waar het altijd kil is, waar de togtwind zoo koud langs de slapen vaart. Wij moesten dien bergmuur tusschen Frankrijk en Spanje toch door, of over, om in Arragon te komen, de karavaan was er langs getrokken, maar waar langs?

Al weder een nieuw en prachtig schouwspel! De rotspunten, die uit het Hospice gezien, allen naalden schijnen, vertoonen zich op dit punt als de steile kanten van zeer breede graniet-gevaarten. Binnen die zwarte kolken vindt men vier even donkere meeren, die men tegelijk overziet, van onpeilbare diepte, dat punt heet Croix d'Aouron.

Een andere, zeer merkwaardige bergtogt van Luchon, is die naar Lac d'Oo, aan de zijde van Superbagnères. Na een' rid van omstreeks vier uren, vindt men op het hoog gebergte een schoon meer, aan welks einde een waterval van liefelijken vorm nederstort, die den stroom voedt, welke aan de tegenoverliggende zijde uit het meer

Digitized by Google

naar het dal loopt. Dit natuurtafereel is dubbel den vermoeijenden rid waard (1).

In het Lac d'Oo kunnen nog eenige vischsoorten leven, hier zijn het alle vier doode zeeën, die u slechts aangrijuzen, en zeer belust schijnen, dat een mistred van het paard u naar die afgronden zal heênvoeren. Dit gevaar wijkt, want wij slaan eensklaps links om, en daar hebben wij weder een' dier triomfen van den menschelijken geest, een dier monumenten van menschelijke volharding voor ons, die bewondering wekken.

Wij zijn nu zóó hoog gekomen, dat wij slechts eene mijl meer van den top verwijderd zijn, maar nu houdt de helling der rotsen bijna geheel op, en staan wij voor een' graniet-muur met eene naauwe kloof. In de kloof is een pad uitgehouwen, dat natuurlijk met zeer korte slingeringen, steil naar boven gaat. Het is alles gruis, en de zijden zijn met frissche sneeuw bedekt, dat wonderlijk afsteekt tegen de zwarte wanden, waar de sneeuw niet op rusten kon. Het wordt hoe langer hoe naauwer, de wind blaast kil in de kloof, en de paarden doen niets anders dan zich heên en weder wenden op dit naauwe slingerpad. Men zou wanen een onderaardsch gewelf in te rijden, en toch is men op het hoog gebergte. 't Is eene schier eindelooze poort; alles rotspunt om ons henen, woest en akelig. Eindelijk, daar is men op het hoogste punt, de snuivende dieren halen een' oogenblik adem, het schuim valt op de sneeuw. Maar, onuitsprekelijke verrassing! Uit ons schier onderaardsch hol genieten wij

(1) Zie de afbeelding bij de schets over de meeren.

Digitized by Google

een prachtig panorama. De Maladetta ligt daar voor ons, zich badende in zonnegloed, overtogen met het schitterend reine gewaad van sneeuw en ijs. De berg bedekt den ganschen horizont (1). Het is de Montblanc der Pyreneën, die daar de eeuwige sneeuwvelden en gletschers uitspreidt. Men denkt niet meer aan de kilheid, aan zijne schier verstijfde en geslagene ledematen, aan angst en vermoeijenis. De aanblik van dien kolos beheerscht den geheelen mensch, sprakeloos staart men dat wonder aan. Een berg gevaarte, ruim 11,000 voet hoog en uren breed, staat daar in den vollen glans der majesteit. Een vorst, lang verborgen gebleven achter die zwart gedoschte lijfwacht van graniet rotsen, maar nu onbelemmerd te aanschouwen en te naderen. Een bergvorst, die nu het azurengewelf, waaraan geen wolkje te zien is, tot zijn' troonhemel heeft uitverkoren, maar die anders zoo dikwijls den reiziger te leur stelt, om dat hij zich zoo gaarne in het wolkenkleed hult. Welk eene tegenstelling! Een natuurtafereel daar achter mij en daar voor mij uitgespannen! Daar achter, de gapende muil van een' afgrond, pikzwarte rotsen, alles doodsch, en koud, en akelig, en vóór mij eene bladzijde uit het groote boek der natuur opengeslagen, zooals er niet vele zijn, eene bladzijde waarop de majesteit der bergvorsten geschreven staat.

Maar wij moeten, om verder te zien, allereerst afstijgen. De sneeuw laat hier en daar los, en de steenen liggen ook niet vast. Mensch en dier zoekt zijn eigen pad, en zoo daalt men eene wijle, en vindt met moeite een' weg langs

(1) Zie de afbeelding.

Digitized by Google

de scherpe hoeken, tot men eene kleine vlakte bereikt.

Hier zetten wij ons op de granietblokken neder en beschouwen de heerlijkheid van dien koning, gekroond met diamanten, in zijn schitterend priesterkleed. En nu mijn oog dwaalt langs die ontzettende afmetingen, ziet! daar zweeft juist een konings-arend over de gletschers daar vóór mij, om op de ijsvelden neder te blikken, of hij er ook eene prooi ontdekken kan. Welk eene harmonie tusschen die breede statige vlugt van den koning der vogelen, en deze vorstelijke omgeving!

Plegtige stilte is overal, helder schijnt de zon aan den reinen hemel, 't gebergte spreekt alléén en wonderbaar is die prediking!!

Toen ik lang dit heerlijk natuurtooneel had gadegeslagen, riep ik voor mijne verbeelding den koning der europeesche bergen, den Montblanc, dien ik vroeger ook zoo zag staan, tegen het heldere blaauw des hemels. Hoe rijk is toch de natuur! Men zou zoo spoedig aan de gelijkvormigheid van twee zulke kolossen denken, en toch welk een verschil! De Montblanc-keten vertoont een geheel ander gelaat door de Aiguilles en de Sommet, dan de Maladetta, die over de geheele breedte eene zwarte rotskam vertoont. Al die toppen zijn steil, en dus kan de sneeuw er niet op rusten. Die zwarte kam maakt een schoon effect boven het ijs, maar het sneeuwveld op den Montblanc, tot over de hoogste punten uitgestrekt, bezit eene eigenaardige pracht, te meer omdat die top de hoogste is in ons werelddeel.

De Maladetta schijnt aan mijne voeten aan te vangen, toch is het nog een half uur eer men den berg heeft

Digitized by Google

bereikt, en schijnt de eerste gletscher tegen over u te liggen, naauwelijks is men dáár gekomen, of alle bergen in het ronde liggen beneden.

Maar waarom, vroeg ik aan mijn' gids, heet deze berg: de Maladetta (berg der vervloeking)? Hij vertoont zulk eene majesteit!

»Ik zal 't u verhalen (zei hij). In overoude tijden waren »al die zwarte velden, die gij naast die sneeuw- en ijs- »streken ziet, met voedzaam gras bedekt. Talrijke kudden »werden langs de vruchtbare weiden geleid, en vonden »hun voedsel in overvloed. Op zekeren dag kwam onze »Heer den berg over, om zijn Evangelie ook aan deze »zijde van dien spaanschen bergmuur te brengen, en menschen »gelukkig te maken. Een herder, die de schapen hoedde, »zag den vreemdeling in de verte aankomen. Wie zou dat »wezen? Reizigers waren toen nog zoo niet op den berg »gezien, een bekende was het ook niet. Het kon misschien »een verspieder zijn, die zich de weiden zou willen toe- »eigenen? Zonder verder te onderzoeken, roept de herder »zijn' hond en hitst hem tegen den vreemdeling aan. »Toen deze den reiziger woedend naderde, bleef hij eens- »klaps stilstaan, en sloop bevreesd terug, en de herder »vernam slechts deze ontzagchelijke woorden, door de »rotskloven weêrkaatst: »Maladetta! berg der vervloeking, »»op u groeije geen gras meer in eeuwigheid!"" De Heer »ging verder ongedeerd, maar de weiden verdorden, en »sedert is er op dezen geheelen berg geen voedsel meer »gegroeid, zelfs niet voor één schaap.

Inderdaad dit berggevaarte vertoont het beeld der onvruchtbaarheid in de hoogste mate. Niet slechts dat

Digitized by Google

er nergens gras te vinden is, maar zelfs geen gletscherstroomen bruisen door het dal. Men ziet hier eene zonderlinge speling der natuur.

In Zwitserland volgt men den gletscher met belangstelling, tot dat men de majestueuse ijsmassa's vindt, die in trotsche bogen zich welven over de wordende rivier. Hoe prachtig is in dit opzigt de voet van den Rhône-gletscher en de geboorte der Arve bij den Mont-blanc. Op den Maladetta dalen beide gletscherstroomen, lang voor dat zij het dal bereiken, in rotskloven neder, en men ziet ze spoorloos verdwijnen. Die krocht heet Toro de Venasque, en het water, dat onder den grond doorstroomt, komt eerst verre in het dal Artigue tellena weêr te voorschijn, waar de zoogenaamde Gouffre de Gouéou het water opgeeft, dat eene der bronnen van de Garonne vormt. De rotsgang, die den anderen gletscherstroom verzwelgt, is nog van grootere uitgestrektheid, en vormt eene der verwijderde bronnen van den Ebro. De bergstroomen kruisen dus elkander onder den grond, en volgen juist de tegenovergestelde rigting van de gletschers.

De Maladetta ligt geheel in de spaansche provincie Arragon, en vormt aan de oostzijde een uitgetand voorgebergte, waardoor Catalonië geheel wordt bedekt.

Ik had de uren wel willen rekken in deze prachtige omgeving. Men wordt niet ligt verzadigd van zoo veel heerlijks, maar de gids drong mij om verder te gaan, wilden wij Catalonië bereiken, voor dat de middagnevelen opkwamen, en die bergwereld moest ook met een' helderen hemel gezien worden. Wij stegen op, en langzaam

Digitized by Google

ging het prachtig panorama nog eens voor mijn oog voorbij. Straks nog een' laatsten blik over het geheel, en toen onttrok het genoemde voorgebergte den koning der Pyreneën aan mijn oog.

Naauwelijks waren wij in dit gebied, of ik zag, dat er zich iets over den grond bewoog, en bemerkte weldra, dat het een adder was, van tamelijke grootte. Nooit had ik zulk een dier op zulk eene hoogte ontmoet, en ik maakte er den gids opmerkzaam op. Zoodra hij het gezien had, trachtte hij het dier te dooden, dat, naar zijn zeggen, van de vergiftigste soort was. Alle pogingen bleven vruchteloos, het kronkelde zich diep onder de steenen. »Hoe is dat schepsel toch wel zóó hoog gekomen?" riep mijn geleider uit. Hij vergat, dat men ook »al kruipende" zeer hoog stijgen kan.

Wij reden langs het voorgebergte, en klommen langs de pieken op, om het overzigt aan de andere zijde te genieten. Weldra waren wij de spaansche provincie Catalonië binnengereden, en het verrassendst uitzigt werd ons aangeboden. Waarbij zal ik het vergezigt vergelijken, dat zich nu voor ons oog ontplooide? Het kwam mij voor, dat men die wereld het best kon voorstellen onder het beeld eener reusachtige kristallisatie. Eene onafzienbare menigte van berggevaarten, met sneeuwtoppen en naalden, afgewisseld door vlakten en rotskammen, vertoonden zich daar in een', schier onafzienbaren kring. Een panorama van enormen omvang, rijk aan verscheidenheden. Van het hooge standpunt waarop men zich bevindt, geniet men een overzigt van deze bergwereld, zooals Zwitserland er mij geen enkel had

Digitized by Google

aangeboden. Maar kan men dit prachtig gezigt onder geene woorden brengen, het naakte en onvrucht bare het woeste van die bergstreek overtuigt ons, dat men te vergeefs naar bewoners zou uitzien; ook de verre omgeving van den Maladetta is huiveringwekkend.

Het werd tijd om aan den terugtogt te denken, en het pad, dat nu gevolgd moest worden was hoogst moeijelijk. Bij dat eindeloos dalen zou men schier wanhopig worden, en hoe vast de tred der paarden ook was, toch verheugde ik mij, toen wij goed en wel het Hospice bereikten. Als men zoo vermoeid en half verstijfd aan zulk een gastvrij huis aankomt, gevoelt men de geheele beteekenis van het woord, waarmede die rustplaats is aangeduid, en beseft men, wat die woning voor de arme reizigers moet wezen, die nog veel langer weg hebben afgelegd. Het was avond, toen ik Bagnères de Luchon weêr bereikte, na een' dag van schier onafgebrokene inspanning. Maar die dag heeft onuitwischbare indrukken bij mij achtergelaten.

Onbegrijpelijk is het, hoe spoedig de berglucht den vermoeiden reiziger weêr sterkt, en hoe afmattend de togten in de hoogere bergstreken ook zijn, het ligchaam wordt door zulk een rein luchtbad veerkrachtig.

De karavaan, door mij op den weg ontmoet, speelde nog steeds voor mijnen geest, en wien zou 't verwonderen, dat de avond werd gewijd aan het opsporen en bezoeken dezer spaansche kooplieden. Na veel vragen en zoeken werden zij gevonden in eene der onoogelijkste achterbuurten van Luchon. Inderdaad het zag er daar regt Spaansch uit. Men behoefde daar geen bord uit

Digitized by Google

te hangen: El habla Espanol, want men zou zich haasten om een oord te ontvlugten, waar het zóó onzindelijk was.

Verbeeldt u eene zeer naauwe straat, of liever een' gang, waar ruwe steenen een slecht onderhouden plaveisel vertoonen. Het gebouw, dat tot herberg, magazijn en wijnkelder diende, was in de lengte aan die straat gelegen, en in twee deelen verdeeld. De eene helft was ingerigt voor de reizigers, het andere deel voor de lastdieren. 't Was alles open hof. De Spanjaarden, in hun veelkleurig gewaad, waren aan lange tafels gezeten, en gebruikten hunne avondspijs met open' ramen, en zij vermoedden volstrekt niet, dat zij bespied werden. In het andere gedeelte (een langwerpig vierkant) stonden de muilezels, allen op drie pooten, uitrustende van de vermoeijenissen der lange dagreis. In het midden hing een groote lantaarn aan den zolder, die een twijfelachtig licht naar alle zijden wierp. Het was inderdaad een tafereel, het penseel van een' schilder waard.

De vrouw des huizes diende weldra als tolk, om op menige vraag het gewenschte antwoord te geven, met groote voorkomendheid wees men de verschillende zaken aan, die men uit Spanje had meêgebragt, waaronder de wijnen eene voorname plaats innamen.

De spoorweg van Parijs naar Madrid was juist voor eenige dagen geopend, en merkwaardig was het, van welk een' invloed dit snelle middel van vervoer reeds op vele toestanden in de Pyreneën was; bovendien waren er nog zeer groote plannen van spoorbouw, waardoor ook die afgeslotene wereld eene geheele hervorming zal tegemoet gaan.

Digitized by Google

Het is hier de plaats niet, om hiervan breeder te gewagen, alléén nog eenige opmerkingen betreffende het gebergte. De rigting der Pyreneën is, gelijk men weet, van het westen naar het oosten, van de golf van Biscaye tot de Middellandsche zee. Het gebergte vormt dus een' doorloopenden muur tusschen Frankrijk en Spanje. De grootste lengte zal omstreeks 70 uren gaans zijn, de breedte wisselt af, tusschen de 9 en 18 uren. Zeer merkwaardig is het verschil, hetwelk men waarneemt tusschen de fransche en spaansche zijde. Niet slechts is in Spanje de glooijing sterker, maar men vindt er ook weinig vruchtbaarheid, laag houtgewas, schrale weiden, vele kale en doodsche rotsen, met schrikverwekkende steilten en afgronden. De verzengende zuidelijke zon schijnt alles daar te doen verdorren. De Fransche pyreneën doen op hunne breede glooijingen schoone groene weiden en rijk houtgewas en een' milden plantengroei aanschouwen. Frissche stroomen vloeijen er in rijken overvloed doorhenen.

In het gebergte merkt men twee hoofdlijnen op: de lijn, welke eigentlijk eene voortzetting is van het Cantabrische gebergte, en den bergrug waarvan de trotsche Pic du Midi aanvangspunt is, welke doorloopt tot de golf Rosas, aan de Middellandsche zee.

De westelijke of lage Pyreneën, waarvan het liefelijke Pau een prachtig panorama aanbiedt, zijn gemiddeld drie duizend voet hoog. De lijn waar de Pic du Midi het begin van vormt, is negen duizend voet. Het sneeuwgebergte bereikt aan den Pic d'Anethou (het hoogste punt van den Maladetta) elf duizend voet. De Mont Perdu is 10,000 voet hoog. Aan de Fransche zijde vangt de sneeuwlinie duizend voet lager aan, dan in Spanje.

Digitized by Google

De Pyreneën bevatten vele schoone en trotsche partijën, en men kan aan de Fransche regering geen' lof genoeg geven voor de uitmuntende bergwegen, welke met ongeloofelijk veel tact, volharding en zorg, in allerlei rigtingen zijn aangelegd. Gedurig heeft men gelegenheid om te zien, welk een reuzenwerk de voltooijing van zulk een' bergweg heeten mag. Als men dan telkens den ouden weg ziet, waarlangs men zich vroeger met levensgevaar moest begeven, dan waardeert men te meer de hulpmiddelen onzer dagen, waardoor vele bezwaren, vroeger schier onoverkomelijk, uit den weg geruimd worden. Overal is het bedelen ten strengste verboden, er is orde en regel, hulpvaardigheid en goedwilligheid jegens den reiziger. Het bergvolk is niet van eene zeer hooge ontwikkeling, maar goedig en vriendelijk.

Ik zou hier proeven van kunnen aanhalen, maar ik wil eindigen. Ik wil de begeerte onderdrukken, om thans meer te verhalen van reisavonturen, bergstortingen en curieuse gesprekken.

Ik zal deze schets niet meer uitbreiden, al kan ik bijna niet zwijgen van Bagnères de Bigorre, van Cauterets met le Pont d'Espagne, van Arreau, Les Eaux bonnes, Les Eaux chaudes, St. Sauveur met die kunstige brug, Lourdes met het schilderachtig fort, enz., enz. Wie heeft niet reeds veel vernomen, van die schoone natuur, met die woeste watervallen, naauwe bergpassen, ontzettende afgronden en liefelijke dalen? Die zuidelijke bergwereld heeft eigenaardige schoonheden, die men niet lang genoeg kan aanstaren. De vrolijke badplaats Biaritz, aan de golf van Biscaye,

Digitized by Google

waar de schelp–rotsen zulke fantastische gedaanten hebben aangenomen en zulke schoone bassins vormen, vergunt u een' blik op de Pyreneën, zooals zij met hunne grondvesten staan aan het strand. En als men, aan de Middellandsche zee, zijne laatste groete brengt aan die tooverachtige wereld, voorwaar dan heeft men (als de zon het pad bescheen) overrijke stof gehad, om de majesteit des Formeerders te verheerlijken.

Maar de wateren van dat prachtige meer lispelen het afscheid ons toe. Verfrischt en verrukt begeven wij ons door Provence, Dauphine en Bourgonje naar Parijs, en betreden na weinige dagen weder den bodem van het lieve vaderland.

Digitized by Google

PAU.

HET VORSTELIJK SLOT.

De stad, wier naam wij daar noemen, heeft een' liefelijken klank voor de kranken, die de zachte lucht hebben ingeademd en gesterkt werden in hunne zwakheden. Hoe velen hebben de ruwe winden en scherpe vorst van het noorden ontweken in dat vriendelijk oord, waar steeds tal van natiën vertegenwoordigd worden! De stad en de geheele omgeving zijn dan ook in waarheid aantrekkelijk. Vriendelijk lacht alles ons tegen. Hetzij dat wij onze wandeling langer of korter maken, en, in het rijtuig gezeten, de lage Pyreneën doorkruisen, altijd komen wij weder met de betuiging: »welk eene aangename woonplaats is Pau!"

De brug over de ondiepe bergrivier le Gave de Pau vereenigt de beide deelen der stad, welke verschillend in bouw en omgeving vele bijzonderheden ter bezigtiging aanbieden. Wij willen thans het oog vestigen op een gebouw, zonderling van vorm, maar van groote historische beteekenis, het kasteel waarin HENRI IV het levenslicht aanschouwde.

De geschiedenis van dit slot hangt zeer naauw te zamen met de geheele wording van Pau. Eeuwen vóór de stichting der stad, stond te dier plaatse een slot, Castel-menou genaamd. Dit kasteel uit de 10de eeuw werd vervangen

Digitized by Google

door het tegenwoordige, toen le Prince du Béarn, Koning van Navarre werd.

Het gebouw werd door GASTON IV, koning van Navarre, zeer verfraaid, toen hij in 1464 aldaar zijne residentie vestigde. Gelijk het gewoonlijk geschiedt, werd dit slot het middelpunt van vele woningen, gebouwd door degenen, die aan het hof verbonden waren, en ontstond er zoo langzamerhand eene belangrijke plaats, met vele bewoners.

De keuze van den grond was zeker uitnemend. Beveiligd voor scherpe winden, aan de oevers eener frissche rivier, het gezigt op het prachtige panorama der westelijke Pyreneën, waar achter de trotsche spitsen van den Pic du Midi, enz. werden aanschouwd, stond het slot daar op de natuurlijke hoogten, en kon reeds van verre worden aanschouwd.

HENRI D'ALBRET en MARGUERITE hebben zeer veel aan dit slot te koste gelegd, en vertoonde het inderdaad koninklijke zaken, NAPOLEON III heeft ook dit historische monument, in zuidelijk Frankrijk, met veel tact laten restaureeren, sedert hij de badplaats Biaritz hare beroemdheid gegeven heeft.

Trotsch verheft zich het kasteel voor het oog, als men op genoegzamen afstand is verwijderd, om den bouw te kunnen overzien, waarvan men, bij de nadering der slotpoort van de stads-zijde, een gering denkbeeld heeft. La Tour de la Prison, la Tour de Billière, la Tour de Montauzet, en la Tour Mazère vormen de sluitsteenen van den onregelmatigen vierhoek.

Op de tweede verdieping, bij de Mazère, is de kamer waar HENRI IV geboren werd. Op verzoek van HENRI D'ALBRET was de Koningin JEANNE van Compiègne naar Pau gereisd, even als eene der Koninginnen van Engeland

Digitized by Google

op verzoek haars gemaals naar Wales trok. Daar, in het reusachtige kasteel (waarvan de bouwvallen nog zoo trotsch zijn) gaf Engelands Koningin aan den prins het leven, die nu ook prins van Wales werd genoëmd. De inwoners werden bevredigd, die, nu zij alle volgende kroonprinsen dien naam zagen dragen, er hunnen wettigen vorst in erkenden. Henri IV werd zoo ook een zoon der Pyreneën, en merkwaardig zou het zijn, als men alles eens verzamelde, wat door geheel zijn leven in naauw verband bleef met het oord zijner geboorte.

Rondom het kasteel zijn zeer aangename wandelingen aangelegd, waarin men gedurende een gedeelte van den dag den vrijen toegang heeft, en waarvan druk gebruik wordt gemaakt.

Als men over het groote binnenplein gaande, de deur intreedt, welke toegang geeft tot vele merkwaardige vertrekken, kan men zeker een gevoel van somberheid niet onderdrukken. De hooge zware muren, waardoor het licht wordt onderschept, doen meer denken aan eene staatsgevangenis, dan aan een koninklijk lustslot.

Naauw is men echter de trappen opgegaan, en wordt het oog gedurig naar de heerlijke natuur geleid, of de indruk van somberheid is verdwenen; men bewondert al de pracht der zalen en vele merkwaardige zaken. Zoo wijst men ons de wieg aan van henri IV, uit één schildpadschild vervaardigd. Deze antiquiteit werd gedurende de revolutie door een' eenvoudigen wachter van het kasteel voor vernieling bewaard. Toen de woeste hoop dreigend naderde, en schreeuwde, »dat men de schildpadden wieg van henri IV wilde hebben" was deze wachter (lamaiguères) zoo gevat, om de wieg in een' der meest verborgen kel-

Digitized by Google

ders te brengen, en daar hij wist, dat er in het museum ook nog een klein schild, in den vorm eener wieg werd bewaard, vroeg hij aan den gouverneur, of hij dit in de plaats mogt zetten. Des anderen daags kwam de woedende hoop aandringen, en eischte de wieg van HENRI IV. Na veel tegenspartelen werd ten slotte het schild afgegeven, dat nu in triomf weggenomen, en op de markt verbrand werd. De echte wieg bleef nog verscheidene jaren in den kelder, maar werd na de restauratie weder op de eereplaats nedergezet. Verscheidene antiquiteiten en kostbaarheden van vroegeren en lateren tijd, prachtige vazen van Sèvres (door NAPOLEON III in onderscheidene zalen geplaatst) gaan wij met stilzwijgen voorbij. Het meest interessante in mijn oog, waardoor een bezoek aan het kasteel overruim wordt beloond, is het vlaamsche tapijtwerk. De wanden van alle zalen zijn met die kunstwerken bedekt, en de teekening, zoowel als de kleuren van al die voorstellingen, zijn ongeloofelijk schoon. Verschillende episoden uit het leven van den vorst, zijn op kunstige wijs geweven, soms zóó verrassend schoon, dat men van verre meenen zou, dat men eene schildergalerij binnentrad. Hoe zuiver zijn de kleuren en tinten gebleven! Hoe fiksch zijn die figuren geplaatst! wat fijnheid in de voorstelling der kleedingstukken en ornamenten!

Gelukkig was er geen aandrang van vreemdelingen, zoodat wij op ons gemak dit schoone werk konden beschouwen en bewonderen.

Het lustte ons dan ook niet la Tour de la Prison te gaan opzoeken, waarin zoovele en velerlei aangeklaagden hadden gezucht. Van hunne geschiedenis wordt weinig meer ver-

Digitized by Google

haald, dan dit: »ils furent renfermés dans la Tour du chateau."

In la Tour de Montauzet vindt men ook kluizen, uitgehold in de diepe muren, en daarnaast vele putten. Wie Chillon gezien heeft, aan het meer van Genève, sidderde bij het aanschouwen der oubliettes. Dit zijn putten, waarin eene wenteltrap is aangebragt, die op zekere diepte eensklaps eindigt. Wist men het vonnis niet te formuleren, en vond men het toch noodig om den aangeklaagde uit den weg te ruimen, dan werd hem gezegd: »Wij kunnen over u geen oordeel vellen, verlaat Chillon!" Dan werd de verblijde naar den wenteltrap gebragt, langs dien weg moet hij het kasteel verlaten. Hij daalt, maar ach! eensklaps, begeeft hem de trap, hij glijdt in de diepte af, en smoort in het water. Toch is zijn naam niet in de gerigtsboeken als veroordeelde vermeld, hij heeft Chillon immers verlaten? Hij is alleen vermist, — maar de oubliettes welven zich over zijne doodsbeenderen.

Men meende, dat ook hier het zelfde stelsel gevolgd was, maar men heeft in de putten niets gevonden, dat aan zulke gruwelstukken denken doet.

De groote ingang is op last van NAPOLEON III zeer colossaal verbouwd. De vertrekken, voor hem, voor de keizerin en voor den keizerlijken prins bestemd, zijn zeer fraai en met veel smaak ingerigt. Als het hof zich in de groote salon vereenigt, of het feestmaal in de schoone eetzaal is aangerigt, en alles zich beweegt romdom le soleil (zooals een Franschman, met een lach van ironie, zijn' keizer noemde), welk eene tegenstelling dan met het vroegere!

Dit kasteel verheerlijkt door HENRI IV en zijn' tijd, nu ingenomen door NAPOLEON III!

Digitized by Google

Vroeger de inscriptie boven den ingang:

HENRICUS IV DEI GRATIA
CHRISTIANISSIMUS REX FRANCIAE,
NAVARRAE TERTIUS DOMINUS,
SUPREMUS BEARNI
1592.

en ook thans nog zijn naamcijfer overal op de steenen gegraveerd. Maar daarbij nu den naam van

NAPOLEON III, EMPEREUR.

Inderdaad de paleizen der vorsten bevatten rijke bouwstoffen voor de geschiedenis van een volk, de geschiedenis ook van 's werelds wisselvalligheden. Als de muze der historie zich nederzet onder de gewelven der paleizen, en de stift aangrijpt, mag zij het woord des dichters, wel bij den aanvang van hare herinneringen herhalen:

Descends du haut des cieux, auguste vérité;
Répands sur mes écrits ta force et ta clarté;
Que l'oreille des rois s'accoutume à t'entendre.
C'est à toi d'annoncer ce qu'ils doivent apprendre;
C'est à toi de montrer, aux yeux des nations
Les coupables effets de leurs divisions.
Dis comment la discorde a troublé nos provinces;
Dis les malheurs du peuple, et les fautes des princes:
Viens, parle; et, s'il est vrai que la fable autrefois
Sut à tes fiers accens mêler sa douce voix;
Si sa main délicate orna ta tête altière;
Si son ombre embellit les traits de ta lumière;
Avec moi sur tes pas permets-lui de marcher,
Pour orner tes attraits, et non pour les cacher.

Digitized by Google

ZWITSERLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

HET ALPENGLÜHEN.

Onder de schoonste verschijnselen van de zwitsersche bergwereld, noemen wij het Alpenglühen. Lang na zonsondergang vertoonen de besneeuwde Alpentoppen een' gloed, die het oog verrukt. De fijnste tinten en nuances, door krachtige schaduwen afgewisseld, werpen een betooverend kleed over de berggevaarten.

Het is volstrekt geen dagelijks weêrkeerend verschijnsel. Als men het zeker zou wachten, blijft het vaak uit; maar des te verrassender is de aanschouwing.

Verbeeld u een liefelijk zwitsersch dal, waarin een bergstroom zich voortkronkelt, dat omringd is door besneeuwde Alpen! Het zonlicht dringt niet meer tot uwe standplaats door, het licht is reeds lang onderschept door de westelijke bergketen. De avond valt, en het stille avonduur, na vermoeijende togten, is onbetaalbaar voor den reiziger. Men ziet nog eens terug naar den weg, waarlangs men gekomen is, en het oog der verbeelding volgt nog dat ongebaande spoor, waarlangs men de wonderen der natuur bespiedde.

Digitized by Google

Het is een dag van inspanning geweest, maar dubbel zoet is nu de rust. De avondnevelen dalen meer en meer neder, maar het oog kan des te rustiger staren op de schier eindelooze wereld. Wat al pracht en heerlijkheid was er in die bergwereld besloten! Hier stond men bij kokende, bruisende watervallen, als den Handeck, Reichenbach, Giesbach, enz.; daar wandelde men op de tot ijs verstijfde stroomen, die in stille majesteit zich uitstrekken tusschen de bergen; elders weder aanschouwde men die schoone meeren, waarin de kruinen der rotsgevaarten zich spiegelden, met zulke zachte kleuren getint, zoo bevallig van vorm. Als deze tafereelen nog eens voor den geest voorbijgaan, met zooveel levendigheid en frischheid, dan is in waarheid die herinnering schoon, en starende op die graauwe berggevaarten verlustigt men zich nog eens in hetgeen men voor weinige uren genoot.

Zie! daar verspreidt zich over die hooge toppen een flaauw lichtende nevel. Is het de gloed in uwen blik, door het staren op de hoogten, of is het werkelijkheid?

Maar neen! 't is geen gezigtsbedrog. Men wijst elkander op de gloeijende tinten daarboven, en lang staart men op het wonderbaar spel des lichts in de hooge bergstreken.

Waarlijk 't is een prachtig natuurverschijnsel. Die tegenstelling van de wereld der bergen en der dalen bij dag en bij nacht, maakt gedachten bij ons levendig en biedt ons de stof tot nadenken aan. Wie zou zulk een zeldzaam tafereel onverschillig kunnen aanstaren, en niet gevoelen, dat de natuur, ook in deze beeldspraak het een en ander heeft te zeggen aan het gemoed des menschen?

Digitized by Google

Dit verschijnsel gaf aan ANASTASIUS GRÜN de stof voor zijn liefelijk gedicht: Das Alpenglühen, waarvan wij eenige coupletten willen mededeelen:

Das ist im Thal ein Glänzen, Kosen
Von Blumen, Bäumen, Sonnenlicht,
Durch die sich, wie lebend'ge Rosen,
Ein Kranz von blühnden Menschen flicht!

Mit kaltem strengen Angesichte
Blickt nur das Alpenhaupt darein;
Ist's denn nicht auch berührt vom Lichte?
Was mag sein düstres Sinnen sein?

Nacht ist's geworden allzuschnelle,
Und Dunkel hüllt des Thales Hag;
Nicht ahnt, wer's sah so froh und helle,
Dafs es so finster, stumm sein mag!

Der Lichterglanz, der wie mit Sehnen
Im Thal aus Fensteraugen bricht,
Er quillt wie flammenhelle Thränen
Um ein verlornes, gröfsres Licht.

Doch sieh der Alpe Haupt umschlungen
Vom Flammenkranz und gluthumrollt,
Als ob zu sparen ihr gelungen
Ein Theil von ihrem Tagesgold!

Als ob tagüber sie gefangen
Zum Kranz die Rozen all' im Thal;
Als ob bei Tag dir von den Wangen,
Du Volk des Thals, das Roth sie stahl!

Digitized by Google

Wenn um der Wittwe Leib sich senken
Die schwarzen Trauerhüllen dicht,
Glüht oft ein süſses Rückgedenken
Noch fort auf ihrem Angesicht.

Du aber, heitres Herz im Thale,
Nun deine hellen Tage blühn,
Bewahre sorgsam ihre Strahle,
In deinen Nächten nachzuglühn.

Digitized by Google

LAUSANNE.

EENE AANDOENLIJKE HERINNERING.

Als men den zwitserschen bodem betreden heeft en de trotsche natuur der Alpenwereld heeft aanschouwd, is de geest vervuld met al het majestueuse van dien reuzenbouw. Hoeveel boeken er reeds geschreven zijn, en nog steeds geschreven worden, over die afwisselende en prachtige tafereelen, hoe gloeijend de stijl, hoe welsprekend de verklaring ook zijn moge, de indruk wordt slechts versterkt, dat zulk eene natuur niet te beschrijven is.

Maar behalve dat onnavolgbare woord door Zwitserlands natuur gesproken, heeft dat land der vrijheid nog eene andere stem, die ook zoo krachtig en welluidend klinkt; eene stem, waarmede het de helden verheerlijkt, die eens schitterden op dien bevoorregten bodem, wier namen gehuldigd worden door de nakomelingschap.

Wij bedoelen hier niet alleen de helden der vrijheid op staatkundig gebied, niet de figuur bijv. van WILLEM TELL, wiens persoonlijkheid men getracht heeft van het gebied der historie op dat der sage te verplaatsen.

Digitized by Google

Toch zou ik het, in het voorbijgaan gezegd, niemand aanraden, om te midden der Alpenwereld aan de gidsen te zeggen, dat TELL geen historische figuur is. Hoe trouw zij zijn, en hoezeer ook te vertrouwen, als gij, door hen over de steilten geleid, uwen mond opendet om hunnen TELL aan te raken, zij zouden in toorn ontbrand en woedend over die heiligschennis, u als een onverlaat, het daglicht en de zwitsersche natuur niet meer waardig, soms neder kunnen storten in de diepte.

Maar van deze persoonlijkheid zwijg ik thans, ik spreek ook geen oordeel uit over het historisch karakter van die figuur, omdat ik er niet genoeg van weet, ik houd mij thans met andere namén bezig

Wij zoeken in den geest de schim van JOHANNES HUSS; van den man, die daar in het noordoosten des lands, daar aan de Bodenzee, in Constanz, een' strijd kwam strijden, onvergetelijk geworden voor het nageslacht. De hoogleeraar van Praag heeft den grond van Zwitserland geheiligd, door zijnen heldennoed en zijn geloof. De domkerk, het Goldinger Thor, de streek, das Paradies genoemd, roepen aandoenlijke tooneelen voor onzen geest. Het martelaarsbloed heeft ook in Zwitserland gestroomd.

Een weinig zuidelijker ligt Zürich, de stad van PESTALOZZI en LAVATER, van JOHAN JAKOB HESS en SALOMON GESSNER. Het kind, de mensch, de menschheid en het echt natuurlijke in den mensch vinden in deze vier namen, edele beschermers, uitnemende woordvoerders. Maar bovendien, Zürich is de stad van ZWINGLI, den uitnemenden hervormer, verlicht, wijs, zachtmoedig en eenvoudig, wiens vrije geestesadem de vernieuwde kerk bezielde, wiens oorspronkelijk-

Digitized by Google

heid even groot was, als zijne geestkracht. Gevoed door de klassieken, bekend met de kerkvaders, helder van geest, rein van gemoed, een man van smaak en van liefde voor al wat goed, en waar, en edel is, staat hij daar voor onzen blik, als een sieraad der 16de eeuw.

En begeven wij ons naar het zuiden, naar Genève, daar treedt de krachtige figuur van CALVIJN voor ons oog. De geleerde, diepzinnige, de magtige CALVIJN, een vorst op het gebied der wetenschap, die niet slechts in folianten zijne wijsheid en de vrucht van zijn onderzoek voor tijdgenoot en nageslacht heeft nedergelegd, maar die in 1535 het zelfstandig bestaan der zwitsersche republiek op beproefde grondslagen heeft gevestigd.

Wij hebben slechts eenige namen genoemd, geworteld in dien klassieken bodem, wij zouden er nog vele anderen kunnen bijvoegen, wijdvermaard en zeer uitnemend. Maar ons oog is thans meer gerigt op een' naam, zoo innig aan Zwitserland verbonden, en toch van betrekkelijk zeer geringe bekendheid. Eerbied heb ik voor dien naam, en toen ik de stad binnentrad, waar de man eens leefde, wiens beeld zoo aantrekkelijk is, bepaalde ik mij bij dat leven zoo vol liefde en geloof.

Die stad is Lausanne (la Jolie). Liefelijke veste! ingesloten door vruchtbare akkers en als door een' krans van wijngaarden omgeven. Zij rust tegen de helling der bergen, en de groene tinten geven zulke schoone kleurschakeringen aan het geheel.

Het prachtig meer Leman, achttien mijlen lang en drie mijlen breed, het grootste en zeker het aantrekkelijkste der zwitsersche meeren kabbelt in de diepte en weer-

Digitized by Google

kaatst het groen der wijngaarden, de gevels der vrolijke villa's en de bloemrijke terrassen.

Het Juragebergte en de Alpen vertoonen zich aan den gezigteinder, en de straten der stad, welke op drie heuvelen rust, slingeren zich golvend in verschillende rigtingen. Ook in den bouw ziet men de verbeteringen door den nieuweren tijd aangebragt. Vroeger moest men langs de diepte, om het andere deel der stad te bereiken, nu zijn de beide deelen door eene prachtige brug aan elkander verbonden. Statige gebouwen, gelijk de hoofdkerk (die kroon van Lausanne), en het oude kasteel met zijn breed terras treffen het oog.

Maar genoeg van de stad; wij vestigen het oog op hare uitnemende mannen. Het is bekend, dat de Berners in de 16de eeuw een deel der kerkelijke inkomsten bezigden, om eene inrigting voor hooger onderwijs te stichten in deze belangrijke stad. Aan die akademie schitterden THEODORE DE BEZA, HENRI ESTIENNE, SAINTE BEUVE en ALEXANDRE VINET.

De naam des laatstgenoemden herhalen wij, om er den naam aan toe te voegen van ANTOINE COURT, zijn' voorganger, wiens beeld mij voor den geest komt, in al zijne waardigheid en beteekenis, van wien ik iets wil mededeelen.

ANTOINE COURT en ALEXANDRE VINET! Ja, die namen laten zich zeer schoon vereenigen, want beide herinneren zij ons aan den strijd voor de vrijheid en voor ware godsdienstigheid in verschillende tijden. Van den laatstgenoemden slechts eene korte herinnering.

ALEXANDRE VINET was de zoon van een' voormaligen dorps-

Digitized by Google

onderwijzer; hij werd geboren in het huis dat bij de bevallige haven (Ouchy genaamd) gevonden wordt. Die onderwijzer, later schrijver bij het gouvernement, was een man van ernstige beginselen, en van groot belang was voorzeker dit karakter voor de vorming van den zoon, die in 1797 het levenslicht zag. ALEXANDRE werd een edel mensch, een zeldzaam denker, een bezielde en bezielende man; sterk door zijn geloof. Apostel der vrijheid mag hij wel heten, want geheel met den geest des Christendoms doordrongen, eischt hij de meest onbeperkte godsdienstvrijheid. Zijn naam werd bekend, door de met goud bekroonde verhandeling: over de vrijheid der godsdienstige gezindheden. GUIZOT stortte. toen hij die verhandeling gelezen had, zijn gevoel uit in deze woorden: »Ik heb vreugde gesmaakt bij de ontmoeting »eener zoo godvruchtige ziel, voor wie de eerbiediging »van het geweten, eene gewetenszaak is." Na velerlei wederwaardigheden werd de uitstekende VINET hoogleeraar in zijne geboortestad. Wat hij daar heeft geleerd, gewerkt en geschreven, heeft vrucht gedragen, en zal niet vergeten worden. De breede lijkstoet op het kerkhof van Clarens, in Mei 1847, bewees hoe lief men hem had, hoe geacht hij was; de bloem des volks geleidde zijn omhulsel ten grave. Zacht kabbelen de golfjes van het blaauwe meer langs den berg, waarop men tegen de glooijing het eenvoudige grafgesteente oprigtte. Innig blijft de naam van VINET aan Lausanne verbonden, inderdaad die naam zal onvergetelijk, de arbeid geprezen, de geest van dien naam bezielend blijven.

Maar vestigden wij eerst het oog op hem, omdat hij

Digitized by Google

nader bij ons stond, en achten wij het overbodig meer te zeggen van hem, wiens geschriften ook in ons vaderland door velen gekend en gewaardeerd worden, langer willen wij stil staan bij ANTOINE COURT.

Is het niet merkwaardig, dat dezelfde stad de namen herinnert van twee mannen, één in beginsel en streven en arbeid, ofschoon door eeuwen van elkander gescheiden? Die harmonie treft ons. Gelijk Duitschland zijne twee grootste dichters op één voetstuk plaatste, als gelijken in rang en verdienste, zou in Lausanne een dergelijk voetstuk, ook de twee Apostelen der vrijheid kunnen dragen, verschillend in aanleg en vorming, maar één in doel.

De naam van ANTOINE COURT is innig verbonden aan de geschiedenis der Protestanten in Frankrijk, en zoo de aanschouwing van edele figuren onze belangstelling opwekt, deze held des geloofs mag onder de rijen worden opgenomen. ANTOINE COURT was de hersteller van het Protestantisme in Frankrijk, en welk een heldenstoet hem omringt, wier namen luid klinken, de naam zij niet vergeten van den man, die een ster was in den nacht, die in Lausanne schitterde.

In de lijdensgeschiedenis der kerk staat ook de geschiedenis der Protestanten van Frankrijk met bloed en tranen beschreven. Geene christelijke bevolking (zegt M. DE FÉLICE) werd langer vervolgd, dan de Hervormden van Frankrijk, het verhaal van hun lijden en van hunne standvastigheid vervult de ziel beurtelings met afgrijzen en met bewondering. Tusschen den eersten martelaar, JACQUES PAVANNES, en de twee laatsten die de galeijen ver-

Digitized by Google

lieten, liggen twee honderd en vijftig jaren. Jaren, slechts afgebroken door korte tusschenpoozen van rust, maar voor het overige overvloeijende van vervolgingen, pijnigingen en moorden. Wie zou geheel vreemdeling zijn in die lijdensgeschiedenis der Protestantsche kerk van Frankrijk? Wie heeft geen' traan gewijd aan de nagedachtenis van die schare der martelaren, wier bloed den bodem heeft doorweekt, die zoo veel belovend scheen? Wij behoeven dan ook niet te herinneren, dat de herroeping van het Edict van Nantes eene tweeledige werking had. Dat hierdoor menigte van Protestanten gedwongen werden den vaderlandschen grond te verlaten, en als réfugiés de herbergzaamheid van andere protestantsche rijken in te roepen, maar dat ook de achterblijvenden onder eene geheel exceptioneele en barbaarsche wetgeving zuchtten.

Het getal der ballingen wordt op viermaal honderd duizend begroot. Een edel deel der bevolking, zedelijk, ijverig, en verstandig, zich overal verspreidend, maar vaak eenen, door Frankrijk verstooten zegen, met zich voerende. Menige plaats waar zij zich nederzetten getuigde straks van bloei, opkomst en welvaart, uit hunne verschijning geboren.

Doch het is vooral op de achtergeblevenen, dat wij eenige oogenblikken de aandacht willen vestigen. Hun getal werd op één millioen begroot, en, volgens SISMONDI, werden er van deze, twee à driemaal honderd duizend bij de vervolgingen gedood. Gegrepen, naar de galeijen gesleurd, in de gevangenissen geworpen, of in kloosters weggesloten, waar barbaarsche martelingen werden uitge-

Digitized by Google

oefend, werd het vergift daar ook vaak aangewend. Tien à vijftien duizend stierven op het schavot, onder verschillende, uitgezochte martelingen.

Behoeven wij die ontzettende cijfers niet slechts te herinneren, om de vraag uit te lokken, maar hoe kon het Protestantisme in Frankrijk blijven bestaan, bij zulke gruwelijke en onmenschelijke vervolgingen? Welke vruchtbelovende stammen konden staande blijven, te midden van zulk een' orkaan? Godsdienstige vrijheid bestond niet meer; godsdienstige bijeenkomsten waren streng verboden, de herders en leeraars werden ter dood veroordeeld. De middelen van bestaan werden hun ontnomen, de gelegenheden tot maatschappelijke werkzaamheid afgesneden. Persoonlijke vrijheid werd straks bedreigd, de rust van het huisgezin gestoord, want o, gruwel! kinderen werden aan hunne ouders ontroofd, opdat zij opgevoed zouden worden in eene godsdienst, door de ouders veracht. Nog eens, hoe kon het Protestantisme dáár gevestigd blijven, waar alles door de verdelging scheen te verteren?

In waarheid, wel was de hemel donker geworden, wel scheen het dat de nachtelijke duisternis, die steeds digter en digter werd, onherroepelijk op Frankrijk zou rusten. Want, bij al de vervolging daarbuiten, was er verslapping daarbinnen; de hervorming in Frankrijk was slechts een duimbreed van haren ondergang verwijderd. De tucht was verslapt, die de zedelijkheid der Protestanten tot zoo hoogen trap had doen klimmen; de band van gemeenschap tusschen de verschillende kerken was verbroken; sedert lang waren er geene synoden bijeen

Digitized by Google

geroepen; het werk van de synoden, in het jaar 1559 te Parijs gehouden, scheen geheel verwoest.

Bijna geen gezette godsdienstige zamenkomsten meer; nog minder degelijk onderwijs in de godsdienst, de huiselijke godsdienstoefening verflaauwd, en door een groot deel eenige ceremoniën der R. C. kerk verrigt, om daardoor de vervolging te ontgaan. Geen welonderwezene leeraars meer, die de verstrooide en verwaarloosde schapen konden hoeden, slechts eenige fanatieke woordvoerders, wier uitbundigheid vermoeide, waarvan de verstandigen walgden.

Ach! wel was er vervolging daar buiten en kwijning daar binnen. Juicht! vijanden en beulen, uw triomf is nabij. Gij hebt ze nedergeworpen, die sterk waren, en verbrijzeld, die zich tegen u durfden verheffen. Maar neen! te vroeg zou die juichtoon wezen, de strijd is niet volstreden. Wel is het donkerheid; maar eene ster verschijnt in den nacht. Een geloofsheld, een edel werktuig in Gods hand, treedt op het tooneel van den strijd. Hersteller van het Protestantisme is zijn titel, zijn naam is: ANTOINE COURT.

Uit arme ouders geboren in de landstreek van Vivarais, vergeten in zijne jeugd, staat hij eensklaps als jongeling voor ons oog met moed in zijn' blik, met geloof in zijn hart, het hoofd vervuld met verhevene gedachten. Krachtig klinkt zijne taal, als hij predikt bij de verborgene en zeldzame zamenkomsten zijner geloofsgenooten. Maar zwaar drukt hem de naderende ondergang van het Protestantisme; hij kent de dreigende gevaren, der vervolging, en der inwendige verslapping.

Digitized by Google

Even als een moedig legerhoofd, bij de kwijnende kansen, nog eens de verstrooide dapperen vereenigt en schaart, even als zijn moedig woord de harten ontvlamt en de wegzinkende krachten opheft, om met een' strijd op leven en dood te besluiten, zoo stond ANTOINE COURT op een slagveld, waarover de adem des doods rondwaarde. Hij wil de gemeente vereenigen en de synode herstellen; hij wil de gezette godsdienstige zamenkomsten regelen, hij wil vooral bekwame herders en leeraars vormen, vroom en vroed, en langs dien weg nieuwe levensgeesten wekken, in het bijna verstijfde ligchaam. Deze dingen zijn in zijn hart, en zijn hart heeft geloof. Gering is hij naar de wereld, maar magtig in God; vele zijn de hinderpalen, de gevaren, de bezwaren, maar uit deze allen redt hem de Heer.

Wonderbaar zijn de krachten des geloofs op het gebied des geestes; wonderbaar zijn de uitwerkselen. Bergen worden opgeheven en in de zee geworpen; er komt vereeniging en magt; het middelpunt is gevonden, waarom alles zich beweegt in regelmatige kringen; daar is een doel, daar is strijd, daar is leven.

Nieuw leven ontwaakt bij de fransche Protestanten: de stem van COURT weerklonk heinde en ver. Men vereenigt zich in eene synode sedert lang niet gehouden. Terwijl dat teeken des nieuwen levens zich openbaart en de geesten elkander ontmoeten, om nieuwe kansen te wagen, zoekt LODEWIJK XIV, in Versailles, te midden van weelde en overvloed, een rustig sterfbed. Doch hij vindt slechts kwelling en hartzeer; vrienden die hem verlaten, teleurstelling en naberouw. Hij sterft, de groote vorst,

Digitized by Google

door BOSSUET begroet als engel der wrake, om het Protestantisme (die ketterij) te vermorselen, maar nu gehoond, en spottend gedragen naar het graf, hetwelk straks onder vervloeking van het gepeupel, door steenworpen, slijk en modder bezoedeld wordt.

En het Protestantisme, zoo vaak veracht en immers bijna door den wulpschen vorst verwoest, de gehate en gevloekte ketterij, met alle krachten, magten en geweldenarijen bestreden, het Protestantisme, werd in dien oogenblik opgeheven en gesteund door een' jongeling, die nog geen twintig zomers beleefde. Voorwaar! niet vele magtigen, niet vele edelen zijn de onmisbaren! De man des geloofs zal des Heeren dienaar zijn.

In het volgende jaar was COURT voorzitter der synode, en aandoenlijk is het, dat vele leeraars, die met hem eene verklaring onderteekenden, als martelaren op het schavot den dood hebben gevonden. De werkzaamheid van den edelen held rigtte zich vooral op de godsdienstige zamenkomsten, die hij weder op gezette tijden wilde doen plaats hebben, en werden zij ook in den beginne door weinigen bezocht, weldra mogt hij soms twee à drie duizend toehoorders om zich verzamelen.

Maar de eerzuil, die hij onwetend zich zelven oprigtte, was bovenal de stichting van het seminarie te Lausanne. Doordrongen van het bewustzijn, dat de verstrooide kudde allermeest bekwame herders noodig had, zocht hij eene kweekschool op te rigten waar jeugdige lieden gevormd konden worden. Na velerlei nasporingen en persoonlijke bezoeken aan vele plaatsen, achtte hij Lausanne het meest geschikt; die stad was immers reeds

Digitized by Google

een rustoord geworden voor vele vervolgde en verjaagde Protestanten van Frankrijk.

In den herft van 1687 waren de straten en pleinen van Lausanne opgevuld met talrijke groepen, die gedurende vele weken daar bleven, die gastvrijheid zochten en vonden, in die vriendelijke stad. Weldra werd die plaats het vereenigingspunt van vele voortvlugtigen, die daar hunne plannen vormden, om naar het een of ander rijk gezamentlijk op te trekken. Zoo kwamen daar soms op éénen dag 2000 bijeen. Het getal van hen, die zich te Lausanne met der woon vestigden, wordt op 1500 geschat, een belangrijk aantal, als men bedenkt, dat de stad toen slechts bijna 8000 inwoners telde. Onder deze schare van refugiés, bevonden zich omtreeks tachtig leeraars, die zooveel mogelijk briefwisseling hielden met hunne vroegere gemeenten, en nu en dan met levensgevaar in alle stilte haar bezochten.

Antoine court meende in dit toevlugtsoord de meest geschikte en rustige kweekplaats voor evangeliedienaren te vinden, maar tot volvoering van zijn plan was geld van noode. Doch als het geloof het hart bezielt, dan komt de liefde, om het geloof te steunen en overwinnend te doen strijden. Zijn plan wordt bekend, ook in den vreemde: men ziet het juiste van dat plan in, en weldra stroomen de liefdegaven hem toe.

Nederland blijft niet achter, het slaat met Engeland en Zwitserland de handen in één tot dit schoone werk, en de hersteller van het Protestantisme in Frankrijk, die straks zijn' wensch vervuld ziet, dankte ook aan ons vaderland de volvoering van het schoone plan. Die

Digitized by Google

gaven der christelijke hulpe hebben honderdvoud rente gegeven. Maar heeft ons dierbaar vaderland met liefde en gastvrijheid de voortvlugtigen ontvangen en geherbergd, het heeft dan ook mede deel gehad aan de vorming dier edele predikers der woestijn, wier beleid en geloofskracht onzen eerbied, onze bewondering wekken. Ja! de ballingen hebben Neêrlands broederlijke liefde en hulpvaardigheid niet miskend, en gedachtig aan hunne ver verwijderde broeders en aan het lot van hun eigen vaderland, was de broederlijke opname in deze gewesten eene zoete teuge, bij zulk een' bitteren lijdensbeker. Treffend spreekt dit gemengd gevoel bijv. in eene peroratie van den beroemden Refugié, SAURIN, die gedurende het vierde eener eeuw een sieraad van ons vaderland was. In de Waalsche kerk van 's Gravenhage besloot hij op den 1sten Jan. 1710 zijne rede met deze woorden. »En nu, »zijn onze wenschen uitgeput? Ach! zouden wij in onze »dagen van vreugde, onze smarten kunnen vergeten? »Gelukkige bewoners van deze gewesten! zoo vaak lastig »gevallen met het verhaal onzer ellende, wij verheugen »ons in uwen voorspoed. Zoudt gij ons uw medelijden »weigeren?

»Wij, gelijk aan spaanders uit het vuur gered, droe»vige en toch eerbiedwekkende overblijfsels onzer diep »ongelukkige kerk, die de jammeren der tijden op deze »kusten geworpen hebben, broeders! zouden wij de ramp»zalige overblijfsels van ons zelven vergeten? Zuchten »der gevangenen! tranen der herders! beleedigde doch»ters! gestoorde feesten! wegen van Sion! overdekt met »rouw, afval en martelaarschap, met bloedige voorwer-

Digitized by Google

»pen en droevige klagten! — beweegt en schokt deze »gemoederen! Jeruzalem! zoo ik u vergete, zoo vergete »mijn' regterhand zich zelve. Dat de tong aan mijn ge»hemelt' kleve, als ik uwer niet meer gedenk, als ik u »niet meer maak tot het voornaamste onderwerp mijner »gezangen. Jeruzalem! dat vrede zij in uwe veste! God »vervulle onze wenschen, en onze ellende zij voor Zijn »aangezigt!

»En gij, vreeselijke vorst! dien ik eens als mijn' »Koning eerde, en dien ik nog aanmerk als een' geesel in »Gods hand, gij zult ook een deel mijner wenschen »ontvangen. Deze gewesten door u bedreigd, maar die »de hand des eeuwigen schraagt; deze oorden, die gij »met vlugtelingen hebt bevolkt, maar met vlugtelingen »die de christelijke liefde weer heeft opgewekt en verzorgd; »deze muren, die duizend martelaren omsluiten, door u »gemaakt, maar door het geloof tot overwinnaars gevormd, »zij allen te gader, zullen zich vereenigen in zegenbeden »voor uw heil. God doe den blinddoek vallen, die de »waarheid voor uw oog bedekt. God vergete de stroomen »bloeds, waarmede gij de aarde hebt bedekt, en die uw »rijk aanschouwd heeft. God wissche uit zijn gedenkboek »het kwaad, dat gij ons deedt, en als belooning voor hen »die het verdragen moesten, vergeve hij het hun, die »het lijden bragten. God geve, dat gij, nadat gij de »uitvoerder zijner oordeelen waart, voor onze kerk, nu »de uitdeeler zijner genadegaven en de verspreider zijner »barmhartigheden wezen moogt.

»Ik kom tot u terug, mijne broeders! ik omvat u »allen in mijne wenschen. — Maar zij moeten geput

Digitized by Google

»worden uit de eenige bron. Het is niet genoeg, dat een »sterfelijk mensch zijne wenschen uitspreekt, maar hij moet »gaan tot voor den troon van God, en worstelen met den »Heer der sterkte. Met hem willen wij strijden, door »onze tranen en gebeden; wij willen niet van Hem gaan, »vóór dat Hij ons heeft gezegend. Overheden en volk! »krijgsknechten, burgers! herders en schapen! komt! de »knie gebogen voor den wereldbestuurder. En gij, kna»gende bekommeringen, aardsche zorgen! die als vogel»vlugten om ons waart, verwijdert u, en verstoort onze »offerhanden niet."

Zoo sprak SAURIN, zijne dankbaarheid mengende onder zijne droefheid, de erkentelijke balling, die zijn Jeruzalem niet vergat, maar die door deze woorden ons al den rampspoed dier tijden van vervolging herinnert.

Twintig jaren later, verhief ANTOINE COURT dankbaar zijn oog ten hemel: de kweekschool was gesticht! En toen hij zijnen God dankte, dat christelijke harten geklopt hadden voor het heil VAN Frankrijks zwaar geteisterde kerk, toen vergat hij niet wat ook in ons vaderland voor die schoone zaak was verrigt. De broeders, die ook wisten wat martelaarschap was; die ook een' grond betraden, gedrenkt door het bloed der getuigen, hadden steenen aangedragen voor den bouw dier prophetenschool, welke de bakermat werd van het nieuwe geestelijke leven in Frankrijk. Gedurende 92 jaren heeft die prophetenschool herders gekweekt, voor de zwaar bezochte kerk van Frankrijk. Niet ten onregte werden zij candidaten voor het martelaarschap genoemd, die deze school verlieten. Maar hoe donker de hemel was, en welk een

Digitized by Google

strijd hun wachtte, groot was het getal der jongelingen naar Gods harte, die jeugd en kracht aan CHRISTUS en zijne zaak wilden offeren. Zeer verschillend zijn de opgaven van het getal kweekelingen, maar naar eene gemiddelde berekening wordt het op 450 begroot. ANTOINE COURT was het hoofd en de ziel dezer kweekschool, onder den titel van: Député général des Églises.

Blijde ervaring voor den hersteller van het Protestantisme in Frankrijk! Eene instelling was geboren, die schoone vruchten zou dragen. Werd dezen geloofsheld het eere-burgerschap van Lausanne opgedragen, hij toonde met der daad, dat hij ook een burger was van het koningrijk der hemelen. Nieuw leven verwachte hij voor Frankrijk van getrouwe leeraars, maar diep was het in zijne ziele, dat geloof, hoe levend ook, zonder kennis geen waarachtige leeraars vormde; het was niet genoeg moed te hebben om op te treden, de prediking moest voedzaam, schriftmatig zijn, vrucht der geestesontwikkeling.

Hij had wel gezien. Geloof zonder kennis is als een bergstroom, die over rotsen bruist en het graniet doorboort, medesleurt, ontzetting baart, maar onbevaarbaar blijft. Doch als die stroom, langs eene diepe bedding geleid, de dalen doorwandelt (met kudden bedekt), en frischheid brengt langs de heuvelen, dan voert hij welvaart mede, en het landvolk brengt zijne groete aan de frissche en heilrijke golven.

COURT kende predikers in Frankrijk, wel vol geloofsmoed maar onbesuisd, fanatiek; het opgewonden woord op de lippen, maar geene lichten op den kandelaar. En nu, had hij de prophetenschool gesticht, waaruit de beroemde

Digitized by Google

predikers der woestijn zouden te voorschijn komen, die zelfs tot in de volksvertegenwoordiging zouden spreken, met eene kracht van betoog, met een inzigt in zaken, welke bewondering zouden wekken. In die school zijn helden gevormd, in waarheid bereid, om hun leven op te offeren voor de zaak des Evangelies. De namen der meesten zijn in de geschiedenis onbekend, want ook hun werkkring was die van ballingen in eigen vaderland. Woestijnpredikers was hun eeretitel, zelfverloochening, en geheele toewijding aan de heilige zaak, de taak huns levens. Namen die uit dien nevel te voorschijn treden zijn bijv. COURT de GÉBELIN (zoon van den wakkeren voorganger) en verder PAUL RABAUT en RABAUT ST. ETIENNE.

Woestijnprediker! Naauw hebben wij dat woord genoemd, of er rijst eene figuur voor ons oog, door ons met bewondering begroet. Daar staat hij voor ons, de wel onderwezene, de goedgevormde man, wiens hart vol geloof, wiens oog vol moed, wiens ziele vol van broederlijke liefde is. Een dienstknecht van CHRISTUS, die straks welligt reeds voor regters en beulen zal staan, die duizend dooden moet sterven, die prediken zal in afgelegene plaatsen, die wordt nagespoord en bespied, zoo als het roofdier zijnen buit pleegt te beloeren, om dien eensklaps te verscheuren. Daar rijzen gevangenissen, marteltuigen, schavotten en brandstapels in het verschiet, verraad en bloedprijzen waren, als booze geesten, rondom hem.

Maar de woestijnprediker staat, *de lendenen omgord met de waarheid, aangedaan hebbende het borstwapen der geregtigheid, de voeten geschoeid hebbende met bereidheid des*

Digitized by Google

Evangeliums des vredes. Bovenal aangenomen hebbende het schild des geloofs, met hetwelk hij alle vurige pijlen des boozen zal kunnen uitblusschen. Nemende den helm der zaligheid en het zwaard des geestes, hetwelk is Gods woord, met alle bidding en smeeking biddende te allen tijde in den geest, en wakende daartoe met alle gedurigheid en smeeking van al de heiligen.

Voorwaar het is moeijelijk voor ons, kinderen der negentiende eeuw, vrij en bevrijd levende in het goede land onzer inwoning, den toestand van een' woestijnprediker duidelijk ons voor te stellen.

In het leven van ANTOINE COURT worden verhalen gevonden van zijne eigene zendingreizen, soms twee maanden aaneen, gedurende welken tijd hij twee en dertig verborgene godsdienstige zamenkomsten leidde, altijd met levensgevaar. Hoe krachtig moet het gevoel der roeping, hoe dierbaar het Evangelie zijn, om zóóveel gevaar het hoofd te blijven bieden! Het verwondert ons dan ook niet, dat er eene litteratuur der woestijnprediking gevormd werd, arm aan kunstschoon, maar rijk aan gedachten. Wij bedoelen de dood eenvoudige, maar roerende liederen, die getuigden en verhaalden van het martelaarschap der getrouwe herders. Berijmde verhalen, door de moeders gezongen in de stilte des avonds: als de kinderen haren schoot omringden, of in slepende melodiën aangeheven door de reijen, die ter woestijnpreek gingen, als eene voorbereiding voor het mogelijk naderend lot. Wie verhevene en weelderige poëzij wenscht, sla het volgende over, maar wie ook een oor heeft voor het eenvoudig kun-

Digitized by Google

steloos gezang van zwaar gedrukte geloofsgenooten, leze een paar van deze liederen.

Zij behelzen het verhoor en de regtspleging van den leeraar DÉSUBAS, LUBAC bijgenaamd, het verhaal van zijn martelaarschap. In menig opzigt was deze droevige zaak merkwaardig, ook om den geest der woestijnpredikers, tegenover de wereldlijke magt, en de zucht ter bevrijding, bij de geloofsgenooten ontwaakt. Wij kunnen hieromtrent niet uitweiden en geven slechts de eenvoudige zangen.

LUBAC VOOR ZIJN' REGTER.

(*De Regter.*)

„Gij durft u herder heeten,
„En hebt dat ambt vervuld?
„Zoo draagt gij dan dien keten
„Alléén, door eigen schuld.
„Of, zoudt gij ligt begeeren,
„Om zonder magtiging
„Het volk te mogen leeren,
„Door uwe prediking?

„De koning heeft gesproken,
„Tot heel zijn rijksgebied:
„„Het loutringsvuur ontstoken,
„„Hervormden duld ik niet"……
„Gij hebt maar trotsch vergeten
„Wat u, uw vorst verbood;
„En nu, nu moet gij 't weten,
„Mijn regtspraak is: — „uw dood!"

(*De gevangene.*)

Toen sprak LUBAC deez' woorden:
(En waardig was zijn woord)

Digitized by Google

„Heeft men in Frankrijks oorden,
„Mijn' prediking gehoord,
„Ook de eerste bloed-getuigen
„Verzwegen 't heilwoord niet;
„Zij wilden 't hoofd niet buigen
„In CESARS rijksgebied.

„Geen oproer mag het heeten
„Als 't hart, voor God ontgloeid,
„In reinheid van geweten,
„Door 't Woord, de hoorders boeit.
„Of, wordt in deze staten
„De gruwelleer geleerd:
„„Men moet zijn' God verlaten,
„„Dan wordt de vorst geëerd?"

„Indien ik naar uw wetten,
„Het leven heb verbeurd,
„God zal op 't vonnis letten
„Hij — die mijn regters keurt.
„Naar Hem verlangt mijn harte,
„Op Hem is al mijn hoop,
„Door Hem, bevrijd van smarte,
„Voleindig ik mijn' loop.

„Neen! niemand kan mij schaden;
„Die 't al bestuurt is God!
„Zijn hand omvat de draden,
„Hij, Hij regeert mijn lot.
„Niets kan mijn rust verstooren,
„Geen' wraakzucht die mij leidt,
„Ik kan uw vonnis hooren, —
„Ik ben ter dood bereid."

Digitized by Google

De geschiedenis vermeldt, dat de zesentwintigjarige martelaar de eenige was die kalm bleef, toen weinig tijds later de sententie des doods werd voorgelezen. Ter strafplaats geleid, bleef hij even kalm. Zijne jeugd, zijne schoonheid, zijne gelatenheid maakten eenen geweldigen indruk op de ontelbare menigte, en toen hij nederknielde en bad, werd die indruk nog verdubbeld. Roerend naïf zijn de woorden, die gevonden zijn in de gedenkschriften der teregtstellingen; zij gewagen aldus van zijnen dood. »Eindelijk moedig de trappen beklim-»mende, deed hij tot den laatsten oogenblik zóóveel »standvastigheid en vroomheid blijken, dat allen zonder »onderscheid, Protestanten en Catholieken, bitterlijk »weenden. Straks loofden de eersten God, voor de »stichting, die hij hun door dezen martelaar schonk, en »de laatsten wenschten de Protestanten geluk met de »eer, die zij, door zulk eene moedige getrouwheid tot »den einde, verkregen"

Weldra drukte het volk in deze woorden het gevoel des harten uit:

DE LEERAAR TER STRAFPLAATS.

„Ik ben niet te beklagen,
„Benijdt veeleer mijn lot.
„Ik vrees niet voor de slagen,
„Mijn herder is mijn God.
„Dit is mijn kracht, mijn wapen,
„Wat vreeze ik dan meer?
„De Herder leidt zijn schapen;
„Mijn herder, is de Heer."

Digitized by Google

„Grijp moed, grijp moed, mijn harte!
„Versterk u in Gods kracht,
„'k Veracht de pijn, de smarte,
„Den doodstrijd, die mij wacht.
„Grijp moed, den trap bestegen,
„Met kalme rust in 't oog;
„Want zie! die bange wegen,
„Zij leiden naar omhoog!"

Men voert hem langs de straten,
Omstuwd aan alle zij
Door dienaars en soldaten,
Een breede knechtenrij.
't Gerommel van de trommen
Dreunt voort langs markt en straat,
Dit moet hem doen verstommen,
Die daar ter strafplaats gaat.

Maar ziet! bij 't hout gekomen,
Daar valt hij biddend neêr.
De martlaar (roem der vromen)
Vraagt hulpe van den Heer.
Hij rijst! Hij doet de stappen
Met onverschrokken moed.
Zijn ziel vliegt langs die trappen,
Gods Englen te gemoet!

Zóó heerlijk was het sterven
Des herders, teêr bemind.
Maar 't heil zou hij verwerven,
Dat men hier boven vindt.
Haast zou men 't lot benijden,
Zoo roemrijk, en zoo schoon,

Digitized by Google

Dat langs dien weg van lijden,
Ook voert, tot zulk een' kroon.

Staakt Broeders! dan het klagen,
Ach! zucht en weent niet meer!
Hij zal uw' traan niet vragen,
Hij leeft bij zijnen Heer.
Geen vijand kan hem schaden,
Gevaren vreest hij niet,
En op de hemelpaden
Ontmoet hem geen verdriet!

Maar, dat wij hem gedenken
En treden op zijn spoor.
Hij blijft ons allen wenken,
Hij ging ons moedig voor,
En zoo 't Gods wil mogt wezen,
Dat ons zijn lot verbeid',
Laat ons (als hij) niet vreezen,
Het voert tot zaligheid!

Voorwaar die eenvoudige zangen, waren bezielende krijgsliederen in den kampstrijd des geloofs, toen menig hoofd viel onder de slagen van de bloeddorstige regters. Gedurig werden die bloedige treurspelen opgevoerd, maar aan woestijnpredikers ontbrak het niet. Lausanne zond telkens nieuwe en krachtvolle arbeiders uit. Vaak waren ook de verzoekingen tot afval groot, als men in handen der vijanden gekomen, de vrijheid voor eenige ontrouw kon verkrijgen, en de regters medelijden toonden

Digitized by Google

met die edele mannen. Maar indrukwekkend klonk het woord van een' ROCHETTE (die aan zijne belagers was verraden) »mijn geweten duldt geene schikking met u!" Die jeugdige prediker beklom het schavot, terwijl hij het 13de vers van Ps. 118 zong.

ROCHETTE, 26 Febr. 1762 gedood, was de laatste der martelaren onder de woestijnpredikers. De volharding, het lijden, de heldenmoed van de Protestanten en hunne leeraars, de apostolische werkzaamheid van den prediker der woestijn bij uitnemendheid, PAUL RABAUT, deden betere gevoelens ontwaken. Men wilde verdraagzamer worden, enkele regten (groote voorregten voor de onderdrukten) werden hun teruggegeven, en ofschoon wij hiervan aan deze plaats niet breeder kunnen gewagen, toch mogen wij ééne bijzonderheid niet verzwijgen, die zeer naauw verbonden is aan ons onderwerp. RABAUT ST. ETIENNE, zoon van den edelen PAUL en, evenals zijn vader, kweekeling van Lausanne, werd niet slechts bij zijne terugkomst uit Parijs een boodschapper van goede tijding, toen 10 à 15 duizend toehoorders zich om hem verdrongen, opdat zij den geliefden prediker zouden hooren en uit zijnen mond mogten vernemen, dat hun lot verbeterd zou worden, maar straks werd hij zelf als volksvertegenwoordiger gekozen. Welk eene wisseling! Een woestijnprediker in het Parlement!

De revolutie van 1789 had dit bewerkt. De stad Nîmes, die acht leden ter vergadering mogt zenden, koos allereerst RABAUT ST. ETIENNE. Hij weigerde niet, en weldra werd de aandacht op dien man gevestigd, wiens strenge regtvaardigheid, eenvoudigheid en welsprekend-

Digitized by Google

heid bewondering wekten. De kweekschool van Lausanne mogt roem dragen op zulk een' kweekeling, wiens stem overwinnend klonk in de raadzaal des lands.

Hoogst gedenkwaardig is zijne redevoering, daar uitgesproken op den 23 Aug. 1789, waarin hij de afkondiging vroeg der vrijheid van godsdienst.

Hoort een deel zijner pleitrede. »De niet-catholieken »hebben door het edict van Nov. 1787 slechts ontvan»gen, wat men hun niet kon weigeren. Ja! wat men »hun niet kon weigeren, ik herhaal dit, niet zonder »eenige schaamte. Die wet, meer beroemd dan regt»vaardig, schrijft voor, dat hunne geboorten en sterf»gevallen moeten worden opgeteekend, en geeft hun dus »eenige maatschappelijke voordeelen, en -- dit is alles.

»Zoo M. H! heeft men in Frankrijk in de 18de eeuw »het beginsel der barbaarsche tijden gehuldigd, dat »dezelfde natie verdeeld zal worden in eene bevoorregte »en eene verachte klasse. De Protestanten zijn nog uitgeslo»ten van vele burgerlijke voorregten. Veroordeeld in hunne »denkbeelden, schuldig om hunne gevoelens, is hun de »vrijheid ontnomen om hunne Godsdienst uit te oefenen. »In vele provinciën moeten zij zich daartoe in de »woestijnen nog verschuilen; zij moeten zich verbergen »(als of zij booswichten waren) voor de gestrengheid der »wet, of liever, om de wet belagchelijk te maken, die »zoo onregtvaardig is, door haar gedurig te bespotten en »te trotseeren. Maar er is ten slotte eene Fransche »natie, en tot die natie wend ik mij heden met de »vraag, dat aan twee millioen nuttige burgers, het regt »der Franschen teruggegeven worde. Ik wil het onregt

Digitized by Google

»niet plegen, van het woord onverdraagzaamheid te »noemen. Het is gebannen uit onze taal, of vindt voor »het meest daar zijne plaats als een barbaarsch, als een »verouderd woord, waarvan men zich niet meer bedient, »omdat de gedachte die het uitdrukte, is vergaan. Maar, »Mijne Heeren! het is de verdraagzaamheid niet die ik »vraag, ik eisch — de vrijheid!

»Verdraagzaamheid, bescherming, vergeving, lankmoe- »digheid! het zijn allen onregtvaardige en hoogst onregt- »matige woorden, tegenover andersdenkenden, als het »waar is, dat verschil van godsdienst evenmin eene »misdaad mag heeten, als verschil van zienswijze. De »verdraagzaamheid? Ik vraag, dat zij op hare »beurt worde afgeschaft. En dat zal geschieden. Dat »onregtmatige woord stelt ons voor, als burgers, die uw »medelijden verdienen; als schuldigen, die men vergeven »moet. Maar, dwaling M. H.! is geen misdaad. Hij »die haar verbreidt, houdt haar voor waarheid, ja! zij is »waarheid voor hem, en hij gevoelt zich gedrongen te »spreken. Geen geweld mag het hem beletten, geen »mensch, geen staat zelfs is daartoe geregtigd.

»Wel nu, M. H! bij al de onderscheiding van dwalingen »en waarheden, door menschen gemaakt en weder ver- »anderd, wie is er (ik vraag het u) wie is er, die »zeggen durft, dat hij nooit is bedrogen, dat de waar- »heid altijd bij hem en de dwaling steeds bij anderen »was? Ik eisch dus M. H.! voor den Protestant van »Frankrijk, voor elk niet-catholiek van dit Koningrijk, »wat gij voor u zelven eischt — de vrijheid — de »gelijkheid der regten."

Digitized by Google

De overwinning was niet twijfelachtig, de meeste stemmen der vertegenwoordigers waren voor de afschaffing van de beperkende wetten, en op den 23sten Aug. 1789 was het werk van Lodewijk XIV vernietigd, er waren in Frankrijk slechts burgers. Op den 15den Maart 1790 ontving de welsprekende redenaar een treffend huldeblijk van de groote vergadering, toen zij hem tot haren voorzitter koos. Op dien zelfden dag aan zijnen vader schrijvende, besloot hij zijnen brief met deze woorden:

»De president der Nationale vergadering, ligt aan uwe voeten."

In het jaar 1792 was de vrijheid van godsdienst alom gevestigd, en toen PAUL RABAUT, de vier en zeventigjarige steunpilaar der kerk, nog eens bij de plegtige godsdienstoefening zou voorgaan, sprak hij: (en plegtig, volzinnig klonk die taal) »Nu laat gij Heer! uw' dienstknecht »gaan in vrede naar uw woord, want mijne oogen »hebben uwe zaligheid gezien."

Ongevoelig zwierven wij van ANTOINE COURT af. Neen! wij sloegen slechts de rijkgezegende vruchten van zijn werk gade. Wij konden het oog van den levenden stroom niet afhouden, waarvan hij de bronader had geopend, als met een' staf Gods.

De geschiedenis van het herstel der hervorming in Frankrijk heeft met hem haar begin genomen. Van hem is onder Gods bestuur de kracht uitgegaan; met biddend overleg koos hij de wegen en middelen, die door de uitkomst beproefd zijn bevonden. Hij blijft het middelpunt en de geestelijke Vader van eenen heldenstoet, onze bewondering waardig.

Digitized by Google

Zijne bescheidenheid was allen menschen bekend, zijn geloof was velen ten voorbeeld; aan vastheid van wil, paarde hij een juist oordeel. Onwankelbaar stond hij op zijn' post, maar woorden der liefde kwamen van zijne lippen. Hierin oefende hij zich, om eene onergerlijke conscientie te hebben, beide voor God en voor de menschen; en als het waar is, dat het hart welsprekend maakt, dan druppelden bij hem de zoetvloeijende woorden uit een regt gestemd christelijk gemoed.

Eere den man! die ginds den grond heeft gelegd voor eenen vernieuwden bouw; die bouwlieden heeft helpen vormen, welke orde en regel bragten onder de Protestanten, na den Camisarden-krijg, te midden van fanatisme, tegenover de Dragonnaden. Lausanne mag trotsch blijven op dien naam, en dien naam in eere houden. Gevoelen wij ons als nader gebragt tot groote mannen, als wij op de plaats hunner woning hun beeld voor onzen geest stellen, de te weinig bekende naam van ANTOINE COURT, vervult ons vooral met ontzag als wij in zijne stad ons bewegen.

Zegenend slaan ook wij het oog op het graf van ANTOINE COURT en dankbaar heffen wij het tot Hem, die in die bange tijden, ja! altijd heeft getoond, dat zijn woord waarachtig is: »de poorten der helle, zullen mijne gemeente niet overweldigen."

Digitized by Google

ZONS-OPGANG.

De Rigi roept jaarlijks duizenden vreemdelingen, om den zons-opgang te komen bewonderen op zijn' kruin. Ik mogt daar een merkwaardig tafereel aanschouwen. Het was tegen zons-opgang een bewolkte lucht, maar de hoogste grens van dit wolkgevaarte lag een paar honderd voeten beneden den top. Boven mij was de hemel zoo klaar als cristal, en het sneeuwgebergte stond in die wolkenzee zoo rein, zoo eenzaam en majestueus. De zon gaat op. De hooge sneeuwtoppen blinken in het goud. Het kleed van witte wol, onder mijne voeten uitgestrekt zoo ver het oog kan reiken, wordt schitterend, maar blijft ondoordringbaar voor het oog. Daar beneden in de dalen zien zij dus een' bewolkten hemel, maar op deze hoogte aanschouwen wij het azuren gewelf boven ons hoofd, en de spitse bergtoppen scherp, afgeteekend tegen het blaauw.

Digitized by Google

Zoo gaat het meer in het leven. Alles hangt er maar van af op welk punt wij ons bevinden. Een wolkgevaarte kan de hinderpaal wezen om te zien wat boven is, maar daarboven verheven, ligt het onder onze voeten. »Ik zie slechts nevelen," zegt de reiziger, daar staande aan het meer van Lucern. En ons gezelschap op den Rigi zegt:

„Der Himmel sah so feierlich,
„So ganz als sollt'er öffnen sich!"

Op het standpunt komt het maar aan.

Digitized by Google

AAN ZWITSERLAND.

O! land der Gletschers, land der bergen,
  O! onvolprezen Zwitserland!
Zoudt gij mijn' luit een loflied vergen,
  Zij viel dra uit de ontroerde hand.
Als ge uw lawinen neêr doet dalen,
Uw' kruin in zonnegloed laat stralen,
  Voelt elk de magtloosheid der taal.
Een tempel zijt gij, vol altaren,
Uw' bergen zijn de kroonpilaren,
  Uw' sneeuwkruin is de offerschaal!

Maar kan geen mensch het schoon verkonden,
  Dat gij in uwen kreits besluit,
Al leeft uw naam in duizend monden,
  Al roept Euroop uw glorie uit,
Toch hebt gij in uw Alpendreven
Een' schoone reisles neêrgeschreven,
  Wel waardig, dat haar 't hart bewaart.
Ja! waar uw pracht ons doet verstommen,
Daar roept gij in uw heiligdommen,
  Ons stil gemoed ter bedevaart!

Trotsch heft gij voor het oog der volken,
  Uw breede toppen naar omhoog.
Gij weeft uw gordel uit de wolken,
  Uw' sneeuwkruin zoekt den hemelboog.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

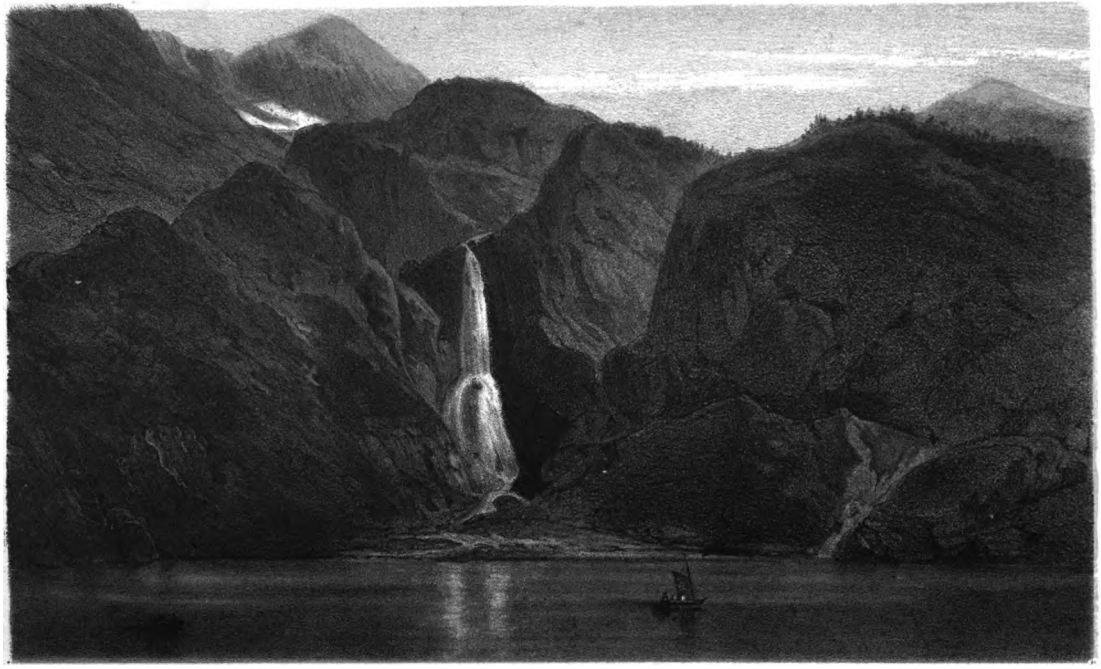

Digitized by Google

MEEREN.

Op het gebied der schoone kunsten is het een gewoon verschijnsel, dat de een zich door dit, een ander door een geheel tegenovergesteld genre, het meest aangetrokken gevoelt. Hetzelfde vindt ook plaats op het ruime gebied der natuur. Hier zijn het de sneeuwtoppen der Alpen, daar de lagchende dalen, ginds de zacht glooijende heuvelen en elders de majestueuse stroomen, die bijzondere stemmen brengen tot het gemoed, stemmen die er weerklank vinden, en niet ligt vergeten worden. Zoo maakten de berg-meeren op mij steeds eenen bijzonderen indruk. Nog dikwijls rijzen zij voor mijnen geest, die breede schilderachtige watervlakten, zoo verschillend van kleur en tint, afwisselend van vorm, die zuivere spiegels in het landschap, weerkaatsende het liefelijk lover, de mollige heuvelen, of de hemelhooge bergtoppen, met dat onvergelijkelijk spel van licht en schaduw.

Ik wil eenige dier meeren voor mijne verbeelding terugroepen, en trachten er eene kleine schets van te ontwerpen. Hoe onvolledig die schetsen ook wezen zullen, zij kunnen eene kleine bijdrage leveren voor de

Digitized by Google

rijke afwisseling der natuur, ook dáár, waar immers slechts sprake is van grootere of kleinere waterplassen, in de lijsten der heuvelen of der bergen gevat.

Wij vangen aan met het Noorden, en kiezen het meer, dat kabbelt langs de heuvelen, bedekt door de maagdelijke wouden van Denemarken. Van Elseneur, waar HAMLETS schilderachtig belommerd grafgesteente en het levendig gezigt over den Sond, met al die gespannen' zeilen, schoone herinneringen achterlaat, leidt de weg al spoedig door het digte woud, waar de weelderige plantengroei het oog verrukt. Maar als men uren lang onder dat groene gewelf heeft gereden, dan is de indruk onbeschrijfelijk, welke het meer van Esrom bij zijne verschijning maakt. Daar ligt het ruime schoone meer eensklaps voor uw oog, aan de westzijde het meest verlicht en open, omdat de heuvelen daar minder begroeid, zich in zachte golvingen verliezen in het verschiet; maar aan de oostzijde geheel overschaduwd aan den oever, door het trotsche eeuwen oude geboomte, dat zijne takken doet afhangen en de twijgen laat spelen met de ruischende golfjes. Dat digte lommer, zich huwende aan dien waterspiegel vormt een geheel eenig tafereel, want het meer verliest zich in het woud, de verbeelding alleen kan de grenzen afteekenen. Hoe schittert het kristalheldere water, dat den vrijen blik tot den bewassen bodem vergunt en de diepte zoo bedriegelijk doet voorkomen. Het tafereel door het meer van Esrum ontplooid is schilderachtig; er is iets zoo maagdelijks, zoo reins in het geheel, dat het diepe snaren in het gemoed weet te roeren.

Digitized by Google

Van Esrom begeven wij ons naar de Hooglanden van Schotland, dat land der meeren bij uitnemendheid. De meest bekende zijn zeker Loch Katrine en Loch Lomond, want hoevele reizigers bepalen hunnen togt slechts tot de Trosachs. Loch Katrine, door WALTER SCOTT bezongen in zijn Lady of the Lake, met het welbekende Ellen's-isle, en Loch Lomond, met dat verrassend perspectief der schilderachtige eilanden! Doch bij het bereizen der Hooglanden in de lengte en in de breedte, verschijnen er tal van meeren voor uw oog, van eene geheel eigenaardige bekoorlijkheid. Het is een thema met tal van variatiën. Slechts zeldzaam is de waterspiegel geheel effen. Hier heft zich even boven de schitterende vlakte een eiland op, waarover het frissche grastapijt is uitgestrekt, en statige boomen bedekken het eiland. Maar een weinig verder rijst een breed rotsgevaarte uit de wateren omhoog, waarlangs de slingerplanten zich een' weg banen, waarop het houtgewas zich in rijken overvloed vertoont.

Die gedurige afwisseling, die grillige lijnen der oevers, die stoffeering van het meer door tal van eilanden, dat boomgewas te midden der wateren, dat woud uit de verte gezien, als drijvende op de golven, die rotsen van kapitale afmetingen, als burgten zich verheffende! O! dat alles is in waarheid schoon. De Hooglanden vertoonen u prachtige watervallen en liefelijke tafereelen. Dunkeld en Blair Athol, Fort William en Staffa geven onuitwischbare indrukken, de woeste natuur verheerlijkt menig gedeelte der Hooglanden, maar de rijkdom der natuur in de meeren ten toon gespreid (in kwistigen

Digitized by Google

overvloed door het land gezaaid) geeft toch de rijkste herinnering. Ook bij een herhaald bezoek klimt de bewondering, en daarbij welk eene rijke omgeving! Hoe vredig eindigt menig meer, bespoelende het dorpje wel aan de helling der bergen gebouwd, maar zich uitstrekkende tot de lommerrijke oevers, waar het gereed is den reiziger met hooglandsche gulheid te ontvangen.

Bovendien vergete men niet, dat het klimaat van Schotland eene groote eigenaardigheid geeft aan de natuurtafereelen. Die zonderling bewolkte luchten, die lage en digte nevelen, die soms zich om eene berggroep nestelen, geven aan de meeren tinten en luchtschakeeringen, die inderdaad zeldzaam zijn. Zij mogen vaak de helderheid en doorschijnendheid van het Noorden missen, toch vertoonen zij een liefelijk beeld.

Al is Schotland slechts van Ierland gescheiden door een' arm van den Atlantischen oceaan, het karakter van Killarneys meeren is geheel onderscheiden van die der Hooglanden. Die zwarte berggestalten, die daar uit den waterplas oprijzen, die bruine kleur des waters, soms bijzonder donker getint door de terugkaatsing der zwarte bergen, de geheel verschillende eilanden-vorming, geven eene geheel andere gedaante aan het tafereel. En toch, wat zijn die tooneelen schoon! Hoe akelig zou de natuur er daar uitzien, als de pracht der wateren zich niet ontplooide, naast die kloven, langs die sombere gevaarten. In waarheid, teregt mag Ierland trotsch zijn op het bezit van dit lake-district.

Met de snelheid der verbeelding verplaatsen wij ons in Zwitserland, en wiegelen op die wonderschoon ge-

Digitized by Google

kleurde meeren, afwisselend tusschen het heldere groen van het meer van Neufchatel en het diepe blaauw van het meer Leman. Wij zijn op de Thunersee op weg naar Interlaken. Daar voor ons ligt het Berner oberland. De duizenden voeten hooge sneeuwtoppen vormen het front, dat van majesteit spreekt, en toch daarbij welk eene liefelijkheid om u henen! De natuur alleen, kan die schijnbare contrasten tot eene hoogere harmonie leiden. Majestueus zijn de oevers van de Vierwaldstädter-see. Het meer in de grilligste lijnen besloten, strekt zich nu her- dan derwaarts uit. Nu eens kalm en effen als een spiegel, dan door de dwarlwinden, nederschietend van het gebergte, eensklaps veranderd in eene woelende zee.

De hooge afmetingen van de zwitsersche natuur, zelfs in de bevallige glooijingen van het meer van Genève, geven den indruk van verhevenheid, maar het is niet de grootschheid, die ontzet en verschrikt, zij is aantrekkelijk door de liefelijkheid, die haar eigen is. Geene eilanden zijn over de watervlakte heengestrooid, maar de verscheidenheid, de pracht der oevers geven hier de eigenaardige schoonheid aan die zuivere, diepe, heerlijke bergmeeren. In de Pyreneën hebben zij weder een geheel verschillend karakter; daar vindt men hen boven op de bergen, even als de Lachersee nabij Brohl aan den Rhijn, doch door de hoogte is dáár de plantengroei zeer gering, en dit geeft iets huiveringwekkends, iets kils aan de tafereelen. Men kan er eenigszins over oordeelen, wanneer men de hierbijgaande, vrij getrouwe afbeelding van lac d'Oo beschouwt. Wij mogen

Digitized by Google

echter een bezoek aan die hoogten niet ontraden, want schoone bergtogten voeren tot de aanschouwing dezer stille wateren.

Wij begeven ons naar Italië, en een drietal meeren noemen wij: het Lago di Como, het Lago di Garda en het Lago Magiore. Hoe alles ons toeroept, dat wij hier in Italië zijn! De hemel boven ons hoofd, de rijke kleurenpracht der bloemen tusschen het groen, het schoon getinte meer, alles toont het zuidelijk karakter. Het meer van Como heeft die krommingen niet en die onregelmatigheden, die de schoonheid vaak verhoogen, het gelijkt meer op eene schoone rivier. Doch de oevers, die villa's, als rustende op het water, of geleund tegen die mollige heuvelen; de liefelijke partijen, die elkander afwisselen aan beide zijden, maken de vaart alleraangenaamst.

Als meer is het Lago di Garda veel schooner; welk eene kalmte en rust in die omgeving! Hoe spreekt hier alles van vrede, van genot. Schreijende tegenspraak als gij de zuidelijkste grens bereikt. Daar ligt achter muren en wallen schier ongenaakbaar de vesting Peschiera, een punt van den geduchten vierhoek. En op de liefelijke golfjes van het Lago di Garda zijn kanonneerbooten geankerd, grijnzen vuurmonden u tegen, die slechts van moord en verdelging spreken kunnen. Dat is een schreeuwend contrast!

En nu den blik op het koninklijk meer, het Lago Magiore, kabbelend langs liefelijke dorpen en schilderachtige bergen, terwijl de eilanden van Borromeo zich wonderschoon vertoonen boven den waterspiegel. Nooit

Digitized by Google

zal ik den tijd vergeten op Isola Bella doorgebragt. Een panorama naar alle zijden! Als de gondel in den avondstond ons doet glijden over de vlakte der wateren, en de schemering met de avondkoelte een rijk genot verschaffen, of het morgenuur ons alles in de frischheid der kleuren doet aanschouwen, waarlijk dan is het om er niet van te scheiden! Wij spreken niet van die tuinen en terrassen, trapsgewijs aangelegd, waarvan het merkwaardige is, dat zij onnoemelijk veel geld bij den aanleg gekost hebben; maar van die rotsen, oprijzende uit het heldere meer, in wier spleten de aloës hare wortelen schoten, die hier in het wild groeijen, en altijd des zomers bloeijende exemplaren vertoonen, omdat de wintervorst zijn' scherpsten adem nooit uitzendt over deze wateren. Die oleanders, forsch en rijk van bloemen, in kwistigen overvloed de trossen latende afhangen, en de lucht met de liefelijkste geuren vervullende. Ginds staan reusachtige cactussen, van geheel andere afmetingen dan wij gewoon zijn ze te zien. Liefelijke granaat- en myrtenboschjes, citroen- en oranjeboomen vertoonen zich, die allen u toeroepen, dat zij hier tehuis zijn, en op de hoogste hoogten de olijvenboomen, wier toppen zich verheffen boven de lager geplante cypressen.

Ja! nu gevoelen wij het wat het is, dat zoo bijzonder in de zuidelijke meeren spreekt. Het is de Flora, die ons omringt. Wordt men, bij het stoomen over de meeren, reeds getroffen door die nieuwe plantenwereld en die bloemenpracht, het is meestal te ver om het duidelijk te onderscheiden. Hier leeft men te midden eener natuur, die tot dus verre voor ons slechts tot

Digitized by Google

het gebied der serres behoorde. Gij voelt u in het land waar de citroenen bloeijen. Het liefelijk eiland, dat u herbergzaamheid schonk, plaatst u te midden van al die heerlijkheid; en die effen hemel, dat kalme meer, het geritsel der golfjes, de geurige, liefelijke lucht, alles werkt zamen om u volop te doen genieten. Op uwen wenk voert de eenvoudige gondel u naar villa's en dorpen, die u nieuwe gezigtspunten en fraaije landschappen vertoonen, en is eenmaal het scheidingsuur daar, gewis dan is de uitroep: »tot wederziens!"

En zouden wij nu, na onze vlugtige schetsen, een eindoordeel wagen? Verre van dien. Maanden na het bezoeken van de meeren in Italie, heb ik de schotsche weder aanschouwd; maar zij hadden voor mij niets van hunne eigenaardige schoonheid verloren. De type van het land van OSSIAN en dat van DANTE ALIGHIERI moge hemelsbreed verschillen, zij hebben beiden aanspraak op bewondering. Wie rijker dan de natuur? Zij slaat één' toon aan, en het is als met den Alpenjager, wiens hoorn een' enkelen toon laat schallen, maar die door het gebergte wordt uitgebreid tot accoorden, zoodat het is, als drongen orgeltoonen in de Alpen door.

Wij spreken van: het meer; maar de natuur is niet uitgeput in het kiezen van nieuwe vormen, van tallooze verscheidenheden, van nieuwe schoonheden, en de accoorden, die zij voortbrengt, doen ons gemoed trillen. Hoe verschillend ze ook zijn, zij geven reine indrukken, want zij zijn allen de scheppingen van Hem, wiens werk altijd de zuiverste harmonie vertoont.

Digitized by Google

VENETIE.

Het klooster der Mékhitaristen.

Wäre diefs die freudenreiche
Stolze Meereskönigin,
Mit der ernsten Heldengröfse,
Mit dem leichten, heitren Sinn?

Schwarze Gondeln im Kanale
Schwankend, ohne Liederklang!
Schifferruf nur stöhnt bisweilen
Trägen, dumpfen Unkensang.

Marmorbilder nur bewohnen
Die Palläste, hoch gebaut,
Und ihr Sinken und Zerfallen
Ist darin der einzge Laut.

Halbzerschellt im Arsenale
Fault das alte Dogenschiff,
Ach! der eigne alte Hafen
Ward ihm Klipp' und Todesriff!

Digitized by Google

In dem eh'rnen Markuslöwen
War einst Leben, Kraft und Herz;
Doch der konigliche Wächter
Liegt nun todt, ein Aas von Erz!

Stumm und öde Platz und Strafsen
Und die Fluthen rings umher,
Selbst die Steine reden nimmer,
Und die Menschen längst nicht mehr.

Und doch wüsst' ich einen Zauber,
Ja ein Wörtlein nur, gar klein!
Spräch's zur rechten Stund' der Rechte,
Spräng' von diesem Sarg der Stein!

In deze regelen schetste Duitschlands dichter A. GRÜN den tegenwoordigen toestand van Venetië, en het woord dat leven zou brengen in die trotsche en doodsche ruïne is nog niet gesproken. Maar is Venetië eene onttroonde vorstin, toch blijft het hoogst merkwaardig om het een bezoek te brengen, en het verheugde mij, toen ik mijn' wensch mogt vervuld zien, en onvergetelijke dagen mogt doorbrengen in die zonderlinge waterstad, in

Venedigh, dat omringt met kristalijne vesten,
Gegront staat op de zee, der vlughtelingen wijck:
Daar Marcks gevlerckte Leeu bewaeckt 't gemeene beste,
En streckt een borstweer voor 't gedreijgde Christenrijck. (1)

Ach, ja! er is veel veranderd sinds die dichter zóó zong, maar toch treft men overal de sporen aan van

(1) V. D. VONDEL.

Digitized by Google

vroegere grootheid, van dien fabelachtigen rijkdom, en vermeit men zich in de herinnering der schoone dagen, van het bloeijend gemeenebest. In plaats van de feesttoonen, die de optogten der Dogen verheerlijkten, en straks werden voortgedragen door de vrolijke gondeliers langs de waterwegen, is het nu als hoort men het gerammel der slavenketenen, al vindt men de afschuwelijke gevangenissen der TISANI'S en der MARINO VALERI'S ook ledig.

Doch wij hebben ons niet voorgenomen thans een hoofdstuk over 's werelds wisseling en vergankelijkheid te schrijven; wij wilden het oog op iets vestigen, dat juist het kenmerk van duurzaamheid bezit. Beklim in uwe verbeelding met ons den schoonen St. Marcustoren, een' dier weinige hooge torens, welke Italië bezit, en geniet met ons het heerlijk panorama, dat vooral van den hoogsten omvang in al zijne majesteit wordt aanschouwd en eene ruimte van honderd en veertig mijlen omvat. De zon, die brandend was op den dag, zinkt nu ter westerkimme neder, en wij bevinden ons juist bij tijds op dit schoone punt, vanwaar de wonderschoone lichtschakering uitnemend wordt gezien.

Waarlijk, meester BARTHOLOMOEUS BUONO had een schoon werk voleindigd, toen hij de istrische marmerblokken op die plaats zamenvoegde en eene hoogte schiep, die een' blik vergunt over zooveel heerlijkheid. Aan onze voeten ligt de Piazza met de Basilica di San Marco, de Piazzetta met het schilderachtige Doge-paleis, en het oog volgt de kronkelende bogten der wateren, en dwaalt over de daken der paleizen en de koepels der kerken.

Digitized by Google

Maar schooner nog, als dat oog rust op de Lagunen en op die eilanden, welke schijnen te drijven op de zacht kabbelende golfjes, die de gondelier rusteloos klieft, om het ranke vaartuig als eene zwaan te bewegen over de schilderachtige watervlakte. Reeds beginnen de hooge heuvelen van Verona met den gezigtseinder in een te vloeijen. De glinsterende oppervlakte der Adriatische zee neemt donkerder tint aan, de laatste stralen der avondzon werpen nog de schitterende vonken over de golven, als een vriendelijk afscheid voor dezen dag.

O! wat is een zons-ondergang bij dien onbewolkten hemel wonderschoon, van den St. Marcus toren gezien! Doch, ik bid u, eer het duisterder wordt, zie nog eens over de Lagunen. Er is een plekje in die rigting, waarop ik in het bijzonder uwe aandacht wil vestigen. Het is onbeduidend van deze hoogte gezien, en het oog wordt door luisterrijker punten aangetrokken. En toch het is onze belangstelling zoo waard; het is een klein eiland, een klein uur verwijderd van het punt waar gij u bevindt, het is Isola San Lazzaro. Eene venetiaansche dame, eene edele en geletterde vrouw (1) schreef er van: »In 1594 werd Isola San Lazzaro een bijna verlaten »oord, een weinig later werden de gebouwen der ver»woesting prijs gegeven, want het punt was te ver van »de stad verwijderd om tot nuttige doeleinden gebruikt »te kunnen worden. Wie had toen gedacht, dat dit »onaanzienlijke punt in de uitgebreide Lagunen, (die den »zetel der beroemde republiek omringen), het gemeenebest

(1) Mevrouw RENIËR MICHELI.

Digitized by Google

»zou overleven en wereldberoemd zou worden, als de »republiek zelfs niet meer zou bestaan?"

Wat dunkt u, mijn lezer? Wordt de lust niet opgewekt om dat belangrijk en beroemd punt te gaan opzoeken, zou het geen' goeden indruk geven, als men na het bezigtigen van zooveel vervallene grootheid, van zulk eene majestueuse, maar doodsche ruïne, eens het oog liet rusten op die plek, die van zooveel leven getuigt? Maar, roept gij mij toe: zeg mij toch wat het is waar gij ons henen wilt leiden? Welnu wij rigten ons naar een klooster.

Hooge muren en diepgevoelde smarten, sombere gangen en pijnlijke geloften, duistere gewelven en versmoorde zuchten rijzen onwillekeurig voor onzen geest bij het noemen van dien naam. Wij weten zooveel van die stichtingen der devotie! Wij hebben medelijden met de onvervulde wenschen, en de ijdele klagten en, de duistere vooruitzigten, en de woelende hartstogten, welke de hooge muren wel langen tijd voor het nieuwsgierig oog verborgen houden, maar wier stemmen toch gehoord zijn heinde en ver. Het verhelderd christelijk bewustzijn antwoordt immers: »Breekt die hooge muren af, die alle stralen »afsluiten, en laat uw licht schijnen voor de menschen, »opdat zij uwe goede werken mogen zien, en den Vader, »die in de hemelen is, verheerlijken." Heb ik dan met dit woord niet reeds vooraf veroordeeld, wat ik wilde aanbevelen? Verre van dien. Het is een klooster, dat wij gaan bezoeken, doch waar het licht niet onder de korenmaat is verborgen, maar staat op een' kandelaar, verlichtende allen, die in den huize zijn. Doch

Digitized by Google

waartoe meer? Laat ons gaan, en zien, en ons ove tuigen. Dat wij dit kunnen doen met de hope op goed gevolg, pleit reeds voor die stichting, men vreest daar dus de ongewijde blikken niet.

Het punt, u reeds van den St. Marcustoren aangewezen, doet u vermoeden, dat wij voor ons bezoek een' gondel behoeven, bijna onafscheidelijk van den reiziger in Venetië. De gondelier, die mij reeds door het groote kanaal (dat de stad in twee helften verdeelt) had gevoerd, en door tallooze waterstegen met bewonderenswaardige bedrevenheid had henengeleid, was in het morgenuur weder gereed, om het ranke vaartuig door de Lagunen te wenden. De vaart zal bij de Piazzetta beginnen, aan de Riva degli schiavoni. De Italiaansche hemel vertoont weder het in die dagen onverstoorbare, heldere, diepe blaauw. En snel glijdt de ligte gondel over dien weg van kristal, langs Isola san servolo, langs tuinen, en gaarden, en geuren, en kleuren, terwijl de stad zich telkens in wonderschoone vormen van ons verwijdert. In waarheid, het is onder geene woorden te brengen, welk een schilderachtig tafereel op die wateren uitgespreid ligt. Het oog ziet niet meer de ketenen der koninklijke slavinne, maar de rijke plooijen van het vorstelijk kleed, en de edele steenen van het praalgewaad, vonkelend in het licht der rijzende zon. De verbeelding bevolkt die wijkende oevers met eene tallooze menigte, getuige van het nationale feest, en met luid gejubel den Doge begroetende, die van dien oever in het rijke vaartuig zal stappen, om het trouwverbond te vernieuwen met de schoone Adriatische zee. Doch de

Digitized by Google

gondelier blijft met geregelden gang voortroeijen, hij staart slechts naar Isola san Lazzaro, waar hij de koesterende zonnestralen volkomen zal kunnen genieten in een dolce far niënte, als de kloosterpoort zich achter den bezoeker sluit. Het vrolijk lied der gondeliers heeft dan ook reeds sedert lang niet meer geklonken, de staf des drijvers ontlokt geen feesttoonen. En ziet! daar ligt nu het kleine eiland voor ons, als eene vesting met muren omringd, die uit de heldere wateren schijnen op te rijzen. Wij leggen aan de groote kloosterpoort aan, stappen uit, en weldra dreunt de zware klopper op de stevige deuren. De portier laat ons niet lang wachten, en met eene vriendelijke groete wordt het voorvertrek geopend. Het oog wordt terstond getroffen door het afbeeldsel van den (nu overleden) sultan van Turkije, een teeken van het gebied, waarop wij ons bevinden. Gemakkelijke divans bieden eene zitplaats aan, terwijl wij wachten op een gunstig antwoord en op de komst eens kloosterbroeders. Weldra staat deze voor ons oog. Een jeugdig man, in eene eenvoudige zwarte tunica en de lendenen omgord. Levendig zijn die gitzwarte oogen; het haar en de lange baard zijn van dezelfde kleur. Een kort onderhoud vangt aan over persoon en vaderland en den wensch des oogenbliks. Weldra bemerken wij, dat die kloosterbroeder een beschaafd, geletterd man is, en gereed, om terstond aan het verzoek te voldoen. Nederland is ook voor hem geen onbekend rijk. De wandeling door het ruime klooster begint, en mijne belangstelling klimt, bij alles wat ik zie en hoor.

Doch eer ik van bijzonderheden gewaag, zal het welligt

Digitized by Google

niet ongepast wezen, dat ik eerst in het algemeen iets van deze stichting mededeel; niet slechts wat zij is, ook hoe zij ontstond, is onze aandacht zeer waardig. Wij bevinden ons in een klooster van armenische Christenen, in eene stichting van Mékhitar en om haar wel te beoordeelen dienen wij ons eerst eenige zaken te herinneren.

Bij het noemen van den naam Armeniërs rigt zich ons oog naar het uitgestrekte hoogland, hetwelk zich tusschen Assyrië, Mesopotamië, den Caucasus en klein Azië uitstrekt, de oorspronkelijke woonplaats van een der vroegst beschaafde volken der wereld, behoorende tot de Indo-Germaansche familie. Groot Armenië is een uitgestrekt cirkelvormig land, hetwelk als middelpunt het gedenkwaardige gebergte Ararat aanwijst. Wij kunnen thans niet treden in eene staatkundige beschouwing, maar herinneren alléén, dat dit uitgestrekte gebied nu onder verschillende verschillende vorsten is verdeeld, en dat de sultan van Turkije een groot deel aan zijn gebied heeft verbonden. Over de vroegere godsdienstvormen willen wij thans ook niet spreken, wij vermelden alléén, dat, spoedig na het openlijk optreden der apostelen het christendom ook in Armenië doordrong. Petrus, of een zijner medehelpers, schijnt er het eerst het Evangelie gebragt te hebben, en weldra werd het bewijs gegeven, dat men het aannam; wij behoeven ons slechts te beroepen op de getuigenissen van Eusebius. Reeds vóór den tijd van constantijn den Groote werden er bloeijende gemeenten gevonden.

Het zal wel geen betoog behoeven; dat het christendom ook dáár niet rein werd bewaard, maar dat er zich

Digitized by Google

straks allerlei dwalingen vertoonden. Evenmin zal het noodig zijn mede te deelen, dat de vestiging en uitbreiding des christendoms onder voortdurende worsteling en strijd geschiedde. Toen echter koning TIRIDATES zelf het christendom aannam, werd de christelijke godsdienst, godsdienst van staat, en ving er een' heftige strijd tegen het heidendom aan. Wij kunnen slechts bijzonderheden aanstippen, ofschoon de loop der zaken in Armenië belangrijk genoeg is. Heftig werd de kerk aangevallen door de Perzen, die bloedige pogingen aanwendden om de goede zaak te verwoesten, maar te vergeefs. Ook dáár werd, door vervolging, het zaad ter uitbreiding uitgestrooid. Door vele oorlogen en verwisseling der dynastiën werd het rijk verzwakt, ten laatste verloor het door velerlei omstandigheden zijne zelfstandigheid, en werd het eindelijk (gelijk wij herinnerden) aan verschillende rijken toegevoegd. Gebogen onder vreemde en drukkende overheersching was het lot der burgers in vele opzigten bedroevend, maar toch bewaarden zij getrouw hunne nationaliteit. Vasthoudende aan hun geloof, en prijs stellende op zedelijkheid, toonden zij vaak meer humaniteit dan hunne overheerschers. De armenische Christenen zijn zwaar beproefd geworden; maar ook te midden der stormen van den Islam en der geweldenarijen van heidensche overheerschers hebben zij zich krachtig staande gehouden. Een gedeelte hunner kerk erkende het gezag van den Paus, maar het grootste deel heeft zich zelfstandig geordend, waarbij de geest en strekking der Grieksche kerkordening niet te miskennen valt. Hun hoofd zetelt te Etchmiadzin. Vraagt gij naar eenige

Digitized by Google

hunner bijzondere stellingen, wij herinneren de belijdenis van zonde, voor de kerkelijke hoofden; hunne verklaring van Jezus nederdaling ter helle, als geschied tot verligting van de straffe der veroordeelde zielen voor een' bepaalden tijd; het verwachten der gelukzaligheid, eerst na de opstanding der dooden Zij staan aan de leeken het gebruik van brood en beker toe bij het avondmaal, en verwerpen de leer van het vagevuur.

Maar, waar wij vooral op moeten wijzen, is het rijke letterkundige leven, dat zich onder dat volk heeft ontwikkeld, en ook op het gebied der godgeleerdheid heeft uitgebreid. Eene breede rij van schrijvers zouden wij kunnen opgeven, die zich door de uitgave van geschiedkundige onderzoekingen, of door werken van taal en smaak hebben beroemd gemaakt, zoodat zij in dit opzigt vele oostersche stammen beschamen. Bovendien is er onder de Armeniërs eene merkwaardige belangstelling in die geschriften; en het is opmerkelijk, hoe zij op vele plaatsen de gelegenheden openden, om drukwerken in hunne taal uit te geven.

Dit zij genoeg om in het algemeen een' juisten blik te doen vestigen op die merkwaardige afdeeling der christenheid, wier geschiedenis zeker te weinig wordt gekend. Welnu, het klooster, dat zich voor ons opende, is eene stichting der armenische Christenen, schaars in ons werelddeel te vinden. Reeds vermoedt gij, dat wij hier vergeefs naar gelofte van armoede, van boetedoening of van eenig werktuigelijk christendom zouden vragen. De gelofte van een werkzaam, christelijk leven kunnen wij alléén verwachten. Wij gaan door den breeden corridor, en be-

Digitized by Google

vinden ons weldra in de schoone en rijke kerk. De vriendelijke kloosterbroeder is bereid ons een overzigt van de eeredienst te geven, en straks leidt hij ons voor het hoofdaltaar, waar het eenvoudig graf van den stichter (den reeds genoemden Mékhitar) wordt gevonden. Met eerbied en bewondering spreekt de jeugdige man dien naam uit, en als wij een hart hebben, dat verdiensten weet te waarderen, dan zeggen ook wij met ongedekten hoofde: »vrede zij zijne assche, de gedachtenis der regtvaardigen zal in zegening blijven. Daar wij veronderstellen, dat de geschiedenis van dezen man aan velen niet zeer bekend is, en zij toch in de geschiedenis der christelijke kerk (al is het dan ook eener minder bekende afdeeling) waardig hare plaats beslaat, vergunne men ons eenige bijzonderheden mede te deelen. Hetgeen wij toch verder in het klooster zullen zien, hangt zóó innig te zamen met het zoeken en streven, het worstelen en zegevieren van dezen edelen man, dat wij eerst regt de stichting begrijpen, als wij den stichter begrepen hebben.

Wij herinnerden reeds, hoe de Armeniërs in den loop der tijden deerlijk werden vervolgd en geplaagd. Het gevolg hiervan was, dat een goed deel het vaderland verliet, en elders herbergzaamheid zocht. De armenische Christenen zijn heinde en ver verstrooid geraakt; zij hebben hunne woningen neergezet in Voor- en Midden-azie, tot China toe. In Rusland, Hongarije, Zevenbergen, Galicië, ja zelfs in Engeland, en in de hoofdstad van ons rijk werden zij gevonden. Het talrijkst zijn zij echter in Klein-azie, en duizenden wonen in Perzië, Turkije en Indië. Het is dus bij zoo groote verstrooijing niet vreemd, dat

Digitized by Google

zij ook op een punt als Venetië worden aangetroffen, maar waarom juist dat punt, zoo wijd en zijd bekend en wereldberoemd is geworden, blijft de vraag, en Mékhitar's leven geeft het antwoord daarop.

Het was in het jaar 1676, dat in eene geringe stad van Klein-aziatisch Armenie een kind werd geboren, bestemd om eens de vreugde zijner volks- en geloofsgenooten te worden. Zijn naam zou hoog worden geëerd, door ieder die genie, en talent, en deugd wist te waarderen, en zou voor zijn volk eene oorzaak van roem en blijdschap zijn. Manough werd het kind bij zijne geboorte genoemd; maar die eenige zoon van vrome en gelukkige ouders ontving bij zijne latere wijding den naam van Mékhitar, d. i. vertrooster. En waarlijk, die naam had een prophetisch karakter, want in den volsten zin des woords zou hij dat voor anderen wezen. De Goddelijke voorzienigheid had den knaap toegerust met uitnemende hoedanigheden, en de vrome vader had in vereeniging met de teedere goedaardige moeder tot eene ontwikkeling bijgedragen, die in waarheid uitnemend heeten mogt.

Vlug van begrip, scherp van oordeel, vroom van gemoed, verzamelde de jongeling tal van kundigheden en door zijn voortdurend gebed, werd de kennis aan zijn leven geheiligd. Zulk een jongeling, sieraad des huisgezins, moest in wijder kring arbeiden. Zijne ontwikkeling moest niet tot het familie-leven beperkt blijven, hij was tot groote dingen bestemd. Zelf was hij te zedig om er zich in staat toe te rekenen, maar juist dezulken werden vaak door den Heer uitverkoren, om grooten invloed

Digitized by Google

uit te oefenen. En is de geest bezield, het hart ontvonkt, dan volgt men volhardend den lichtenden weg van Gods voorzienigheid.

De dorst naar kennis hield gelijken tred bij den edelen jongeling met zijn streven om een waar Christen, een godvruchtig mensch te zijn. Doch onder alles wat hij zocht, en hoorde, en zag, bleef een zeker onbestemd gevoel zijne borst ontrusten. Bij al het goede, dat men van de armenische Christenen zeggen kan, was er toch iets, dat veranderd en verbeterd moest worden. Er kon meer eenheid, meer onderlinge gemeenschap zijn, een band die allen zamen voegde. Maar hoe dit te bewerken, en wat zou hij in dit opzigt vermogen? Al zoekende wat hem te doen stond, vinden wij hem als kloosterbroeder te Etchmiadzin, het middelpunt der armenische kerken, maar weldra gevoelde hij, dat hier de plaats zijner werkzaamheid niet was. Ook elders vond hij de volkomene bevrediging niet. Op Cyprus gekomen, werd hij eensklaps door eene lange en gevaarlijke ziekte aangetast. Leefde de zucht in zijne borst om heilzame hervormingen in de armenische kerk tot stand te brengen, het scheen wel, dat die hoop geheel verijdeld zou worden. Reeds vernam de moeder het voorbarige berigt, dat haar zoon was overleden, en wat was in staat haren tranenvloed te bedwingen? Zij had dien zoon zoo innig lief gehad! Doch, Gode zij dank! hersteld en zachtkens aangesterkt, reisde de teedere zoon naar zijne moeder, en mogt de tranen afwisschen en de vreugde der verrassing storten in dat gebroken' hart.

Meer dan ooit gevoelde nu de twintigjarige, dat hij eene roeping te vervullen had. Ofschoon hij nog niet

Digitized by Google

wist wat hem te doen stond, reisde hij naar Constantinopel, hopende daar krachtige beschermers en ijverige medehelpers te vinden, bij de volvoering van een grootsch plan, dat zich langzaam voor zijnen geest ontplooide. Allerwege stuitte hij daar op kleinmoedigheid en vreeze. Met vuur en kracht sprak hij van de gebreken, die hij steeds meer ontdekte, en die hij bestrijden wilde in den geloove; maar zijne plannen werden afgekeurd; wat in het hart van groote geesten is, wordt door kleine zielen niet zoo terstond begrepen. Teleurgesteld, maar niet ontmoedigd vertrok hij. Zijne wijsheid raadde hem voorzigtigheid aan, opdat hij niet door de bezwaren werd verpletterd, die hij wilde overwinnen. Zoo begaf hij zich meer naar het binnenland in het oosten, en gehoorzaam aan het bevel »predikt het Evangelie allen creaturen!" verkondigde hij overal, waar hij kwam, naar de mate zijner kennis, den weg des heils. Daarbij vergat hij de studie en eigene vorming niet, en na twee jaren reizens, jaren vol moeite en gevaar, begaf hij zich andermaal naar Constantinopel. Och! waartoe zouden wij alle pijnlijke ervaringen beschrijven, waardoor deze mensch scheen gevormd te moeten worden! Ziekte en vermoeijenis, onweder en orkaan, honger en dorst, tegenstand en bespotting overvielen hem, maar hij bezweek niet, want zijne sterkte was in God.

In Constantinopel bleef hij het Evangelie prediken, en — had hij eenige vrienden rondom zich verzameld, hij zocht in eene der voorsteden een vrucht belovend arbeidsveld. Altijd bleef hij bezig om de volvoering zijner groote plannen tot onderlinge verbroedering voor

Digitized by Google

te bereiden en ook bewerkte hij in dien tijd voor zijne geloofsgenooten het schoone boekske van THOMAS A KEMPIS, de navolging van Christus.

Maar achterdocht en jaloerschheid wisten weldra eene vervolging tegen den ijverigen prediker te bewerken, zoodat hij in allerijl de vlugt moest nemen. Overtuigd, dat het onrustige verblijf te Constantinopel nooit voordeelig wezen kon voor zijn plan, overreedde hij zijne vrienden, om zich te vrijwaren voor de bedreigingen van den patriarch, zich toch niet te ver van de hoofdstad te verwijderen (want de sultan was hun wettige vorst), maar zich liever te stellen onder de bescherming der magtige Venetiaansche republiek. De poging werd met gelukkigen uitslag bekroond; met gastvrijheid werden MÉKHITAR en zijn vriendenkring ontvangen, ofschoon zij altijd als onderdanen der Ottomanische porte werden beschouwd.

Thans tot rust gekomen, overdacht de moedige Armeniër, welken weg hij moest inslaan, om heilzaam te werken op een' wijden kring, en weldra gevoelde hij, dat hij bovenal trachten moest, om door het ontsteken van zuiverder licht, niet slechts beschaving des geestes onder zijne geloofsgenooten te bevorderen, maar ook mede te werken tot de heiliging des harten, en zóó de onderlinge banden van gemeenschap vaster te maken. Daartoe was het noodig, dat hij ook de geestesvruchten van het Westen kon overbrengen, en met ijver leerde hij de Italiaansche en Latijnsche talen aan, en vertaalde weldra eenige nuttige geschriften voor zijn volk. Doch zou er waarlijk éénheid zijn in zijn streven en het plan gelukken, dan was vereenigde en geregelde letterarbeid noodig,

Digitized by Google

afgewisseld en geheiligd door godsdienstige oefeningen en werken der liefde. Dan moest er eene eigene tente worden opgerigt, eene stichting, waar alles naar orde en regel kon geschieden. Na tal van bezwaren, teleurstellingen en onaangenaamheden, werd eindelijk het plan verwezenlijkt, en zette hij zich met zijne vrienden te Modon, in eigen woning neder. Gelukkig te midden zijner vrienden, wier getal gedurig vermeerderde, zocht hij nu de studie op de beste wijze te regelen, en dagelijks werden er werken van liefde geoefend, vereenigde men zich in gewijde overpeinzing, en werd de tijd nuttig besteed door de beoefening van taal, geschiedenis, wijsbegeerte en letterkunde.

»Wij moeten in het zweet onzes aangezigts arbeiden" was de leuze van den man, die zuiverder lichtstralen onder de Armeniërs zocht te verspreiden. Na twaalf jaren van zorgen, moeite en strijd was alles ten slotte naar zijn wensch en begeeren. De discipelen, die zijn doel begrepen en hoog waardeerden, waren in éénen geest met hem werkzaam, en eene schoone toekomst lag voor hen open. Doch ziet! op nieuw eene jammerlijke teleurstelling. Daar verbreidt zich eenklaps de ontzettende mare: de oorlog breekt los, en de vesting, waar MÉKHITAR zijn klooster heeft gesticht, zal het eerst bedreigde punt wezen. Het was maar al te waar, en als men de gevolgen van dien krijg berekent, wat is er dan nog voor de stichting der Armeniërs te wachten? Zijn wijs nadenken en bedachtzaam overleg bragt hem tot het droevige besluit, om met zijne vrienden de plaats te verlaten, die geheel ongeschikt zou worden voor hunne

Digitized by Google

werkzaamheid. Zoo kwamen zij dan als vlugtelingen te Venetië zonder vooruitzigt, want volgens een raadsbesluit mogt er in die stad geene dergelijke nederzetting wezen.

Na herhaalde aanvrage en de aanbieding van uitmuntende getuigschriften werd de republiek eindelijk bewogen met het lot dezer ballingen. MÉKHITAR en zijne leerlingen werden, gelijk ik reeds opmerkte, als gasten beschouwd, maar zij waren onderdanen der Porte; dit moest steeds onder het oog gehouden worden. En ziet! daar verschijnt eindelijk een lichtpunt; men kan helpen en tevens vele bezwaren ontgaan. In de Lagunen ligt een klein eiland, ver genoeg van de stad verwijderd, waar in vroeger tijd een lazareth werd opgerigt, toen zulk een hospitaal zoo zeer noodig was. Dat gebouw was verlaten en vervallen, het eiland werd niet meer bezocht; welnu, dit Isola san Lazzaro, worde aan MÉKHITAR en de zijnen ten eeuwigen dage in vrij bezit geschonken door de republiek Venetië; dan is geen wet geschonden, dan zijn de bannelingen geholpen, en geen gevaar kan voortaan meer deze stichting bedreigen. Het geschiedt; met blijde dankbaarheid wordt het geschenk aangenomen, en al is het eiland klein, het heeft eene ligging uitstekend geschikt voor het doel, en wonderschoon is het uitzigt, dat zich aan alle zijden vertoont. Verheugd begeven zich de Armeniërs derwaarts, en was alles vervallen, de kapel is toch nog zeer bruikbaar. Door eene hartverheffende godsdienstoefening wordt de ziele gesterkt, die plek geheiligd, en het aan te vangen werk gewijd. Weldra bereikte het gerucht van die vestiging eens kloosters Rome, en MÉKHITAR wordt voor den kerkvorst geroepen.

Digitized by Google

Openhartig en waardig ontwikkelt de vurige man in de tegenwoordigheid van den Paus zijne beginselen en zijn doel, en zoekt de zuiverheid van zijn streven te handhaven. Hij werd geregtvaardigd, ontving zelfs gunsten, en verkreeg de vrijheid om zendelingen naar het Oosten te mogen af vaardigen. Nu was dan eindelijk de lang gewenschte rust daar, en de tijd gekomen, om zonder vrees het schoone werk aan te vangen. Men ving van zelf met de verandering, de oprigting en inrigting der gebouwen aan; al wat er voltooid werd mag de bezoeker, met weinige uitzondering, zien.

Gij gevoelt dus, mijn lezer! dat bij de herinnering van het leven en streven des stichters, dáár iets gezocht moet worden, dat bij elken tred het groote doel van dien Armeniër te aanschouwen geeft; arbeid aan de veredeling des geestes, aan de verlichting en heiliging van verstrooide geloofsgenooten, wel door een nationaal gevoel verbonden, maar wier gemeenschap nog inniger en verhevener moest worden.

Voorzeker zegt gij met mij: eere den man! die zoo wist te volharden, die teregt aanspraak maakt op onze hulde. Al is er een groot verschil tusschen zijn christelijk leerbegrip en het onze, al worden de dwalingen der Roomsche kerk ook voor een deel daarin gevonden, daarom zien wij niet uit de hoogte op dien strijder neder. Geen westersch oordeel over een' vurigen oosterling, maar eene zegenbede over hem, wiens borst gloeide van geestdrift, in wiens harte een levend, vruchtbaar, volhardend geloof werd gevonden, wiens geest licht bleef zoeken, en wiens gemoed de liefde als

Digitized by Google

het hoogste wist te erkennen. Voorwaar, als ons geloof in de gemeenschap der heiligen geen ijdele klank zal zijn, dan waarderen wij den apostolischen ijver en den apostolischen geest van dezen geloofsheld, die in eene andere taal dan de onze, en onder andere vormen dan wij de onze heeten, toch in denzelfden geest, denzelfden Christus verheerlijkte.

Er heerscht eene plegtige stilte in de ruime kloostergangen; de orde en regel door MEKHITAR ingesteld, worden met naauwgezetheid gevolgd, en dwaalt het oog ook soms (wat onbescheiden) door eene half geopende deur, dan ziet men een' der broederen ijverig aan zijnen letterarbeid bezig. Daar wordt de ruime eetzaal voor ons ontsloten, waar men zich tweemaal daags vereenigt, terwijl onder den maaltijd een der nieuwelingen geregeld een gedeelte uit den Bijbel, of uit een der stichtelijke werken van de Armeniërs voorleest.

Wij volgen onzen geleider, en zien een' breeden schoonen trap, die naar eene ruime-zaal geleidt. Hier is de bibliotheek. Rijk, en licht, en rein. Waarlijk, die veelomvattende boekenschat is vorstelijk geherbergd; geen koninklijk paleis zou zich zulk eene zaal behoeven te schamen. De ruimte, de juiste schikking, de keurige betimmering treffen het oog. Wij vinden daar ook de buste van MÉKHITAR uit carrarisch marmer gebeeldhouwd en het groote portret des Sultans, door hem aan dit klooster geschonken, als bewijs zijner waardering. Ook wordt daar eene egyptische mummie aanschouwd, wier ouderdom op 3000 jaren wordt berekend, rijk met paarlen bezaaid. Maar meer dan dit, wij vinden hier

Digitized by Google

eene uitnemende boekverzameling. Twee duizend belangrijke manuscripten worden er bewaard en een exemplaar, van al de werken, ten behoeve der Armeniërs gedrukt, keur van uitgaven op verschillend gebied. Welk een schat is hier weggelegd, welk een voedsel voor den geest is hier te vinden, en hoe uitlokkend vertoont zich alles aan het oog! Zoo is dan ook de vrucht dezer stichting en haar doel, in tal van boekwerken blootgelegd en uitgesproken.

Noode verlaten wij die merkwaardige plek, maar nog zal onze belangstelling klimmen. Wij worden geleid naar de eigenlijke werkplaats — de groote drukkerij. Hier staan wij op heiligen grond, hier is de plaats, van waar de stralen des lichts zich verspreiden. Vijf persen zijn onophoudelijk in werking. Venetiaansche werklieden verrigten den werktuigelijken arbeid, maar de kloosterbroeders regelen alles, bezielen alles. Hier worden de boeken gedrukt, die hunnen weg zoeken naar Constantinopel, naar Voor- en Midden-azië, en naar Indië. Deze drukkerij is zoo uitnemend ingerigt, dat zij op de wereld-tentoonstelling te Parijs eene medaille der eerste klasse verkreeg, en de derde in rang werd geacht, na de keizerlijke drukkerijen van Parijs en Weenen. Mékhitar had daartoe den grond gelegd, toen hij de uitnemendste der europesche drukkerijen tot modellen had gekozen. Als bewijs hoe ver de wetenschappelijke en technische ontwikkeling het daar bragt, kan ik vermelden, dat de drukwerken in twee en dertig talen kunnen worden afgeleverd. Om hiervan eene proeve te geven, zullen de kloosterbroeders hunne geloofsbelijdenis in 32 talen ge-

Digitized by Google

drukt, in éénen band vereenigd, uitgeven. Onze vriendelijke leidsman wees er mij op, dat ook het Hollandsch niet vergeten was. Niet alleen toch was er eenige connectie met Holland geweest door de armenische drukkerij te Amsterdam (in 1660) opgerigt, maar ook werd de arbeid van Nederlandsche geleerden (1) gewaardeerd. En, had niet een onzer vorsten eene zilveren medaille aan het klooster gezonden, als bewijs zijner hulde? Zoo mogt dan ook het Hollandsch niet in deze verzameling ontbreken, en de kloosterbroeder verzocht mij de reeds afgedrukte proeve nog eens na te zien, waartoe ik mij natuurlijk gaarne leende, en hetgeen ook geen overbodig werk bleek te zijn. In waarheid, ik had mij niet voorgesteld, aan den polsslag der Adriatische zee eene hollandsche drukproef te zullen verbeteren.

Dat de werken op Isola san Lazzaro gedrukt eene zeer groote verscheidenheid aanbieden, zal wel geen betoog behoeven; in den geest van MÉKHITAR kon geene eenzijdigheid hare plaats vinden. Ik behoef slechts namen te noemen als van ROLLIN, BOSSUET, FÉNELON, GESSNER, GOLDSMITH, BARTHELÉMY, FLORIAN, MILTON en YOUNG. De oude classieken zijn natuurlijk niet vergeten, en op het gebied van algemeene en kerkelijke geschiedenis, van bijbelsche uitlegkunde, enz. enz. is eene ruime keuze gedaan. Wederkeerig is ook de weg gebaand, dat de armenische literatuur voor Europeêrs toegankelijk wordt.

Wij kunnen natuurlijk niet in bijzonderheden treden,

---

(1) Vooral het werk door J. J. SCHRÖDER in 1717 uitgegeven werd genoemd.

Digitized by Google

maar genoeg; MEKHITARS schepping is eenig in hare soort, en als wij bedenken. dat liefde voor zijn volk, voor zijne geloofsgenooten, de veredeling van hun' geest en de heiliging hunner harten zijne eenige drijfveren waren, dan vindt het onvolmaakte en bekrompene, dat deze stichting in ons oog nog aankleeft, een zachtmoedig oordeel. Of is het geene schoone gedachte, dat dáár, aan de Adriatische zee, de geestesvruchten van het Westen worden verzameld en bereid, om genoten te kunnen worden door het Oosten? Als eene merkwaardige bijzonderheid, mag dan ook wel vermeld worden, hoe dit klooster genade vond in het oog van NAPOLEON I, toen hij de kloosters elders met kracht aantastte. Dit mogt met privilegie blijven bestaan.

Maar wij hebben ons welligt reeds te lang in de beroemde drukkerij opgehouden, waar anders veel merkwaardigs te zien overig blijft. En zou ik, na die hoogst merkwaardige bijzonderheid, nog belangstelling mogen verwachten voor eene opsomming van vertrekken, die in zulk een gebouw nimmer worden gemist? Liever vragen wij onzen leidsman den kloostertuin te ontsluiten en ons de welriekende geuren der reusachtige oleanders te doen genieten, met ons te gaan langs mijrten- en granaatboschjes en onder de guirlanden der wijngaardranken, die zich in sierlijke golvingen om de boomen winden. En dáár, te midden van zoo veel aanlokkelijks, willen wij nog luisteren. als ons van MEKHITARS wijsheid wordt verhaald, en hoe naauwkeurig hij alles had overwogen en vastgesteld, zoodat men steeds hem moest roemen. De eenheid, de kracht, de invloed dezer inrigting zijn

Digitized by Google

door de ondervinding in het ware licht gesteld. De opleiding der kweekelingen, de regeling der werkzaamheden, de dagverdeeling, alles is met juistheid voorgeschreven. Neen! hier is niet de geestdoodende ledigheid, of eenig zinledig kerkgebaar, hier is leven en werkzaamheid. De stichter, die op 73jarigen leeftijd ontsliep, leeft voort in de geslachten die hem zegenen.

Mékhitar was de bouwmeester van dit klooster, maar meer nog, hij was de bouwmeester eener inrigting, die bewonderd en geroemd mag worden. Te regt merkt men aan, dat menig huisvader bij veel bescherming en talrijke hulpmiddelen, dikwijls nog veel moeite heeft om de opvoeding en vorming, de onderlinge verhouding van zijn kroost juist te regelen. Welk eene vlijt en volharding, welk een doorzigt, welk een juist oordeel was er noodig, voor een hoofd en stichter van zulk eene inrigting, om met goed gevolg eene vereeniging van personen te vormen, die eerst aan elkander geheel vreemd zijn, maar door orde, door een zelfde streven aan elkander verbonden worden. Geen dwang, maar eene standvastige, rijke, vurige liefde voor eene groote zaak, wist Mékhitar als hefboom te gebruiken. Nimmer ontbrak het aan jongelingen, die begeerden er toegelaten te worden.

Als nieuwelingen opgenomen, ontvangen zij allen gedurende drie jaren onderwijs en opleiding, terwijl daarna eerst wordt beslist, of zij geschikt zijn om een deel der veelsoortige werkzaamheden op San Lazzaro op zich te nemen, of dat zij liever naar de maatschappij zullen wederkeeren, om als geestelijken, of als onderwijzers winste te doen met hunne vorming in het klooster. Eens zag

Digitized by Google

het gebouw een' vreemden leerling binnen treden, het was lord BYRON. In de bibliotheek staat nog de tafel, waaraan hij neder zat, om van pater AUCHÈR de armenische taal te leeren.

En als wij de persoonlijkheid, die onze aandacht boeide, nog beschouwen in de stervensure, hoe beminnelijk verschijnt zij ons! MÉKHITAR had een schoon bewijs van nederigheid gegeven, toen hij de hulde afwees, hem door edele en rijke Venetianen aangeboden. Zij wilden hem een standbeeld oprigten, maar hij weigerde het volstandig. Zijn naam mogt alleen aan de stichting verbonden blijven door een eenvoudig opschrift in het Latijn en Armenisch, waarin het jaar der oprigting werd vermeld.

Toen de ziekte hem aantastte, die langzaam hem ten grave zou slepen, ontvingen die aandoenlijke dagen hunne wijding, door zijne kinderlijke godsvrucht. Zijn geest was bezig met nieuwe plannen tot heil van het klooster en voor zijne volksgenooten. En toen de pijnen heviger werden en de kwaal van dag tot dag, van uur tot uur, zijn ligchaam meer sloopte, door beproeving, vermoeijenis en ouderdom reeds zoo verzwakt, bleef hij even kalm en gelaten. Hij sprak te midden zijner ligchaamssmart: »Heer! gij weet het, dat ik mij geheel »overgeef aan uwen heiligen wil, doe met mij als met »uwen knecht, naar uw welbehagen. Is het uw wil »dat deze pijnen blijven, wees ook in die smart, wees »altijd gezegend!" Met eene zegenbede over de stichting stierf hij, en groot was de droefheid, bij het ontslapen van dezen getuige.

Maar zijn naam, zijn geest bleef leven onder hen, die hij zijne kinderen plagt te noemen, en die met eerbied

Digitized by Google

en dankbaarheid van hem bleven spreken. Hij blijft leven onder zijne volks- en geloofsgenooten, die blijvend de vruchten genieten door hem gekweekt en ook in den kring der geleerden, die zijne pogingen waardeeren. Allen die prijs stellen op de verspreiding van geloofslicht en geloofsleven houden zijne nagedachtenis in zegening, en is het ook, dat wij nog zuiverder stralen en voller openbaring zouden wenschen, wij zijn gedachtig aan PAULUS woord (1): »Nogtans wordt CHRISTUS »op allerlei wijze, hetzij onder een deksel, hetzij in der »waarheid verkondigd, en daarin verblijde ik mij, ja! ik »zal mij ook verblijden."

De man, sober in zijne levenswijs, wars van eerbetoon, vroom en vroed, ijverig en volhardend, had zijn levensdoel ernstig in het oog gevat en gehouden, en de liefde van Christus drong hem.

Eéne groote gedachte bezielde hem, daaraan wijdde hij zijn leven, daarvoor tartte hij miskenning, vervolging en gevaar, de gedachte, om zijn volk, allerwege verspreid en steeds meer in dwaling en verwijdering vervallende, te verlichten en te vereenigen, en dit te doen door aan allen in de moedertaal groote en schoone waarheden te brengen. San Lazzaro werd zijn Pathmos, waar hij als het ware de stem vernam: »schrijf hetgeen gij gezien en gehoord hebt." Verduizendvuldigd gingen de woorden van kennis, wetenschap en christelijke beschaving tot de Armeniërs, door bergen, en zeeën, en staatsregelingen en volken van elkander gescheiden. Voorwaar, daar zal

(1) Philipp. I: 18.

Digitized by Google

de zegen des Heeren blijvend op rusten en kan men bezwaarlijk berekenen, welke gevolgen het plan van MEKHITAR reeds gehad heeft, een werk des geloofs en der liefde zal niet ongezegend blijven. Wie zaait, zaait in hope, al is het een ander, ook zelfs eene andere eeuw, die maaijen zal.

Met eene zegenbede verlaten wij het klooster, en danken met een' handdruk den vriendelijken geleider. En weder klieft de gondel de golfjes en is het, als dreef Venetië daar in de verte op de wateren. Onwillekeurig rijzen er beelden van het schoone verleden op voor onzen geest. Wij denken aan den bloeitijd der republiek, aan de magt der Dogen, aan den luister van den grooten raad, die een' PETRARCHA overweldigde, wij denken aan het oude gezag der tienmannen. Het lot van staten werd in de raadzalen van het weelderig paleis beslist en het St. Marcus plein vertoonde al den rijkdom en de grootheid der inwoners, die zich in bonte kringen verzamelden, om de besluiten spoedig te vernemen. De stad der paleizen heeft een' beslissenden invloed gehad op het lot der staten, wier vlaggen zich vertoonden in het mastbosch, dat zich langs de kaden uitstrekte. Van oost en west stroomd en de schatten daarhenen. Venetië bloeide, Venetië was gevierd, Venetië was gevreesd bij de vijanden. De welvarende stad telde 180,000 inwoners, en die bevolking was levenslustig en grootmoedig, zij had een oog voor het schoone en edele. GOETHE's woord, in zijne Italiaansche reis, is merkwaardig: »Venetië is een groot en merkwaardig ge»denkteeken van vereende menschelijke kracht, een heerlijk »monument niet van een' gebieder, maar van een volk!"

Digitized by Google

Moesten wij een kenmerk aangeven van de algemeene kunsttype in Venetië, wij zouden zeggen er is levensgloed, levensvreugd in afgedrukt. De oppervlakkigheid is daar niet gehuldigd, maar den dieperen zin des levens heeft men gezocht, Venetië is waarlijk groot geweest!

Maar te midden van al die grootheid, en rijkdom en magt woedt eene verborgene kwaal als de kanker voort. Het is niet alléén de weelde, die doet vreezen, het is meer de achterdocht, welke knaagt aan het staatsleven, die de kerkers bevolkt, en vreeselijk om zich grijpt. En Venetië is gevallen en vervallen, en kromt zich onder het juk, hoe is hare bevolking verminderd! Maar MÉKHITAR's stichting bloeit. Zij werd in dien val niet meêgesleurd, want zij is uit een edel beginsel geboren, zij wordt door edele krachten gesteund, en zij werkt al den dag, verbreidende het rijk der waarheid, uit de liefde des geloofs. Neen! dat had men niet gedacht noch vermoed, dat die kleine republiek der christelijke wetenschap zich zóó zou handhaven. Zij blijve krachtig in den arbeid en ontvange de welverdiende hulde. Niet het edele, en magtige, en groote naar de wereld kan op duurzaamheid bogen, het is der ijdelheid, der vergankelijkheid onderworpen. Maar menige treffende roepstem komt daarentegen tot ons, dat wij de kleine dingen niet verachten moeten, dat het beginsel des duurzamen levens gezocht moet worden in de veelzijdige ontwikkeling des geestes, zoo vaak door de weelderige wereld voorbij gezien. Ook van den St. Marcus toren is Isola san Lazzaro eene nietige stip in de Lagunen.

Het is ons onbekend welk lot de onttroonde koningin

Digitized by Google

der Adriatische zee zal wachten, maar is zij bestemd om uit hare vernedering te worden opgebeurd, het zuivere licht des Evangelie's leere haar, een' beteren weg te bewandelen. Dat licht verspreide zich meer en meer over het worstelend Italië, het geve aan MÉKHITAR's stichting eene hoogere wijding. Geene geschiedenis is zóó heerlijk, als die der uitbreiding van het rijk der waarheid, van den triomf der evangelische kerk, biddend door ons gewacht.

Digitized by Google

VENETIË.

R. Basilica di S. Marco.

Waar zou het einde zijn, indien men de kerken van Venetië wilde beschrijven? De verscheidenheid in bouworde, de rijkdom der bouwstoffen, de pracht der versierselen, de fresco's, mozaïkwerken en schilderijen – alles is overstelpend, onnoemelijke schatten zijn daar zaamgebragt. Hier worden wij gewezen op de Santa Maria della salute, gebouwd in 1630, toen de Senaat de gelofte aan MARIA had gedaan, dat de inwoners haar eene kerk zouden bouwen, als de pest de stad der Lagunen mogt verlaten. Men weet niet, wat meer te bewonderen, de ligging van het trotsche gebouw, de schoonheid van den ranken koepel, of de pracht binnen die wanden ten toon gespreid. En dan welk een bouw, onder den grond! Dit reusachtig gevaarte rust op 1,200,000 eiken palen.

Ginds leidt men ons naar de Santa Maria gloriosa dei frari, gebouwd in de 13de eeuw, een kunststuk waarover meer dan 100 jaar is gearbeid. Oorspronkelijk verbonden aan het klooster, naar den regel van F. VAN ASSISI, werd deze kerk uit liefdegaven opgerigt,

Digitized by Google

en gebouwd in gothisch-italiaanschen stijl. Behalve de prachtige bouw trekken de wonderschoone beeldhouwwerken, in die kerk verzameld, al de aandacht. Daar vinden wij bijv. het monument voor TITIAAN; een' triomfboog uit cararisch marmer door LUIGI en PIETRO ZANDOMENEGHI. Welk een arbeid!! Aan de linker zijde staat eene figuur, met het decreet van KAREL V in de hand, waarbij TITIAAN in den adelstand wordt verheven; aan de andere zijde het beeld, dat het bevelschrift vertoont, waarin FERDINAND I, de oprigting van dit monument gebiedt.

TITIAAN zelf wordt zittende voorgesteld, en laat de hand rusten op het boek, hetwelk de genius der kunst hem aanbiedt, terwijl hij met de andere hand den sluijer wegneemt van het gelaat eener vrouw, waaronder de Natuur wordt voorgesteld. Aan de beide zijden staan de schilder- en houtsnêe-kunst, verder de bouw- en beeldhouw-kunst, alles door vrouwelijke beelden uitgedrukt. In het bovenste gedeelte zijn de voornaamste schilderijen des grooten meesters, in bas-relief. In het midden MARIA hemelvaart, regts de martelaar LAURENTIUS, links PETRUS, de martelaar. Daar boven staat het bezoek bij ELISABETH en de graflegging. Zijn eerste en laatste kunstwerk. Op den top, de gevleugelde leeuw en twee beelden van prachtige bewerking wijzen op den grooten kunstenaar aan wiens nagedachtenis dit alles is gewijd. Inderdaad het is om niet van dit kunstwerk te scheiden.

Toch moet men zich omwenden, want CANOVA's monument vraagt uwe aandacht. ANTONIO CANOVA de uitmuntende beeldhouwer had de teekening van dit monument

Digitized by Google

geleverd, hetwelk hij voor TITIAAN bestemd had. Maar zijne leerlingen hebben het aan hunnen meester geschonken, nadat schier gansch Europa hun de hulpe ter uitvoering had verleend. Hoe eenvoudig en schoon is de teekening! Eene piramide van marmer, en daarin, eene half geopende deur, welke naar de grafspelonk voert. Aan den ingang dier deur de weduwe, op wier gelaat, in wier houding de diepste smart is uitgedrukt. Niets anders, maar genoeg om het gemoed te roeren, als de naam van ANTONIO CANOVA u herinnert, dat die treurende figuur aan dien naam werd verbonden.

Wij hebben het eerst de mausoleums dezer kunstenaars beschouwd, maar waar nu ons heen te wenden? Aan alle zijden verrijzen reusachtige praalgebouwen, want het is vooral deze kerk, welke door de fabelachtig rijke familiën der Dogen werd uitgekozen, om aan deze sterren aan den hemel der Venetiaansche republiek, eene duurzame hulde te brengen.

In allerlei stijl en in reusachtige afmetingen zijn de marmergroepen opgerigt van de kostbaarste soorten. Hier, ter eere van den Doge NICOLÒ TRONO, ginds voor den Doge GIOVANNI PESARO; elders — maar Dogen en Veldheeren, Bisschoppen en Edelen schijnen hier zoo in getale te rusten, de hulde schijnt zóó onuitputtelijk te zijn, dat men even als in Westminster-abbey ten slotte niets meer ziet, en den gondel weer opzoekt, om op dien dag geen enkele der 53 Venetiaansche kerken meer te bezoeken, want zoo iets is overweldigend en — te veel.

Toch zijn het vooral de kerken en de paleizen (het Doge-paleis aan het hoofd), waar de bezoeker al zijne

Digitized by Google

aandacht aan blijft wijden. De geheele geschiedenis van de republiek is als het ware in dat marmeren-schoonschrift uitgewerkt, De wording, de opkomst, de bloei en het verval dezer trotsche republiek, kan op vele plaatsen als afgespiegeld gezien worden. Pijnlijk is dan de indruk, als de Oostenrijksche soldaten, uit de onderste verdieping der verlatene marmeren paleizen, u aangapen. De republiek hield er nooit kazernen op na, zulke gebouwen bleven vreemd aan de stad, maar nu leunen de vreemde krijgslieden in die marmeren bogen, en al zwijgen zij, toch zweeft er een lied der klagte en der spotternij langs het Canalazzo.

Maar daarvan niet meer, ook niet meer van die kerken met tapijten van mozaïk over de altaartrappen, en pijlers van toetssteen, enz. enz.

De Basilica di S. Marco, de wereldberoemde hoofdkerk van Venetië (op het plein van dien naam) wil ik tot het voorwerp mijner beschouwing maken, en ik meen, dat weldra het belangrijke dezer beschouwing in het oog zal vallen.

Zelden viel mij bij de eerste aanschouwing iets zóó tegen, als deze kerk. Dat gedrukte gebouw met zonderlinge vormen, meer gelijkend op eene Moskée, dan op eenen christelijken tempel. Dat bonte kleed daarbinnen, al dat verguldsel en al die kleuren! Was deze nu die kerk, behoorende tot de voornaamsten van Europa? Hoe, sprak de Nôtre Dame van Parijs in dat prachtige koor niet verhevener taal? Was zelfs de cathedraal van Straatsburg, met die reusachtige afmetingen niet veel trotscher? De ranke bogen-stijl van den Keulschen

Digitized by Google

dom, te regt eene steenen hymne der middeleeuwen genoemd, stortte immers overvloediger sprake uit? De Milaansche, waarin de kerkbouw een toppunt van majesteit en grootschheid bereikte, moest wel uit de hoogte neerzien op deze bonte en zonderlinge zamenvoegselen!

Daar ons hôtel zeer nabij de hoofdkerk was, en ik mij terstond naar de Basilica had begeven, om er eenige vlugtige blikken in te werpen, keerde ik zeer teleurgesteld terug, en — hoe vele malen ik daarna in die kerk heb gedwaald, weet ik niet meer, maar wel, dat ik van Venetië niet scheiden kon, zonder nog eenmaal vóór mijn vertrek dien aanblik te genieten.

Welk eene tegenstrijdigheid! Hoe haar te verklaren? De verklaring is eenvoudig.

Men heeft de ondervinding opgedaan, dat als er in zalen te veel licht is aangebragt, een floers over alles schijnt verspreid te worden. De gezigtszenuwen worden te sterk aangedaan, en het zintuig ontvangt dezelfde indrukken door de zamentrekking, alsof er te weinig licht ware ontstoken.

Welnu, zoo gaat het ook met de Basilica di S. Marco. Men treedt binnen, men ziet — ja wat ziet men? Een chaos van mozaïk, en kleuren, en goud. Bogen, en gangen, en weder bogen en gangen. Pilaren, gewelven en vloeren, alles schier gedrapeerd. Men gaat henen, en men heeft niets gezien, men kan den indruk niet weêrgeven, want er is geen totaal-indruk gemaakt.

Den volgenden dag, toen wij onzen uitmuntenden cicerone bij ons hadden, en zijn eerste gang was naar de St. Marcus, kon ik mij niet weêrhouden te zeggen:

Digitized by Google

»die heb ik al gezien, laat ons elders gaan. Dien bouw begrijp ik niet, en — weet ge, wij zijn van Milaan gekomen."

Later verwonderde het mij niet, dat de man zulk een verbaasd gezigt zette. Het was vroeg, welligt had de reis mij wat vermoeid, de nachtrust mij niet verkwikt, en sprak ik daarom zulke ondenkbare woorden.

»Ik zal u de kerk wijzen was zijn eenig antwoord, gij zult weldra anders oordeelen!" En hij had gelijk.

Er is dikwijls geklaagd over de lastige gidsen in den Keulschen dom. Zij zijn volstrekt niet noodig, of gij moest u laten leiden naar de reliquiën, dan wordt het iets anders. Maar die steenen hymne spreekt duidelijk, en wat gaat het u aan, of de gids getallen naast u opdreunt, gij hoort er toch niet naar, want uw oog meet geen afstanden, maar dwaalt in die majestueuse ruimte. Daar zijn wij liefst gansch alléén.

Ik geloof dat de bezoeker van Venetië, die zonder Cicerone de St. Marcus-kerk bezoekt, de beteekenis van dit gebouw niet zal begrijpen. De reden is, dat wij vooreerst als er van eene kathedraal gesproken wordt terstond aan de gothische bouworde denken. Zulk eene byzantijnsche is ons geheel vreemd, maar verder vertoont deze kerk ook vele bestanddeelen, die geheel in de geschiedenis gegrond zijn.

Men moet hier met de historie beginnen, en dan de werkelijkheid zien.

De oorsprong dezer kerk ligt in het duister, men moet opklimmen tot Venetiës vroegste tijden. Men zegt, dat reeds in 552 op dezelfde plaats eene kapel stond, gewijd aan St. THEODORUS, en opgerigt op last van

Digitized by Google

den griekschen veldheer NARSES, die den jeugdigen eilandstaat bezocht had. In de 9de eeuw, toen de burgers het lijk van St MARCUS uit Alexandrië medebragten, werd de heilige THEODORUS van zijne plaats verdreven, en de kapel aan St. MARCUS gewijd. Maar nu moest de jubelende burgerschaar, rijk in 't bezit van het stoffelijk overschot des heiligen, op last van den Doge PARTECIPAZIO groote offers brengen, om een nieuw kerkgebouw te stichten. De kerk verrees, maar in het jaar 976 lag zij weder in de asch, een felle brand had haar geheel verwoest.

De Doge, PETER ORSEOLO (de heilige bijgenaamd) liet haar nu uit zijne eigene middelen weder opbouwen; want wij zeiden het reeds, fabelachtige rijkdommen waren het deel van vele presidenten der republiek, uit de aanzienlijkste burgers gekozen.

Om dit gebouw regt vorstelijk te doen zijn, werden de uitnemendste bouwmeesters uit Konstantinopel ontboden, en nu begon men volgens eene geheel nieuwe teekening, eene Basilica te bouwen, aan welk werk men vooreerst eene eeuw rusteloos wijdde. De Dogen DOMENICO CONTARINI en DOMENICO SELVO bleven de ijverige beschermheeren van dezen kolossalen bouw. Toen in 1071 de kerk volbouwd was, moest het marmer, ter inwendige versiering, niet uit Italië, maar uit Griekenland en Afrika worden gehaald, om slechts de schoonste, van de bekende soorten aan zulk een gebouw te gebruiken. Eerst onder den Doge VITALE FALIERO, geschiedde de feestelijke inwijding (1094). Daar de Basilica onmiddelijk grenst aan het Dogepaleis, werd dit gebouw de hofkerk, en van nu voortaan was het eene zedelijke verpligting voor alle opvolgers

Digitized by Google

van VITALE FALIERO, om een deel hunner schatten te wijden aan de versiering en volmaking der hoofdkerk, waarvan zij beschermheeren bleven.

Maar juist door die bijzondere betrekking, waarin dit gebouw tot de Dogen werd gebragt, ontstond er van lieverlede afwijking van het doel, dat men zich oorspronkelijk uitsluitend had voorgesteld. De kerk werd straks gebezigd voor groote kerkvergaderingen, en toen de republiek zulk eene hooge vlugt nam, en schier alles regeerde, werden in dit gebouw de groote volksbijeenkomsten gehouden, om te beraadslagen over het heil van den staat, over oorlog en vrede, over verdrag en bondgenootschap.

Dit gebruik van de hoofdkerk gemaakt, is afgedrukt in vreemdsoortige versieringen. De menigte, de groote verscheidenheid en de zonderlinge keuze van de kunststukken, vormen daardoor een bont geheel. Hier zijn het de herinneringen aan de nationale vergadering, daar de zuiver kerkelijke sieradiën. De Basilica is hierdoor eigentlijk een museum geworden, waarin de venetiaansche kunstzin gedurende vele eeuwen zich heeft uitgesproken, waarin de geschiedenis der kunst schier beschreven wordt, in tallooze afdrukken, maar waar tevens zulk eene zonderlinge mengeling wordt aangetroffen, dat men eene uitlegging behoeft.

Doch nu wordt het bonte en rijke tafereel meer en meer ontplooid in verschillende schoone partijen. De schatten aan dit gebouw te koste gelegd gaan alle beschrijving te boven, een oostersche gloed ligt over alles verspreid. Met kwistige hand zijn de rijkdommen naar

Digitized by Google

alle zijden uitgestrooid, en men moet gedurig wederkeeren, om eenige hoofdgroepen in het geheugen te kunnen bewaren.

Heinrich heine heeft ergens gezegd, dat de R. C. eeredienst uitnemend was voor de Italianen, omdat de R. C. kerken zoo koel waren. Die roekelooze en ligtzinnige, spotte met elke eeredienst, ongodsdienstig als hij was, en kunnen wij ook dit woord daarvoor ten bewijze aanhalen, wij laten alléén de opmerking gelden, dat het een genot is, om bij een' blakerenden hemel onder, die zuilengangen te dwalen. Een zeer twijfelachtig licht speelt door de ruimte, omdat de stralen der gloeijende zon worden gebroken en gekleurd, met ontelbare tinten.

Het is eene uitnemende gewoonte, dat de kerken der R. C. den ganschen dag geopend zijn. De stilte des heiligdoms is plegtig en indrukwekkend, en menigeen, die geene rustige binnenkamer heeft, kan alle afleiding ontvlugten, en dáár in stilte nederknielen.

Maar laat ons nu dit geheel eenige gebouw in sommige bijzonderheden beschouwen. Ik wil trachten iets van mijne indrukken weder te geven, en de hoofdlijnen te doen kennen.

De kruisvorm is de type dezer Basilica. Naar byzantijnsche bouworde bezit de St. Marcuskerk vijf geïsoleerde koepels en een afgesloten portaal, met koepel-gewelven. Eene arabische tint ligt over al de vormen verspreid. Het is overal rondbogen-stijl, slechts hier en daar door gothische versieringen afgewisseld. Het gewelf wordt door 500 pilaren gedragen, gedeeltelijk ook aan de buitenzijde aangebragt. Als men er voor staat, ziet men

Digitized by Google

twee zuilen-rijen, die vijf bogen vormen, allen portalen; de middelste, de hoofdingang, is de grootste. Deze façade moet, naar men verhaalt, volkomen gelijken op de Sophia-kerk in Konstantinopel.

Over de genoemde bogen loopt eene galerij, waarover weder vijf bogen gespannen zijn, die allen door zuilen gedragen worden. Al deze pilaren zijn van het zuiverste en fijnste afrikaansche en grieksche marmer, en naar men zegt, zelfs van zeer oude gebouwen in Griekenland afkomstig. De kapiteelen zijn van bijzondere kunstwaarde. In de gewelven der portalen zijn deze vijf mozaïkwerken:

1. Het nederlaten van het ligchaam van St. MARCUS in het schip te Alexandrië.
2. De ontscheping er van in Venetië.
3. Het wereldgerigt.
4. De Doge, Patriarch en Magistraatspersonen, het ligchaam van St. MARCUS ontvangende.
5. Schets der St. Marcuskerk in de 13de eeuw.

De deuren der vijf ingangen in byzantijnschen stijl, zijn van uitgewerkt brons en zeer fraai gegoten. Basreliefs uit de 6de eeuw en gehouwen steenen uit de 13de eeuw zijn in de tusschenruimte der bogen aangebragt. Op de galerij staan de vier beroemde antieke paarden van metaal. Deze bekende fraaije paarden, zijn waarschijnlijk het werk der oude Romeinen. Naar men verzekert, stonden zij reeds op NERO's triomfboog in Rome, en voerde KONSTANTIJN DE GROOTE hen naar Byzantium, waar zij gedurende langen tijd praalden. Toen de kruisvaarders Konstantinopel veroverd hadden (1204), bragten zij met vele andere schatten ook de paarden te

Digitized by Google

Venetië, waar zij nu gedurende zoo vele eeuwen het oog der voorbijgangers aantrekken.

Men weet, dat NAPOLEON I hen in 1797 naar Parijs liet brengen, maar dat Keizer FRANS I, in 1815, deze kunststukken weder naar Venetië heeft gezonden.

In de bovenbogen zijn de volgende mozaïken: De afneming van het kruis; CHRISTUS in de onderwereld; de opstanding; de hemelvaart. Schoone bladerkroonen versieren de rondbogen, en geven schilderachtige vormen aan het geheel. In het midden staat het beeld van St. MARCUS, aan beide zijden omstuwd door engelen, en aan zijne voeten een gevleugelde leeuw met het opengeslagen Evangelie, alles van verguld brons. Vele beelden van evangelisten en heiligen zijn ter zijde aangebragt. Aan het eene uiteinde ligt de Heilige maagd, in biddende houding, aan de andere zijde, knielt de engel GABRIEL neder.

Ik zal niet ligt de verbazing vergeten, waarmede ik onzen cicerone aanhoorde, toen hij mij verklaarde, dat al die gewelven niet anders dan mozaïk vertoonden. Het kwam mij ondenkbaar voor. Wel had ik opgemerkt, dat het geene gewone fresco schilderijen waren, maar dat dit alles mozaïkwerk zou wezen? — Neen! dat kon ik niet gelooven. Toch was het zoo.

Voor mijne lezers, die weinig bekend zijn met dezen arbeid, moet ik iets hieromtrent mededeelen, voor ik verder ga.

Men begint met de marmersoorten in allerlei kleur te verzamelen, alles van het fijnste, dat men vinden kan. Deze marmerstukken worden nu in zeer kleine

Digitized by Google

dobbelsteenen en eivormige stukjes verdeeld, alles glad geslepen en gepolijst, waarna zij met een mengsel van marmerstof en kalk, volgens de teekening, tegen het muurwerk worden vastgedrukt. Door de groote variatiën van kleur, kunnen de fijnste nuances van de teekeningen in waterverw of van de schilderijen, in het mozaïkwerk wedergegeven worden. Maar welk een reuzenarbeid! De grond, waarop deze kunststukken worden aangebragt, is meest van goudsteen, even zoo op den muur vastgehecht.

Aan de noordzijde (wij zijn altijd nog buiten) staan tusschen de bogen de beelden, voorstellende Geloof, Hoop, Liefde en Wijsheid.

Aan de zuidzijde vindt men de beelden van Geregtigheid en Kracht, daarnaast St. ANTONIUS en St. PAULUS.

Aan den zuidoostelijken hoek ligt het fragment van eene porphyr-zuil (»la pietra del bando"), vanwaar vroeger de wetten werden afgekondigd.

Voor den ingang der doopkapel ziet men twee losse pilaren uit een' tempel van PTOLOMAÏS, met inscriptiën uit de 6de eeuw.

De mozaïkwerken voor den hoofdingang zijn: St. MARCUS in priestergewaad; de opwekking van LAZARUS, en de begrafenis van MARIA. Acht zuilen voeren naar de hoofddeur der kerk; zij zijn uit het Oosten aangebragt, en stonden eens (naar men zegt) in den tempel te Jerusalem.

Maar wij houden ons niet langer vóór den ingang op, ofschoon wij slechts de hoofdbijzonderheden van de buitenzijde herinnerden.

Wij treden binnen. De kerk heeft den vorm van een Grieksch kruis. Welk eene bonte pracht! Daar boven,

Digitized by Google

nissen en gewelven, koepels en bogen, alles vol mozaïkwerk met sprekende kleuren, op eenen schitterenden goudgrond. De vloer is geheel van ingelegd marmer. Allerlei figuren, arabesken, dieren-beelden in allerlei vormen, zijn in de meest mogelijke verscheidenheid aangebragt, een bont tapijt van heerlijke kleur. Ik herinner mij niet de kerk bezocht te hebben, zonder hier en daar teekenaars te ontmoeten, die modellen namen van die schoone perken, in dit vorstelijk vloerkleed. De zijmuren zijn overtogen met het fijnste marmer; schatten op schatten zijn hier eeuwen na eeuwen verzameld, de kostbaarste zaken zijn hier in overvloed.

Te halver hoogte loopt eene gallerij langs de gewelven, alles vol met de schoonste basreliefs.

Als men over deze Basilica heeft gelezen, schijnt het inderdaad, dat men vergroot. Maar men moet het zien, om te gevoelen, dat niet de beschrijving, maar de pracht der werkelijkheid overdreven is.

Ik behoef inderdaad maar te herinneren, dat de mozaïkwerken te zamen eene oppervlakte van veertig duizend vierkante voeten bedekken, om een schier fabelachtig berigt meê te deelen. Toch is het zoo. Denkt men nu eens hoeveel het kost, om maar een zeer gewoon en portatief mozaïkwerkje, als souvenir, meê te nemen, dan duizelt het, als men aan 't rekenen zou willen gaan.

Ik geloof niet, dat de Basilica ooit geheel beschreven is, want ik vrees, dat de lezing wanhopig zou maken, waar het reeds bij de aanschouwing overstelpend is.

Het geheele leven van JEZUS, het leven van MARCUS, van apostelen en van martelaren, is in marmer uitgevoerd,

Digitized by Google

en dan vaak in verschillende tijden, op vernieuwde wijs. Het is dan ook een werkstuk van zes eeuwen. Als hoofdgroepen wil ik nog noemen.

Hoofdkoepel: JEZUS' lijden en sterven. Aan de zijden: JEZUS' wonderen. Koor: JEZUS' leven. Evangelisten, Apostelen, Engelen en voorstellingen van christelijke deugden vertoonen zich in de nissen en zijwanden.

Maar waartoe meer? Wat baat de dorre schets van dien reuzenarbeid, vol gloed en kleuren, vol verscheidenheid, dien men nooit heeft ten eind gezien.

Wij begeven ons naar het koor, waar allereerst de schoone gebeeldhouwde en ingelegde houten zetels ons oog trekken; zij zijn reeds over de 3 eeuwen oud.

Daar staat het hoog-altaar. Eene vergulde tribune, rustende op vier zuilen van het fijnste grieksche marmer, welft zich daar over. De zuilen zijn allen gebeeldhouwd, en vertoonen tafereelen uit de bijbelsche geschiedenis. Onder de altaar-tafel worden de reliquiën van St. MARCUS bewaard. Het beroemde gouden altaar-blad (Pala d'oro) is een heerlijk werk, schier bedekt met paarlen en juweelen. Twee afdeelingen merkt men hierin op. Het bovenste gedeelte vertoont, in email, tafereelen uit JEZUS leven; het andere, stelt CHRISTUS voor, op zijn' troon, omgeven door Apostelen, Propheten en Evangelisten, Cherubim en Engelen. Dit overschoone kunstwerk is op last van den Doge PIETRO ORSEOLO in het jaar 976 te Konstantinopel vervaardigd.

Aan de achterzijde van het altaar is eene schilderij in olieverw, verdeeld in twaalf afdeelingen, en vervaardigd door PAOLO DA VENEZIA en zijne zonen. Achter het hoog-

Digitized by Google

altaar staan vier gedraaide zuilen van albast, waarvan twee geheel wit en doorschijnend zijn.

Toen ik in Venetië was, had het in geen acht weken geregend, en was het verzoek tot den bisschop gekomen om het Mariabeeld ten toon te stellen. Het geschiedde, en eene schare van geloovigen vereenigde zich gedurig in het kerkgebouw, om regen af te smeeken. Welk een schat van edelgesteenten, zich toen aan de blikken vertoonde! Onze Cicerone heeft ons de waarde van die kostbaarheden genoemd, maar ik vergat haar op te teekenen.

Wij moeten nog eenige oogenblikken in de doopkapel verwijlen. Op het doopvont ligt het schoone bronzen deksel, met basreliefs van TIZIANO MINIO en DOMENICO DA FIRENZE en het beeld van JOHANNES DEN DOOPER, door FRANCESCO SEGALA. Een arbeid uit tal van afbeeldingen bekend. Achter het altaar heerlijke basreliefs van marmer uit de 12de eeuw.

De wanden en gewelven zijn met mozaïk-werk bedekt uit de 13de eeuw. Daar ziet men de levensgeschiedenis van den Dooper, en allerlei beelden en voorstellingen van den H. Doop. In de kapel aanschouwt men den CHRISTUS, troonende op Cherubim, terwijl beschermengelen zich aan alle zijden vertoonen. De doop van JEZUS in den Jordaan is er voorgesteld, en eenige Apostelen doopende.

Zal ik nog van andere kapellen spreken? Van de Zeno-kapel, met die prachtige bronzen deuren en die katafalk van marmer? - Van al die altaren, schepping der hoogste kunst, met dat beeld der Madonna »della scarpa?"

Zal ik gewagen van al die verscheidenheden in voor-

Digitized by Google

stelling en uitvoering, en dan nog wat men ons opnoemt, dat bewaard wordt en alléén bij hooge feesten te aanschouwen is?

Ik zou vreezen, mijne lezers te gaan vermoeijen, ofschoon ik slechts gedeeltelijk den rijkdom heb beschreven. Ik zal dus eindigen, maar nog is het mij, als dwaal ik door die breede zuilengangen, genietende te midden van zooveel kunst, maar 't betreurende, dat ik niet na weken of maanden weder eens kan aanschouwen, wat ik in deze weinige dagen altijd nog maar vlugtig zien kon.

Dáár leert men het begrijpen, waarom kunstenaars den italiaanschen hemel opzoeken, en eerst volkomen gevormd worden, als zij op den classieken bodem hunnen geest verrijken, levende in de geschiedenis der kunst, beschreven in meesterstukken.

Het Dogepaleis en de Basilica grenzen aan elkander, maar zij besluiten zamen schier eene wereld van kunst, door ouderdom zoo eerwaardig. En, voegen wij hierbij de akademie van schoone kunsten, waar de namen van TIZIANO VECELLIO, JACOPO TINTORETTO, PAOLO VERONESE, MICHEL ANGELO, enz. onder de prachtigste scheppingen te lezen staan, voorzeker dan gevoelt men, dat men niets van de venetiaansche kunst wist, zoolang men haar niet in deze werkelijkheid aanschouwde. Wat zijn toch gravuren en copiën, bij dit coloriet, vol gloed en leven?

Maar wij dwalen ongevoelig van de Basilica af, en is het ook slechts om haar een afscheidsbezoek te brengen, nog eenmaal moeten wij door de ruimte, om het oog naar alle zijden te wenden.

Wat eerst een' chaos van kleuren, van goud en marmer

Digitized by Google

scheen, werd langzamerhand een bont, maar prachtig geheel. Het zonderlinge en fantastische bij den eersten aanblik werd straks verklaard door de oostersche tinten en vormen, die men allerwege ontmoette. Daar staat de cathedraal der onttroonde, stad en met marmerschrift heeft de republiek hare geschiedenis in die wanden gegriffeld. Gebeurtenissen en namen blijven deze kerk aan elk geslacht herinneren, en zij zelve heft hare koepels omhoog, en wenkt van Oost en West de vreemdelingen, om hare schoonheid te komen bewonderen. Kunstenaars door eeuwen van elkander gescheiden hebben dezen bouw helpen voltooijen. De rijkdom van Venetië kon hen zamenroepen tot dit gemeenschappelijk doel. Thans is Venetië arm en verlaten, maar zoo ook de rollen en perkamenten van haren adeldom zijn vergaan, eene schepping als de Basilica blijft getuigen: de tempel der godsdienst spreekt luide van den kunstzin der voorgeslachten. De magtige Koningin van het Zuiden, blijft van hare hooge beschaving in dit schrift gewagen, zoo ook allen haar verachten, deze steenen blijven spreken van hetgeen zij geweest is.

Of joy the sojourn, and of wealth the mart.

. . . . . .

. . . Whose daughters had their dowers
From spoils of nations, and the exhaustless East
Poured in her lap all gems in sparkling showers.
In purple was she robed, and of her feast
Monarchs partook, and deemed their dignity increased.

" The long file
Of her dead Doges are declined to dust;

Digitized by Google

But where they dwelt, the vast and sumptuous pile
Bespeaks the pageant of their splendid trust;
Their sceptre broken, and their sword in rust
Have yielded to the stranger; empty halls,
Thin streets, and foreign aspects, such as must
Too oft remind her who and what enthrals,
Have flung a desolate cloud o'er Venice' lovely walls."

Digitized by Google

NAAR 'T VADERLAND.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE BERGSTROOM.

Hoe schoon zijn de beekjes, den bergtop ontvlugt!
Zij kussen de aarde, weêrkaatsen de lucht;
Zij dartlen en springen langs kiezel en mos,
Of hupplen ter zijde, door wijngaard en bosch.
Zij kennen geen' teugel, zij dulden geen' dwang,
Zij zingen zoo lustig, en spelen zoo lang.
Soms wandlen zij zamen langs 't glooijende pad,
Doch straks is de stroom uit elkander gespat.
Zij werden in 't spelen door rotsen belaagd,
Die hebben de groep weer verdeeld en verjaagd.
Maar hoe zij ook dwalen, toch dalen zij zacht,
Naar 't lagchende dal, dat hen allen verwacht. —

Zoo dartelt ook de mensch door de eerste levensjaren,
Aan moeders schoot geleund, of spelende aan haar zij.
Een' bloemtuil in de hand, een' bloemkrans door de haren,
Zoo huppelt hij op de aard, getooid in feestkleedij.

Digitized by Google

Een lach, een spel, een droom. Ziédaar het kindsche leven!
Een hemel in de ziel, een geurig bloemenpad.
Maar toch een levens-spel, maar toch een voorwaarts streven,
Een zucht naar 't bloeijend land, met zijn' verborgen schat.

Daar nadren de beekjes vereenigd ter rij,
Tot bergstroom geworden, maar moedig en vrij.
Hij kiest geene wegen door menschen bepaald,
't Is Beter na strijden de zege behaald.
Kristal is dat water en glinstrend dat pad,
Uit rotsen gehold, soms in bloemen gevat.
Hoe fier is die bergstroom, zoo moedig en stout,
Zich spieglend in 't zonlicht en schittrend als goud!
Steeds krullen de golven zich driftiger voort,
Zij vreezen geen rots, die haar wedloop verstoort.
Zij stuiven hem tegen, bezingen zijn' val,
En zoeken het einde van 't groenende dal. —

Zietdaar des jonglings beeld! Het rijk der idealen
Vertoont zich aan zijn' geest in weidsche kleurenpracht;
Hij droomt van heldenmoed, van 't roemrijk zegepralen
In 's levens worstelperk, dat hem als strijder wacht.

Hij kiest zich zelf een' weg. Zijn streven, zijn begeeren
(Met liefde in het hart, 't bezielde oog vol vuur)
Is, steunend op zijn kracht, gevaren te trotseeren,
Eens vrij en groot te zijn, beheerscher der natuur.

Maar heeft nu de bergvloed zijn' wedloop volbragt,
Hij wordt door een' grootvorst der stroomen gewacht.
Hij kiest hem vrijwillig tot leidsman en heer,
En werpt in zijn bedding zich bruischende neêr.

Digitized by Google

Nog toont hij zijn' herkomst in kleur en in gloed,
Doch straks overheerscht hem de magtige vloed.
Met schepen beladen, met schatten bevracht,
Ontwikkelt de stroom zijn weldadige kracht.
Zijn golfslag spreidt welvaart en zegen door 't land,
Verfrischt het geboomte aan den oever geplant,
Drenkt menschen en dieren, en bloemen en kruid,
Of strooit aan zijn zoomen de goudkorrels uit.

Zoo werpt zich ook de man in 't ruim maatschapplijk leven,
Al wordt hem 't lieflijk dal der blijde jeugd ontrukt.
Zijn werkkring is bepaald, zijn lastbrief afgegeven,
Hij voelt voor 't eerst de zorg, die zijne schoudren drukt.

Maar denkt hij soms terug aan ras vervlogen tijden,
Toch is de roeping schoon, die zijne krachten vraagt.
Als ijver hem bezielt, als trouw en deugd hem leiden,
Dan zegent hij den last, dien hij ten zegen draagt.

De magtige stroom gaat met waardigheid voort,
En waar men zijn stem en zijn heilgroete hoort,
Daar roemt men den vriend, wiens arbeidzame hand,
De bloeijende havens met masten beplant.
Nog breidt hij zijn armen ter zegening uit,
(Gelukkig het oord dat hij zeg'nend omsluit).
Maar, of hem al vrede en welvaart verzelt,
De dagen zijns levens zijn spoedig geteld.
Ginds bruisen de golven in 't graauwe verschiet,
Daar heeft d' Oceaan zijn onmeetlijk gebied.
De stroom zoekt zijn stranden, de eb voert hem meê,
Zijn loop is voleindigd, zijn graf wordt: DE ZEE!!

Digitized by Google

De zee schetst ook het lot der wisslende geslachten,
De breede menschenstroom daalt naar de diepte af;
Ras is de loop voleind, de dood blijft allen wachten,
Des menschen heerlijkheid vergaat in 't zwijgend graf.

Maar wat de dood hem roov', het leven hem 't ontrukken,
Vermag geen doodsgeweld, het edelst deel houdt stand;
En mogt de kroon der deugd, den mensch de slapen drukken,
Dan zij de reis volbragt, hij groet ZIJN VADERLAND!!

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google